

Anno 1585 christi
Bruxellensis

EXAMEN EORVM, QVI AVDIVNTVR ANTE RITVM PVblicæ ordinationis, qua commendatur eis ministerium EVANGELII: Traditum Vuitebergæ, Anno 1554.

PHILIP. MELANTH.

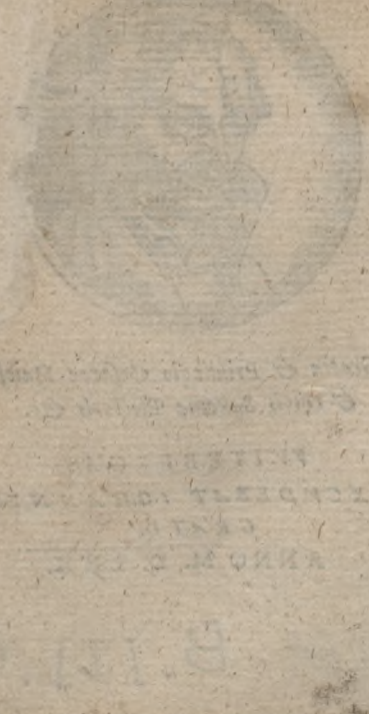

Cum Gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis, & Ducis Saxoniæ Electoris &c.

VVITEBERGAE
EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.
ANNO M. D. LXX.

Theol. B. III. C. 6.

WiMBP
Opole 24
Mat.
Exam
493M1
358 st.

EXAMEN EORVM, QVI AVDIVNTVR ANTE RITVM PVblicæ ordinationis, qua commendatur eis ministerium EVANGELII: Traditum Vuitebergæ, Anno 1554.

Quidnam docebis?

DOcebo Euangelium Domini nostri Iesu Christi.

Quid interest inter doctrinam Ecclesiæ Dei et alias Sectas?

Omnes aliæ Sectæ extra veram Ecclesiam, vt Ethnici, Blasphemi Iudæi, Mahometistæ, & alij, tantum docent particulam Legis de quibusdam externis & ciuilibus officijs & addunt cultus idolorum, aliæ alios, Prorsus autem ignorant Filium Dei & Euangelium, id est, promissionem de gratuita remissione peccatorum, et de reconci-

liatione, & de hæreditate vitæ æternæ donendæ per fidem in Filium Mediatorem. At in Ecclesia retinetur integra & incorrupta Legis & Euangelij doctrina, & noticia Filij Dei, crucifixi pro nobis & resuscitati. Sola autem illa congregatio, in qua agnoscitur Filius DEI, Dominus noster Iesus Christus, crucifixus pro nobis & resuscitatus, est Ecclesia, in qua sunt multi vere placentes DEO, & recte inuocantes eum, & electi ad vitam æternam, iuxta hæc dicta, Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem, qui misit eum. 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Ioh. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Item: Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Iohan. 14. Nemo veniet ad Patrem, nisi per Filium. Item: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Hæc sciri necesse est, contra Thammerum, Latomum Louaniensem, & similes, qui infinitam confusionem faciunt, et fingunt Ecclesiæ membra vbiq; esse, Ethnicos & alios, quorum mores sunt honesti.

Quid est Deus?

DEVS est essentia Spiritualis, intelligens, æterna, alia à creaturis omnibus, verax, bona, iusta, casta, misericors benefica, liberrima, immensæ sapientiæ et potentiæ, irascens peccatis, Pater æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit, & Filius imago Patris coæterna, & Spiritus sanctus procedens à Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas, certo verbo, & testimonijs diuinis, quod Pater æternus cum Filio & Spiritu sancto condiderit & conseruet cœlum & terram, & omnes creaturas, & adsit omnibus creaturis, quo ad conseruationem, & colligat sibi

bi in genere humano Ecclesiam propter Filium, & per eum, & sit iudex iustorum & iniustorum.

Quid est Persona?

PERSONA est subsistens viuum, indiuiduum, intelligens, incommunicabile, non sustentatum ab alio. Græce ὑφιστάμενον. Essentia vero nominatur, quod reuera est, etiamsi est communicatum. Et teneatur discrimen inter οὐσίαν & ὑφιστάμενα. Sunt autem TRES PERSONAE DIVINITATIS, Pater, Filius & Spiritus sanctus, ὁμοούσιοι, non plures, nec pauciores, quia sic se Diuinitas patefecit.

Quomodo discernuntur?

PATER æternus est prima persona diuinitatis, non nata, nec aliunde procedens, Sed quæ ab æterno genuit Filium, imaginem suam, & à qua procedit Spiritus sanctus, & quæ cum Filio & Spiritu sancto omnes alias res creauit, & earum substantias conseruat.

Quid

Quid nominas creare?

CREARE est ex nihilo aliquid facere, sicut Deus cœlum & terram, angelos, & totam hanc mundi machinam dicendo fecit ex nihilo, non ex aliqua præcedenti æterna materia, vt multi Philosophi cogitauerunt.

GIGNERE, est alium de sua essentia ginere.

FILIVS æternus est secunda persona diuinitatis, quæ est substantialis et integra imago æterni Patris, quam Pater sese intuens & considerans ab æterno gignit, quæ nobis quidem sic manifestatur, quod sit persona, per quam Pater dicit decretum, & totum ordinem creationis & reparationis hominum, & mittitur, vt patefaciat Euangelium, & assumat humanã naturam, et sit Mediator, Redemtor, Iustificator & Saluator.

SPIRITVS SANCTVS est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, et est substantialis amor & læ-

ticia coęterna inter Patrem & Filium. Et nobis sic manifestata est, quod mittatur in corda credentium, vt tales motus, amorem, & læticiam acquiescentem in Deo, in eis accendat, qualis est ipse, Sicut 2. Timoth. 1. expresse scriptum est: Non dedit nobis Spiritum timiditatis, sed roboris, dilectionis Dei & castificationis.

Quid differunt Nasci & Procedere?

Nasci est à potentia cognoscente: Quia genitum est imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoscens format imagines, & loquitur: Sic Filius est æterni Patris imago, cogitatione genita, & est λόγος ostendens eum in reuelatione Euangelij. Procedere autem est à voluntate, quia Spiritus sanctus est motor, seu agitator.

Quare Filius nominatur λόγος?

Non solum, quia cogitatione nascitur,

tur, sed etiam, quia est persona proferens Euangelium ex sinu æterni Patris, & conseruans ministerium Euangelij, & efficax in his, qui credunt Euangelio, & voce Euangelij dicens consolationem in cordibus eorum, & viuificans eos, sicut inquit: Ego vitã æternam do eis, et ostendens Patrem, et effundens Spiritum sanctum in corda eorum. Etsi enim fit viuificatio per omnes personas, tamen hoc ordine fit: Filius qui colligit Ecclesiam immediate voce Euangelij mouet corda, & monstrat Patrem & dat Spiritum sanctum. Ideo dicit Athanasius: Quandocunq; dicitur in homine esse Spiritus sanctus, est ibi per Verbum. Considerandum est igitur, Filium dici λόγον, & respectu Patris, et respectu nostri, quia est λόγος, per quem Pater se nobis patefecit. Ideo in Iohanne dicitur: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Et Dominus ipse respondet interrogantibus, quis sit, τὴν ἀρχὴν ὅτι ἐ λαλῶ ὑμῖν, id est, ego sum, quod loquor

vobis initio, sum illa persona, initio loquens vobiscum, proferens Euangelium ex sinu æterni Patris. Item: Nemo nouit Filium, nisi Pater, et nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius volet reuelare.

De vocabulo Spiritus.

Vocabulum Spiritus significat agitationem seu agitatorem. Nam & Spiritus sanctus est persona sic nobis patefacta, quod sit velut flamma, immediate tales motus accendēs in corde, qualis ipse est. Sicut Rom. 14. dicitur: Regnum Dei est iusticia & pax, et gaudium per Spiritum sanctum. Et ad Tim. dicitur: Spiritus roboris, dilectionis & castificationis. Vt autem hæc vocabula aliquanto melius intelligantur, intueamur imaginem Dei in homine, in quo sunt tria hæc præcipua, Mens seu substantia animæ. Deinde cogitatio, quæ est imago rerum quæ cogitantur. Et verbum & cogitationem sequuntur in voluntate & corde motus seu agi-

agitationes, vt dicitur: Ignoti nulla cupido. Sed cogitationes & agitationes in hominibus sunt res euanescentes. At à Patre æterno est Filius, qui est substantialis imago nata cogitatione, & est ὑφιστάμενον, id est, quiddam subsistens, non est quiddam fugax. Cum cogitatione est & agnitio & lætitia, quæ etiam est ὑφιστάμενη.

Quæ persona assumsit humanam naturam?

FILIVS, qui est coæterna imago æterni Patris, & nominatur λόγος à Iohanne, assumsit humanam naturam in Maria virgine matre, vt Ioh. 1. dicitur: Et Verbum caro factum est. Talis est autem assumtio, vt huic personæ soli, quæ est λόγος, hæc massa humanæ naturæ assumta, sit vnita vnione hypostatica, id est, vt sit vnum ὑφιστάμενον, λόγος sustentans hanc massam, & ipsa massa humanæ naturæ. Non enim conuersa est vna natura in aliam, sed personæ, quæ est λόγος, vnita est massa natu-

naturæ humanæ, assumta. Ac ad declarationem prodest considerare quatuor gradus præsentiæ Dei.

Primus est præsentia vniuersalis, quæ est præsentia conseruationis, qua Deus omnibus creaturis adest, ita vt conseruet eas tantisper, donec vult eas conseruare, de quo gradu dicitur Ieremiæ 23. Nónne cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. Item: Enter, præsenter, Deus hic et vbiq; potenter. Iuxta hunc gradum etiam malis adest. Et manifestum est Deum sic separabiliter rebus adesse, quia destruit naturas quas vult destruere, vt Pharaonem, & maximam partem generis humani in diluuio.

Secundus gradus est, quo adest beatis Angelis & hominibus, & conseruat non tantum vitam eorum, sed etiam viuificat eos vita æterna, & implet eos sua luce & iusticia, & visibiliter & immediate conspicitur ab eis, & quanquam non discedit ab eis, tamen adest eis tantum societate.

Ter-

Tertius gradus est, quo adest in hac vita renatis, vt Dauidi, quo videlicet non tantum vitam eorum conseruat, sed etiam efficit in eis motus sibi placentes, & tamen non conspicitur visibiliter, vt in vita æterna conspicietur, & adest separabiliter.

Quartus gradus longe alius est, quo sola hæc persona λόγου assumit humanam naturam, non solum inseparabiliter, sed etiam tali vnione, vt sit vnum ὑφιστάμενον. Et sicut hæc persona λόγου æterna est; Ita postea impossibile est, hanc missam λόγῳ insertam non simul manere. At sit notissimum dictum Damasceni omnibus: *NATVRAM HVMANAM, QVAM SEMEL ASSVMSIT ΛΟΓΟΣ, NVNQVAM DESERIT.*

Etsi aũt exemplum huius vnionis nullum est in creaturis, quod prorsus congruat, tamen vetustas, vt aliquo modo declararet vnionem personalẽ, monstrauit hominem. Sicut anima hominis & corpus sunt vnum ὑφιστά-

μενον

μθυον completum, et corpus dissoluitur desertum ab anima: Ita λόγ@· & assumta natura sunt vnum ὑφιστάμθυον, & redigeretur in nihilum humana natura, si non sic gestaretur & sustentaretur à λόγῳ. De hoc exemplo inquit Iustinus: Τίνες μθὺ τὴν ἕνωσιν ὡς ψυχῆς πρὸς σῶμα νοήσαντες, ὅτως ὑπεδέξαντο, καὶ ἀρμόδιόν γε τὸ παράδειγμα, εἰ μὴ κῇ πάντα, κατά τι γε.

De discrimine idiomatum.

Discernēdæ sunt appellationes, quæ significant proprietates naturarum, & appellationes officij. Vt, propria sunt humanæ naturæ pati, vulnerari, mori. Propria autem Diuinæ naturæ sunt esse omnipotentem, esse immortalem. Sed nomina officij sunt Mediator, Redemtor, Saluator, Sacerdos, Rex, Pastor. Hæc nomina officij competunt personæ, non tantū humanæ naturæ. Quanquam autem actiones quædam sunt in natura humana propriæ, vt dolores omnes & agones in passione, tamen

men missio Filij fit ab initio Ecclesiæ, Filius perpetuo adest Ecclesiæ, patefacit promissionem, colligit & seruat Ecclesiam, & vult illam suam obedientiam, est intercessor, propiciator & Saluator, propter illam futuram obedientiam, quæ est personæ, postquam assumsit naturam humanā. Nec missio & obedientia tollunt æqualitatem potentiæ, sicut expresse inquit Cyrillus.

Hinc modi loquendi considerentur. Verissima est Propositio: Natura diuina non vulneratur, non moritur. Et rursus verissimæ sūt propositiones, cum de Christo loquimur: Christus est vulneratus, Deus est vulneratus, Deus est mortuus.

Quæ est ratio diuersitatis?

Respondeo. Propositio in Abstracto significat naturam secundum se consideratā, ideo necesse est dici: Natura diuina non moritur. Propositio in concreto significat personam, seu subsistens, seu ὑφιστάμθυον, vt: Deus est ho-

VBP Cpol

homo. Christus est mortuus. Deus est vulneratus. Deus est mortuus. Hæ propositiones veræ sunt communicatione Idiomatum.

Est autem communicatio Idiomatum prædicatio, in qua proprietas vni naturæ conueniens, tribuitur personæ in Concreto, quia hæ duæ naturæ λόγος, et natura assumta, sunt vnum ὑφιστάμενον.

ARGVMENTVM.

Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa,

Saluatio hominis est opus ad extra,

Ergo non aliter fit per Filium, quam per Patrem & Spiritum sanctum.

Respondeo. Vera est hæc Regula: Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa, Sed seruata cuiusque personæ proprietate. Filius & Spiritus sanctus mit-

mittuntur. Pater non mittitur. Et æternus Pater est efficax, sed per Filium & Spiritum sanctum. Filius immediate profert Euangelium ex sinu æterni Patris, & ostendit voluntatem æterni Patris, & sanctificatur Ecclesia dato per eum Spiritu sancto. Sic dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Et 1. Corinth. 15. Deo gratia, dante nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. Et sic dictum est: Filius agit per se, sed non à se.

Quod est discrimen veræ inuocationis in Ecclesia, & aliarum impiarum inuocationum?

Respondeo. Duæ sunt præcipuæ differentiæ, Altera de Essentia Dei, Altera de voluntate. Ethnici et alij impij negant hunc esse Deum, qui se patefecit misso Filio, æternum Patrem, Filium & Spiritum Sanctum. Aberrant igitur Ethnici à vero Deo, & alloquuntur aliud quiddam commen-

WBP Opole

titium, quod non est verus & patefactus Deus. Ideo scriptum est: Vos nescitis quid inuocetis. Deinde ignorant promissiones & Mediatorem. Ideo manent in perpetua dubitatione, et ignorant, an & quare exaudiantur. Inuocatio vero sine fide, & oppressa dubitatione, inanis est., iuxta dictū: Quomodo inuocabunt, si non credent? Rom. 10.

Ecclesia vero alloquitur verum Deum, patefactum illustribus testimonijs, & agnoscit eum, sicut se patefecit. Scit etiam promissiones, & agnoscit Mediatorem, & scit Deum velle inuocari, & exaudire fiducia Mediatoris, sicut ipse Dominus inquit: Quicquid petieritis Patrē in nomine meo, dabit vobis. Assuefaciamus igitur nos vt in inuocatione mens cogitet patefactiones Dei, et alloquatur hunc verum Deum, qui se patefecit misso Filio, Et simul tres personas intueatur, & fiducia Mediatoris petat gratiam & alia beneficia.

DE

DE LEGE

Quid est Lex Moralis?

LEx Moralis est æterna & immota sapientia, & regula iusticiæ in Deo, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens contumacibus, seu denuncians horrendam iram aduersus contumaciam, repugnantem huic ordini in Deo, & patefacta est hominibus in creatione, & postea sæpe repetita, & declarata voce diuina, vt sciamus quod sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes Deo, & damnans ac destruens omnes non conformes Deo, nisi fiat remissio et reconciliatio propter Filium Mediatorem. Huius Legis summa comprehensa est in Decalogo, quare nomine Decalogi sæpe vtimur pro lege Morali, vt quasi monstremus præcipua capita. Etsi autem nullius creaturæ sapientia penitus intelligere Decalogum potest, tamen immutabi-

le mandatum Dei est, vt eum discamus & consideremus & intelligamus iuxta enarrationes Christi, Prophetarum & Apostolorum. Ac inde vsq; ab Adam repetiuit Deus & conseruauit in Ecclesia vocem huius legis, & vult eam semper doceri, & illustribus exemplis pœnarum in atrocibus delictis per omnia tempora ostendit, hanc Legem esse ordinem diuinæ sapientiæ & iusticiæ.

Leges Mosaicæ, Forenses & Ceremoniales, quæ fuerunt traditæ tantum ad illius Politiæ Mosaicæ constitutionem & tandem, deleta politia Mosaica, extinctæ sunt, discernantur ab æterna Lege, quæ Moralis nominatur. Sunt autem Ceremoniales Leges, quæ externos gestus ordinant in Sacrificijs, & loca, tempora & personas distinguunt, & alia quædam exercitia externa describunt, vt sint signa & distinctiones politiæ Mosaicæ ab alijs gentibus.

Leges Forenses sunt Leges de externa

terna defensione disciplinæ, iuxta totum Decalogum, de Magistratibus, de pœnis Blasphæmiæ & periurij, seditionis, homicidij, adulterij, de distinctione facultatum vel dominiorum, de hæreditatum distributione, de pœnis furtorum, de ordine iudiciorum. Quia etiamsi Deus ipse est autor & custos ordinis politici, tamen homines vult esse organa gubernationis, & vult conspici in pœnis discrimen recte & non recte factorum, & vult agnosci, Deum esse sapientem, iustum, castum, & vindicem scelerum, & vult conseruari humanam societatem, & propter has causas deleri contumaces contra suam Legem.

Quomodo intelligenda est abrogatio Legis Mosaicæ?

Respondeo. Quod ad iustificationem attinet, eodem modo de omnibus partibus legis Moisi sentiendum est, videlicet, quod non mereantur remissionem peccatorum, & quod per-

sona non sit Iusta, id est, accepta Deo ad vitam æternam, propter opera Legis Moralis, & alia. Item quod hæc nostra obedientia, quam vtcunq; præstat homo in hac vita, non sit iusticia æterna, seu integra Legis impletio. Ideo Paulus inquit de omnibus partibus Legis Moisi, Rom. 3. Ex operibus Legis non iustificabitur omnis homo.

II. Responsio.

Sed quod ad obedientiam attinet differentia est, quia Leges Forenses & Ceremoniales sic sunt abolitæ, vt prorsus omitti possint, & sint extinctæ. Verum Lex Moralis, cum sit in Deo sapientia, & norma iusticiæ æterna, & patefacta sit hominibus, vt homo sit conformis Deo, non potest extingui, sed manet ordo diuinus, vt homo iterum fiat conformis Deo, sicut Rom. 3. dicitur: Per Fidem stabilimus Legem. Item, Rom. 8. Vt ius Legis in nobis impleatur.

Quare

Quare Leges Ceremoniales & Forenses prorsus omitti possunt.

Respondeo, Quia tantum promulgatæ sunt, vt durarent ad certum tempus, donec mansura erat politia Mosaica, quæ constituta est hoc consilio, vt esset certus locus, & certa stirps, in qua nasceretur, doceret, ederet testimonia, offerret sacrificium, & resuscitaretur Messias. Et hanc gentem voluit Deus conspici, et segregari ab alijs gentibus, ideo attribuit ei certos ritus. Prædixit autem Deus postea eam politiam interituram esse. Ac anni sunt ab exitu Israelitarum ex Aegypto, vsq; ad desttructionem postremam Ierosolymæ 1582. Ac simul cum politia Mosaica extinctæ sunt Leges Ceremoniales et Iudiciales, quia hæ reipsa fuerūt nerui huius politiæ, seu potius ipsa politia, ac nequaquam obligant alias gentes vt ex Actis Apostolorum Cap. 15. & Epist. ad Galatas, manifestum est.

Cum igitur Lex Moralis non possit deleri, quis est eius vsus?

Tres sunt vsus. Primus est pædagogicus seu politicus, ad omnes homines pertinens, etiam non renatos & Ethnicos, quod videlicet obligat omnes, vt regant externa membra seu Locomotiuam, vt externa facta congruant cum Lege Morali, et sancit pœnas etiam corporales in hac vita, aduersus eos, qui admittunt externa delicta, quas Deus vel per Magistratus, vel alijs modis sumit de sontibus. De hoc vsu dicitur: Lex est posita iniustis, id est, premens eos, coercens vel puniens ac destruens contumaces. Huc pertinent hæ Regulæ: Qui gladium acceperit, gladio peribit. Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Væ qui spolias, quia spoliaberis. Quibus dictis confirmatur regula: Atrocia delicta puniuntur atrocibus pœnis in hac vita, quia Deus est custos suæ iusticiæ seu Legis. Etiam in vita politica vult seruari

ri normam suæ iusticiæ, et non seruantes horribiliter destruit. Id exempla quotidiana ostendunt. Sunt igitur & ex doctrina primorum Patrum & ex experientia traditæ sententiæ legales, etiam apud Ethnicos:

Cernit Deus omnia uindex.

Οἶα τ' ἀνὴρ ἐέζη, τοῖον τέλος αὐτὸν ἰκάνει.

Et similes innumerabiles.

Εντὶ μὲν θνατῶν φρένες ὠκύτεραι
Κέρδος ἀμῆσαι τοῦ δίκης δόλιον,
Ταχεῖαι ἑρπόντων ποδὸς ἰθύδαν δ' ὅμως.

Item:

Βέβαιον ἔχεις τὸν βίον δικαίου ἀνήρ.

Et quia talis est præsentia Dei, in toto genere humano scelera puniens: ideo Aristoteles inquit, in his versibus Empedoclis descriptum esse Ius naturæ, in quibus dicitur, Primum Ius, id est, ordinem diuinum, seu Deum ipsum ordinantem & vindicem, adesse in tota natura.

Αλλὰ τὸ μὲν πρῶτον νόμιμον διὰ τ' ἐυρυμέδοντος

Αἱ δὲ ἐφ' ἡνεκέως πίστιν καὶ ἀπολέτου αὐγῆς.

Secundus vsus Legis est iudicium vniuersale, accusans omnia peccata in hominibus, interiora & exteriora, & totam deprauationem, iuxta dicta: Deus est ignis consumens. Item: Vt totus mundus reus sit Deo. Item: Per Legem cognitio peccati. Item: Aculeus mortis peccatum est, potentia peccati Lex est. Huius iudicij in contritione aliqua initia sentire oportet, vbi discimus, Lege non iustificari homines, sed accusari, iuxta dictū: Lex iram efficit.

Tertius vsus est in renatis, docere, qui cultus placeant Deo, quia etsi humana ratio scit aliquo modo discrimē honestorum & turpium, tamen necesse est, habere testimonium Dei expressum, quæ opera ipsi placeant, iuxta dictum Ezechielis 20. In præceptis meis ambulate. Item in Psal. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Nec cessat in tota æternitate hic ordo, vt creatura rationalis sit subiecta Deo creatori, & sit ei conformis. Item: Semper in renatis

tis in hac vita crescere pœnitentiam oportet, ideo semper arguit Lex reliquias peccati. Quare semper in Ecclesia Deus conseruauit & repetiuit vocem Legis, & simul docuit in Euangelio, quomodo placeat incoata obedientia. Est autem singulare testimonium, ostendens solius Ecclesiæ doctrinam veram et diuinam esse, & solam Ecclesiam esse cœtum Deo placētem, quod tantum in ea semper mansit & manet incorrupta vox Legis, quia vult Deus in Ecclesia extare iudicium aduersus peccata, deinde & doctrinam, quæ opera ei placeant. Item, ideo renouamur, vt in tota æternitate sit in nobis conformitas cum Deo, sicut in Lege Morali describitur, vt Rom. 8. dicitur: Vt ius Legis in nobis impleatur. Ex his omnibus intelligi potest, quare dictum sit: Non veni soluere legem, sed implere. Sicut in tota æternitate manet eadem & immutabilis sapientia & rectitudo voluntatis in Deo, sic manet Lex Moralis, quæ nobis patefacta est,

vt

vt sciamus, quod sit Deus, et qualis sit. Implet autem Christus Legem quatuor modis.

Primum, Sua propria obedientia.

Secundo, Deriuando in se pœnam.

Tertio, Restituendo in nobis iusticiam & vitam æternam.

Quarto, Sanciendo, sicut dicit: Non veni soluere Legem &c.

DE PECCATO.

Quid est peccatum?

DEfinitio breuis extat in Epistola Iohannis: Peccatum est quidquid est contra Legem Dei: Ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία. Hæc breuis definitio dextre inteligatur, videlicet, non tantum de actionibus, sed etiam de interioribus defectibus, de caligine & dubitationibus in mente, de auersione voluntatis & cordis à Deo, de tristissima desertione, quod non lucet in homine Sol iusticiæ Filius Dei, ostendens Patrem, & accendens corda Spiritu sancto. Intelligatur & reatus in definitione, quod

quod videlicet homo propter peccatum reus sit æternæ iræ Dei, & pœnæ, nisi fiat remissio propter Mediatorem. Nam & hic reatus in Lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non manserit in omnibus, quæ scripta sunt in Lege. Et Lex esset inanis sonitus, nisi horribilium pœnarum comminatio addita esset, quæ ordine diuinitus sancito sequuntur, nisi quantum fit mitigatio diuinitus, propter Mediatorem.

Definitio peccati

Consideranda est igitur explicatio in definitione apud Iohannem. Nostra definitio expresse eadem continet: Peccatum est defectus, vel inclinatio, vel actio contra Legem Dei, offendens Deum, & commerens iram æternam, nisi fiat remissio propter Filium Mediatorem.

Quæ sunt diuisiones Peccati?

Prima est, Peccatũ aliud nominatur Originale, aliud Actuale. PECCATVM Originale est reatus propter Adæ lapsum,

Peccatum originale

psum, & propter priuationem lucis diuinæ, & firmæ agnitionis Dei in mentibus hominum, & propter auersionem voluntatis à Deo, & propter contumaciam cordis, quæ mala secuta sunt lapsum Adæ in natura hominum, & sunt inimicitiæ aduersus Deum, & damnata à Deo.

Descripto circumfertur in Ecclesia, sumta ab Anshelmo: Peccatum Originale est carentia iustitiæ originalis, debitæ inesse hominibus. Hæc descriptio reipsa congruit cum nostra. Sed vocabula recte interpretanda sũt, Iustitia originalis significat & acceptationem & rectitudinem, quæ fuit ante lapsum, videlicet lucẽ & firmam agnitionem Dei in mente hominis & congruentiam voluntatis & cordis cum Deo, qui in hominibus velut in templo suo habitasset, & suam sapientiam, iustitiam & lætitiam æternam eis communicasset, si nõ essent lapsi. Hæc omnia significantur in hac descriptione Anshelmi nomine Iustitiæ. Ergo nomine peccati originalis contraria mala significantur, scilicet & reatus & caligo in mente, & in voluntate auersio à Deo, & in corde contumacia contra Legem Dei, & non esse templum Dei. Hæc mala sic descripsit Hugo: Peccatum originale est ignorantia de Deo in mente, & inobedientia in voluntate & corde. Alij vno nomine hæc mala omnia nominarunt malam concupiscentiam, quia Paulus sic loquitur, Rom. 7.

ACTVALE est omnis actio pugnans cum Lege, tum in mente, vt dubitationes de Deo, tum in voluntate et corde, vt incendia malorum affectuum, tum in membris externis, vt externæ actiones pugnantes cum Lege Dei.

Alia diuisio.

Peccatum aliud est Regnans seu Mortale. Aliud est non regnans, quod vsitate nominatur Veniale.

REGNANTIA peccata, seu Mortalia,

talia, dicuntur omnia peccata in non renatis, originale & actualia, interiora & exteriora, quæ ideo dicuntur Mortalia, quia non renatus propter illa omnia reus est iræ Dei, & pœnæ æternæ, id est, ordinatus ad pœnam æternam, sicut Iohannis 3. dicitur: Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum. Rursus peccatum Regnans seu Mortale est, cum is, qui fuerat renatus, assentitur errori in fundamento, aut labitur contra conscientiam. Tunc enim amittit gratiam, Spiritum sanctum & fidem, Sicut Adam & Eua, Aaron assentiens facientibus Idolum, Dauid rapiens alterius coniugem, contristant & excutiunt Spiritum sanctum propter talia delicta, & rursus fiunt rei æternæ pœnæ. Posse enim sic labi renatos perspicuũ est ex capite Matthæi 12. & 2. Petri 2. Aliqui vero redeunt ad pœnitentiam, & salui fiunt. Multi non redeunt ad pœnitentiam, & pereunt, vt postea dicemus.

PEC-

PECCATVM non regnans, quod nominatur Veniale, id est, propter quod non amittuntur gratia, Spiritus sanctus, & Fides, est in renatis in hac vita malum originis, & dubitationis, et incendia malorum affectuum, quibus tamen repugnant renati, ne ruant contra conscientiam, et dolent propter has sordes, & credunt se propter Mediatorem Deo placere, tegi has sordes, & gratiam exuberare supra peccatum.

Vnde sumta est hæc distinctio?

Respondeo. Certum est hanc esse perpetuam doctrinam veræ Ecclesiæ, & illustria testimonia in scriptis Propheticis & Apostolicis extant. Rom. 8. expresse ponitur hæc distinctio: Si secundum carnem viuetis, moriemini: Sin autem actiones carnis Spiritu mortificabitis, viuetis. Item 1. Timoth. 1. Milita bonam militiam, retinẽs fidem & bonam conscientiam. Item, Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, Qui ta-

lia faciunt, regnum Dei non possidebunt. 1. Corinth. 6. Ne erretis, adulteri, homicidæ, idolatræ regnum Dei non possidebunt. Item, 1. Iohan. 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est.

DE LIBERO Arbitrio.

Quomodo docendi sunt homines de libertate voluntatis humanæ?

RESpondeo. Cum fit mentio Liberi arbitrij, non misceantur stoica deliramenta de necessitate omnium actionum in omnibus Elementis, in pecudibus & hominib. bonis & malis: Sed tantum nos ipsos aspiciamus, & consideremus, quomodo Legi Dei obedire homines aut non obedire possint. Semper hæc simplex et vera distinctio teneatur disciplinæ externæ et iustitiæ Spiritualis.

Primum igitur de disciplina externa hoc sciatur, omnes homines, etiam non

non renatos, habere hanc libertatem, id est, facultatem, vt aliquo modo possint regere locomotiuam, & facere externa opera congruentia cum Lege Dei. Nam Paulus nominat quandam iustitiam carnis, id est, quam homo non renatus facit, quæ est æterna honesta disciplina, id est gubernatio externorum operum iuxta Legem Dei. Vult enim Deus hanc libertatem reliquam esse in homine, vt intelligatur discrimen inter agens liberum, & inter agentia non libere: Sicut ignis non potest non vrere admota corpora. Item, vt sciamus ipsum Deum esse agens liberrimum. Item, vt possit in societate humana gubernatio aliqua esse externorum membrorum. Ac nequaquam vult Deus prorsus inutilem esse vocem Legum in ciuili gubernatione seu pædagogia. Ideo inquit Paulus: Lex Pædagogus est, scilicet docens & coercens membra.

Secundo sciendum est, homines si-

Homo sine euangelio et auxilio ss non potest primum obtinere fidem, quæ animam purificat in cõcr.

ne Euangelio, & sine Spiritu sancto non posse inchoare interiorem obedientiam, præceptam in Lege Dei, videlicet verum timorem Dei, veram fidem, inuocationem, & dilectionem Dei, iuxta hæc dicta Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Item: Si quis Spiritum Christi non habet, non est ipsius. Item: Sine me nihil potestis facere. Sit igitur notum discrimen inter externam disciplinam, et inter motus interiores, qui fiunt quoties cunq; Filius Dei voce Euangelij cõsolatur corda, & Spiritu sancto accendit fidem & inuocationem Dei & alios motus spirituales, de quib. dicitur: Accepistis Spiritum clamantem Abba Pater, id est, confugientem ad Deum fiducia Filij, & in veris pauoribus mouentem corda, vt acquiescant in Deo, propter Mediatorem.

Et manifestissimum est, non posse deponi viribus naturalibus ἀπαξίαν, quæ nobiscum nascitur, quæ nominatur Mala concupiscentia, & Mortem,

tem, nec posse hominem perfecte satisfacere Legi Dei. Dictum est igitur Rom. 8. Impossibile erat Lege iustificari. Item: Sensus carnis Legi Dei non subditur, nec potest ei subdi. Propter hæc testimonia perspicua sciamus falsam et impiam esse opinionem Pelagianorum, quam secuti sunt Monachi, qui docuerunt, homines, posse Legi Dei satisfacere viribus naturalibus, mereri remissionem peccatorum, & esse iustos Legis impletione. Error.

Rursus etiam errores Manichæorum et Enthusiastarum fugiendi sunt. Manichæi fingunt, alios homines ortos esse à bono Deo, qui necessario benefaciant: alios à malo Deo, qui non possunt conuerti ad Deum. Enthusiastæ, Anabaptistæ, & Stenckfeldiani fingunt, expectandos esse violentos raptus, qui hominem etiam repugnantem conuertant. Has portentosas opiniones fugiamus, & consideremus ordinem à Deo sancitum: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei, &c.

Colligit Deus æternam Ecclesiam voce Euangelij, non aliter, arguit peccatum, & vult nos expauescere, non perseuerare in delictis contra conscientiam. Tradidit etiam promissionem gratiæ; cui vult nos assentiri, & non indulgere diffidentiæ, sed luctari cum imbecillitate nostra, et simul petere auxilium Spiritus sancti, quem promisit ijs, qui se fide sustentant, sicut dicitur Galat. 3. Vt promissio Spiritus sancti detur credentibus. Item, Quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus, quasi dicat, non repugnantibus. Item: Petite, & accipietis. Item: Conuerte me, & conuertar. Huc pertinent hæc dicta: Trahit Deus, sed volentes trahit. Item: Gratia præeunte, comitate voluntate.

Concurrunt igitur in conuersione hæ causæ, verbum Dei, Spiritus sanctus, quem Pater & Filius mittunt, vt accendat nostra corda, & nostra voluntas assentiens, & non repugnans verbo

verbo Dei. Ac ne indulgeamus diffidentiæ, considerandum est, vtramq; concionem vniuersalem esse, concionem pœnitentiæ, et promissionem gratiæ, sicut in Esaia expresse dicitur, cap. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suam declinauit, et posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. Et de accusatione vniuersali passim obuia sunt testimonia: Omnis caro fœnum. Item, Rom. 3. Vt omne os obturetur, & reus sit totus mundus Deo. Rursus & promissiones vniuersales in conspectu sint: Conclusit Deus omnes sub peccatum, vt omnium misereatur. Item: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Item: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item: Apud Deum non est προσωποληψία. Hæ veræ & dulcissimæ consolationes semper in conspectu sint, nec ponantur in Deo contradictoriæ voluntates. Vult nos Deus credere Filio, & promittit gratiam omnibus confugientibus

entibus ad Filium,& petentibus auxilium,sicut Psalmus inquit: Beati omnes,qui confidunt in eum. Non igitur repugnemus,sed assentiamur promissioni,& hanc precationem assidue repetamus: Credo Domine, sed opem fer meæ imbecillitati.

DE IVSTIFICATIONE.

Quid significat vocabulum Iusticia.

SEmper in hac doctrina initio considereturr, & quid vocabula significent, Iusticia, Gratia, Fides,& discernatur iusticia carnis à Iusticia fidei.

Est autem Iusticia carnis obedientia externa,iuxta omnia mandata Dei, quam homo etiam in hac imbecillitate naturalibus viribus vtcunq; efficere potest. Est autem hæc obedientia gubernatio locomotiuæ, id est, externorum gestuum, quæ fit cogitatione mentis & voluntate,ciente aut reprimente organa locomotiuæ. Nominatur autem Litera, id est, pictura, quasi illita cerebro cogitatione, quia non est lux intuens Deum,nec est incendium & vita in corde,sicut folium fici tegebat externam deformitatem in Adam, non tollebat eam. Quanquam autem hæc diligentia rationis in regenda disciplina externa non meretur remissionem peccatorum, nec est iusticia coram Deo, nec est impletio Legis, tamẽ seueriſsimè præcipit Deus,vt hanc disciplinam præstemus,et in hac mortali vita punit atrocibus pœnis atrocem violationem disciplinæ,& nisi fiat conuersio ad Deum,punit eam æternis pœnis.

Sciamus autem quatuor esse causas,propter quas omnes,etiam non renati debent præstare disciplinam.

Prima est, Mandatum Dei, quia omnes creaturæ rationales Deo obedientiam debent.

Secunda, Necessitas vitandi atroces pœnas, iuxta dicta: qui gladium acceperit, gladio peribit. Væ qui spolias, quia spoliaberis. Leuit. 18. de incestis: Omnis anima, quæ fecerit has abominationes, euometur ex terra. Item: Scortatores et adulteros iudicabit Deus. Sanxit autem has pœnas Deus, & exercet, vt hæc tristia spectacula commonefaciant nos de discrimine honestorum & turpium, & vt sciamus esse Deum, & esse sapientem, castum, & vindicem scelerum, deinde vt conseruetur societas generis humani.

Tertia causa est, Necessitas non turbandi alios, quia homo non viuit sibi tantum, sed etiam vt adiuuet communem consociationem, iuxta dictū: Diligas proximum tuum sicut teipsum.

Quarta, Vt disciplina sit pædagogia in Christum, id est, quia Deus non est efficax in his, qui scientes perseuerant in sceleribus contra conscientiam.

Dixi

Dixi autem hanc Iusticiam carnis nequaquam esse integram obedientiam Legi debitam, sed esse frenum externorum gestuum. Interea tamen in mente caligo est de Deo, plena dubitationum, & corda sunt sine vero timore Dei, sine fiducia & sine dilectione Dei, & magna incendia sunt malorum affectuum. Ideo discernenda est Iusticia carnis, ab integra obedientia, qualis fuisset in natura integra, & qualis erit, cùm Deus erit omnia in omnibus. Illa integra obedientia seu conformitas cum Deo nominatur Iusticia. Galat. 5. Nos enim spiritu ex Fide spem iusticiæ expectamus, vbi Iusticia de integra nouitate dicitur. Sed interea sæpe etiam in renatis, Nouitas & bona opera renatorum dicuntur Iusticia. Quanquam enim nouitas in hac mortali vita non est integra, tamen placet propter Mediatorem, vt postea dicetur. Sic Matthæi 5. Nisi abundauerit vestra iusticia, plus quam Scribarum &

Pha-

Phariſæorum. Et Roman. 6. Præbete membra veſtra ſerua iuſticiæ in ſanctificationem. 1. Iohan. 3. Qui facit iuſticiam iuſtus eſt. Et in Pſalmo: Feci iudicium & iuſticiam. Hæ formæ loquendi congruunt ad legem. Ac prudenter diſcernenda ſunt dicta propria Legis, & alia propria Euangelij de reconciliatione propter Mediatorem, vt: Iuſtificati fide pacem habemus.

Definitio apud Clementem loquitur de nouitate, & ſimul complectitur vniuerſalem & particularem iuſticiã: Δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μιᾶ ἰσότητος, id eſt, Iuſticia eſt communicatio, qua Deus ſe nobis communicat, et eſt conſeruatio ordinatæ æqualitatis. Prior pars loquitur de prima tabula, & de actionibus diuinis in renatis. Secunda de æqualitate, loquitur de actionibus ordinatis erga proximum. Hæc congruunt ad legem, ſed dextre intelligenda ſunt. Oſiander ipſum Deum mouentem nos ad iuſta facienda, nominat iuſticiam. Hoc loquendi modo etiamſi quis

quis volet vti, tamen prius dicendum eſt de Iuſticia imputata propter filium Dei, qua Deo propter Mediatorem credentes placent. Diſtinguenda eſt etiam cauſa, ſcilicet, Deus ipſe, ab effectibus in nobis, & in infinitum anteferenda eſt obedientia Filij Dei nouis actionibus, quæ fiunt in nobis.

Poſtquam hæc legalia recitata ſunt, nunc ſciamus, quia iuſticiam Legis integram, ſeu integram obedientiam nõ habemus, ideo in promiſſionibus Gratiæ aliam iuſticiam reuelari, ſcilicet imputatam propter filium Dei, quæ cum fide accipitur, Filius Dei ſimul eſt efficax in cordibus credentium, viuificat, & donat Spiritum ſanctum, vt Rom. 5. dicitur: Per ipſum habemus gratiam, & donum per gratiam.

Nomen Gratiæ certiſsimum eſt hic intelligi oportere reconciliationẽ gratuitam propter Filium promiſſam. Deinde donum, ſanctificationem & reſtitutionem vitæ æternæ, quæ ſimul omnia nominat Daniel Iuſticiam ſempiter-

piternam. Verum est autem, sanctificationem & restitutionem vitæ æternæ fieri, Filio Dei per Euangelium consolante nos, & dante Spiritum sanctum, & postea glorificante Ecclesiam post resuscitationem ex mortuis. Prorsus eodem modo loquitur Iohannes: Lex per Moisen data est, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, id est, Remissio peccatorum & reconciliatio gratuita nobis propter obedientiam Filij donatur, & per eum fit veritas, id est, vera & non euanescentia bona, sed æterna bona nobis donantur, id est, in hac vita fit incoatio vitæ æternæ & conformitatis cum Deo, quæ postea consummabitur, quia Filius Dei incipit in nobis renouare imaginem Dei, cum suo verbo nos assimilat per Spiritum sanctum accendentem tales motus, qualis ipse est. Non enim ideo annunciatur remissio, vt maneant peccatum & mors, sed vt reipsa aboleantur, & iusticia & vita æterna restituantur.

Cum

Cum igitur de iustificatione peccatoris dicitur, necesse est semper primũ cogitare de remissione peccatorum, de reconciliatione, iuxta promissionem. Quia etiamsi haberemus omnes Angelorum virtutes, & non sciremus nos placere Deo, nullam consolationem haberemus.

Ideo iuxta Paulum semper hoc modo definimus Iustificationem: Iustificatio est acceptio remissionis peccatorum, & reconciliationis, seu acceptationis gratuitæ propter Filium Dei, quæ cum fide accipitur, verissimũ est simul filium Dei corda viuificare, dicere consolationem in cordibus per Euangelium, & Spiritu sancto accendere tales motus, qualis est ipse, iuxta dictum: Dabo Legem meam in corda eorum. Quia igitur necesse est accipi remissionem peccatorum, & nouitas non est integra in hac vita, Paulus nominat imputationem iusticiæ, reconciliationem, qua propter Mediatorem recipimur.

Quis

Quis est vsus nominis Gratiæ?

Gratia apud Paulum in hac doctrina significat Ebræa phrasi misericordiam gratuitam, videlicet remissionem peccatorum & reconciliationem, seu acceptationem gratuitam propter Filium Dei, quæ cum fide accipitur, simul Filius Dei viuificat corda, & per Euangelium dicit consolationem in corde, et accendit Spiritu sancto tales motus, qualis ipse est. Sic nominat Paulus gratiam, & donum per gratiam, vt supra dictum est.

Quis est vsus nominis fidei?

Fides est assentiri omni verbo Dei nobis tradito, atq; ita promissioni gratiæ: Et est fiducia acquiescens in Deo propter Filium, accedens ad Deum, & inuocans eum, & clamans Abba Pater, quæ sentitur in credentibus, & in veris pauoribus affert consolationem & læticiam iuxta dictum; Iustificati fide pacem habemus.

Com-

Complectimur ergo appellatione fidei omnes articulos simul, & nominatim hunc articulum: Credo remissionem peccatorum, & vitam æternam, qui sic intelligendus est in vera conuersione: Credo remissionem peccatorum, non tantũ alijs dari, sed mihi quoq;. De hac fide, qua sibi vnusquisq; in conuersione et consolatione promissionem applicat, loquitur Paul. Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio. Promissio autem & cæteros articulos Symboli continet. Hæc plana & perspicua sunt in vera consolatione & inuocatione.

Ac discrimen conspici necesse est inter noticiam historiæ, qualis est in Diabolis & impijs, & hanc fidem, quæ simul & historiam nouit, & est assensus, quo promissionem gratiæ amplectimur, & fiducia, qua agnoscentes promissionem, acquiescimus & lætamur in Deo propter Filium.

Sint igitur in conspectu hæc duo dicta; Dæmones credunt & contremi-

 scunt

cunt, id est, norunt historiam, & eò furiosius irascuntur, quia certo norunt, Filium Dei iudicaturum esse, & prospiciunt suas pœnas, quibus in tota æternitate cruciabuntur. Promissionẽ verò Gratiæ sciunt ad solos homines pertinere, iuxta dictum: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis &c. Hæc notitia in Diabolis in infinitũ discernenda est ab hac fide, de qua dicitur: Iustificati fide pacem habemus, quæ est assentiri omnibus articulis symboli, & promissioni, qua credis, tibi ipsi remitti peccata, cuius fidei proprietates dulcissimæ recitantur Ephes. 3. cum inquit, nos hac fide habere παῤῥησίαν & fiduciam accedendi ad Deum. Saul oppressus dubitatione, horribili fremitu fugit Deum, optat se redigi in nihilum, sicut scriptum est, Lucæ 23. Dicent montibus, cadite super nos. Dauid autem audita consolatione, ergitur fide, accedit ad Deum, & audet inuocare, sicut inquit: Sustinuit anima mea

mea in verbo eius, sperauit anima mea in Domino, à vigilia matutina vsq; ad noctem. Et hac fide simul ipse Filius Dei λόγος dicit consolationẽ in corde tuo, & viuificat te, et extrahit te ex inferis, ac ostendit misericordiam Patris, voce Euangelij, & dat Spiritum sanctum lætificantem nos. Ideo inquit Paulus Ephes. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus nostris. Et 1. Iohan. 4. In hoc scimus, quod in eo manemus, & ipse in nobis, quia ex Spiritu suo dat nobis. Et Athanasius inquit: Vbicunq; dicitur Spiritus sanctus in aliquo esse, ibi est per verbum.

Differt igitur Fides, de qua dicitur: Iustificati fide pacem habemus, à noticia, qualis est in impijs, obiecto & causa efficiente. Quia vera Fides intuetur promissionem, & accenditur per Filium Dei, qui Spiritu sancto cor lætificat, & ad inuocationem excusitat.

Quomodo accipit homo remissionem peccatorum, & reconciliationem, seu iustificationem, & donationem Spiritus sancti & vitæ æternæ?

Respondeo. Homo in conuersione, id est, in veris doloribus & pauoribus accipit remissionem peccatorum, propter Mediatorem Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, Deum & hominem, Gratis sola fide, non propter propriam dignitatem, seu propter virtutes proprias aut propria opera, seu merita. Et in his pauoribus semper sit in conspectu discrimen Legis & Euangelij, & sciamus æternum & immutabile mandatum Dei esse, vt credamus nos recipi propter filium, iuxta dictum: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur et viuat. Item: Gratia exuberat supra delictum. Cumq; erigimur fide, & accipimus remissionem

missionem peccatorum, filius Dei vere est efficax, & voce Euangelij dicit consolationem in cordibus, ac fide simul accipimus imputationem iusticiæ seu reconciliationem, & Spiritum sanctum, & efficimur hæredes vitę æternæ, Gratis, propter Christum. Hæc omnia comprehendit dictum: Iustificati fide pacem habemus. Et Galat. 3. Vt promissionem spiritus accipiamus per fidem, Et Roma. 5. Iustificati sanguine ipsius seruabimur per eum ab ira eius. Huc adiungantur alia testimonia, ac præcipue propositio Epistolæ ad Romanos cap. 3, & confirmatio, cap. 4.

CONTRA.

I. ARGVMENTVM.

Vbi multa simul sunt, non est ponenda Exclusiua.

In conuersione multa simul sunt, vt Contritio, Fides, Dilectio, bonum propositum, Spes, & aliæ virtutes.

Ergo non est dicendum, sola Fide Iustificamur.

Respondeo ad minorem: Quanquã multæ virtutes simul sunt in conuersione, tamen non sunt causæ seu merita iustificationis, id est, remissionis peccatorum, & reconciliationis & viuificationis, & donationis vitæ æternæ: Sed solius filij Dei obedientia, est causa seu meritum iustificationis. Hic est propiciator, vt Romanos 3. dicitur. Et 1. Iohannis 1. Sanguis Iesu Christi purificat nos ab omni peccato.

XV. ARGVMENTVM.

Impossibile est, vllam esse rem iustã sola noticia,
Fides est tantùm noticia,
Ergo nõn est dicendum, sola Fide.

Respondeo ad Minorem: Fides nõ significat hic noticiam, qualis est in diabolis, sed comprehendit noticiam omnium articulorum fidei, & fiduciam in voluntate, acquiescentem in Deo, propter

propter Mediatorem, agnita misericordia in promissione. Quia Fides, de qua Paulus loquitur, est assensus, quo omni verbo Dei nobis tradito assentimur, ac simul etiã promissioni gratiæ, cum quo assensu inseparabiliter coniuncta est fiducia acquiescens in Deo, iuxta promissionem. Sed noticiã præcedere necesse est, quia noticię sunt apprehensiuæ. Et in hoc ipso assensu Filius Dei est efficax, dicit voce Euangelij consolationem in corde tuo, ostendit voluntatem Patris, retrahit cor ex inferis, & viuificat te, & dat arrabonẽ Spiritum sanctum, qui accendit lætitiam et inuocationem in corde, iuxta dictum, accepistis Spiritum clamantem, Abba Pater. Item: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum &c. Quod autem fides sit assentiri promissioni gratiæ, manifestum est ex cap. 4. ad Romanos, vbi Paulus corrrelatiuè copulat promissionem & fidem: Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio.

III. ARGVMENTVM.

Fide sumus iusti,
Fides opus est,
Ergo operibus sumus iusti.

Respondeo ad Maiorem: Propositio hæc, Fide sumus iusti, intelligitur correlatiue, videlicet, per misericordiam sumus iusti propter Filium Dei, & id beneficium oportet fide accipi. Quanquam enim fides est excellens virtus, tamen etiam est imperfecta & languida. Et hoc vult doctrina Ecclesiæ, credentes per misericordiam propter filium Dei accipere remissionem peccatorum & reconciliationem, ac placere non propter propriam dignitatem. Ideo inquit Paulus, sumus dilecti in dilecto, id est, propter Filium. Alij quærunt alias responsiones, quas hoc loco omitto.

IIII. ARGVMENTVM.

Iusticia est obedientia secundum omnes virtutes, seu iuxta totam Legem

gem, seu conformitas cum Deo.
Fides non est omnes virtutes,
Ergo non est Iusticia.

Respondeo. Maior est vera de iusticia Legali. Quia verò Legis iusticiam (scilicet integram obedientiam, interiorem & exteriorem) non habemus, hanc ipsam ob causam immensa misericordia patefecit Deus promissionem de Gratia, et imputat iusticiã propter meritum filij Mediatoris. Et simul fit incoatio obedientiæ seu conformitatis cum Deo, iuxta dictum 2. Corinth. 3. Transformamur in eandem imaginem, tanquam à Domini Spiritu.

V. ARGVMENTVM.

Deus iustificat,
Deus est dilectio.
Ergo dilectio iustificat.

Respondeo. Concedo totum, si sine ambiguitate argumẽtum intelligatur. Deus est dilectio scilicet, qua nos dili-

git, id est, essentia vere ac serio diligens homines propter Filium. Et hæc dilectio, qua Deus nos diligit propter Filium, iustificat. Huius propositionis correlatiua est: Fide iustificamur, id est, hac fide, qua agnoscimus & statuimus nos diligi propter Filium. Aduersarij vero cogitant, nos iustos esse dilectione, qua homo diligit Deum.

VI. ARGVMENTVM.

Virtutes non sunt confundendæ, cùm Paulus discernat: Fides, Spes, Dilectio, tria hæc, sed maior inter has Dilectio:

Fiducia est actio seu actus spei,

Ergo fiducia est discernenda à Fide.

Respondeo ad Maiorem. Verum est, virtutes non esse confundendas, sed recte intelligenda sunt discrimina. Nã fides non est tantum notícia sed est simul assentiri promissioni, in qua offeruntur remissio peccatorum, reconciliatio, donatio Spiritus sancti & vitæ æternæ. Et est fiducia acquiescens in Deo propter Mediatorem, accedens ad Deum, & accendens inuocationem, & clamans Abba Pater. Et quia fides in præsentia accipit remissionem peccatorum & reconciliationem, est fiducia præsentis beneficij. Sed spes est certa expectatio vitæ æternæ, gratis dandæ propter Mediatorem, et est expectatio mitigationis pœnarum corporalium iuxta voluntatem Dei. Cum igitur fiducia nominatur actus spei, intelligitur fiducia futuræ liberationis, seu futuræ mitigationis, Dilectio est obedientia, quæ prælucente fide præstatur Deo, iuxta omnia mandata, sic vt cor lætetur in Deo.

VII. ARGVMENTVM.

Mala opera damnant,

Ergo bona saluant, quia contraria habent contrarios effectus.

Respon-

Respondeo. Contraria, si sint pariter integra, habent contrarios effectus. Sed mala opera sunt integre mala, quod de non renatis manifestum est. Nam etiamsi in Aristide & Scipione sunt magnæ virtutes, quia nisi esset aliquorum gubernatorum excellens virtus & sapientia, non posset conseruari humana societas: tamen hæ virtutes non sunt impletio Legis, manent in corde tenebræ de Deo, et de filio Dei, dubitationes & horrendi fremitus aduersus Deum. Deinde manifestū est, etiam in renatis, quanquam est in eis incoata obedientia, tamen non esse integram legis impletionem. Ideo dicitur in Psalmo: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Iob Capit. 9. inquit: Vere scio, quod non iustificetur homo coram Deo. Cum igitur non sit integra obedientia, non valet consequentia: Mala opera damnant, Ergo bona opera saluant, quia contraria non sunt æqualia. Hæc antithesis illustrat beneficium Christi, qui tegit

tegit reliquias peccati in renatis, iuxta dictum: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, id est, renati placent propter Mediatorem fide, non propter propriam dignitatem, quia incoata obedientia adhuc procul abest à perfectione legis.

VIII. ARGVMENTVM.

Impossibile est nosse voluntatem Dei erga nos, iuxta dictum: Quis consiliarius eius fuit.

Credere quod habeas remissionem peccatorum, est aliquid asseuerare & affirmare de voluntate Dei erga nos.

Hæc igitur affirmatio est impossibilis.

Respondeo. Hæc ipsa imaginatio Academica seu Pyrrhonia omniū hominum mentes turbat. Sed maiorem constantissime negari oportet de Voluntate reuelata. Ac primum de Lege mani-

manifestissimum est, sciri voluntatem Dei in Lege reuelatam, iuxta dicta: Nolite errare, scortatores, adulteri, homicidæ, non possidebunt regnũ Dei. Lex enim ideo patefacta est in creatione, & deinde sæpe repetita, vt sciatur quod sit Deus, & qualis sit, et quod velit nos esse conformes suæ sapientiæ, quod sit vindex. Et huic noticiæ addit testimonia in quotidianis & horribilibus pœnis scelerum.

Secundo etiam immensa bonitate Deus propter Filium & per eum reuelauit voluntatem de remissione peccatorum & reconciliatione in Euangelio, iuxta dictum: Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Hanc ipsam ob causam tradita est promissio gratiæ, quia ratio naturalis non videt hanc admirandam voluntatem Dei de remissione. Et hæc reuelatio de reconciliatione & restitutione humanæ naturæ per Filium, discernit Ecclesiam ab omnibus gentibus. Ideo sciendum est, hanc reuelationem opponendam

dam esse naturali & Academicæ dubitationi.

Sed opponit hoc argumentum humana ratio. Addita est conditio Legi: Hoc fac & viues. Cũ igitur non satisfiat legi Dei, dubitandum est, &c. Respondeo. Et hoc ipsum in reuelatione Euangelij considerandum est, ideo immensa misericordia missum esse Filium, vt nos à maledictione Legis redimeret, et gratis propter Filium donari reconciliationem. Quanquam autem pœnitentia necessaria est (siue parua, siue magna) tamen remissio non pendet ex dignitate nostra, sed propter Mediatorem, & gratuita & certa est. Dauid post lapsum agens pœnitentiam, statuit se vere recipi in gratiam, audita hac voce: Dominus abstulit peccatum tuum. Eadem est vox Euangelij ad singulos agentes pœnitentiam. Et mandatum immutabile est, vt filio Dei credamus: Hunc audite. In hac breui responsione fontes considerentur, patefactio, & discrimen Legis & Euan-

Euangelij, discrimen voluntatis reuelatæ, & non reuelatæ &c.

IX. ARGVMENTVM.

Prorsus simile argumentum est, quod huc detorquetur ex cap. 9. Ecclesiastæ non rectè enarrato: NESCIT HOMO, AN AMORE VEL ODIO DIGNVS SIT.

Respondeo. Hæc sententia prorsus congruit cum Doctrina de Fide, quã recitauimus, quia reuocat homines in iudicando à spectaculis humanorum euentuum in hac vita ad verbum. Nõ iudicet homo de fauore & odio Dei ex secundis aut aduersis rebus in hac vita, vt: Dauid non iudicet se abiectũ esse à Deo, etiamsi est expulsus regno. Achab non iudicet se placere Deo etiamsi est Rex potens et victor: Sed Dauid iudicet ex verbo Dei, se placere Deo, quanctis exulem, quia dictum est: Dominus abstulit peccatum tuum. Achab

Achab iudicet se displicere Deo, quanquam est Rex potens et gloriosus, quia scriptum est: Maledictus omnis, qui facit idolum, quod est abominatio Deo.

Perspicuum est igitur, dictum Salomonis prorsus congruere cum nostra sententia, quæ iubet de voluntate Dei ex verbo iudicare. Nec difficile est copiose refutare errores Papistarum. Insaniunt enim, si hoc dicunt, non scire homicidas & adulteros, an sint digni odio Dei. Manifeste igitur appareret, ipsorum interpretationes esse tetram corruptelam.

Sed Regula vniuersalis teneatur: Dei voluntate De ex verbo ipsius iudicandum esse. Et verbum Dei vniuersaliter omnes damnat, qui non sunt conuersi ad Deum, iuxta dicta 1. Corinth. 6. Nolite errare, idolatræ, homicidæ, adulteri &c. non sunt hæredes vitæ æternæ. Item: Qui non credit in filium, manet ira Dei super eum. Rur-

sus vniuersaliter recipit Deus omnes, qui in conuersione seu pœnitentia credunt in Filium, iuxta dicta: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Item: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitã æternam. Hæ regulæ summæ semper in cõspectu sint, quæ multis alijs sententijs lucem afferunt.

X. ARGVMENTVM.

Cùm dictum sit: Delicta quis intelligit? Nemo potest omnia sua peccata scire.

Ergo possibile est, hominem habere delictum ignotum, propter quod displiceat Deo.

Quare non est affirmandum, quòd placeat Deo.

Respondeo. Nego consequentiam, & ratio est, quia firmissime retinenda est Regula; Omnis conuersus ad Deum

um, recte tenens fundamentum, debet credere, se placere Deo, etiamsi habet delicta ignorantiæ, sicut in omnibus hominibus magna hæret infirmitas. Ac propterea traditur doctrina de remissione propter filium, iuxta dictum: Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Quia in nobis non est integra impletio legis.

XI. ARGVMENTVM.

Nemo placet Deo, nisi habens nouas virtutes, ortas à Spiritu sancto.

Nemo potest affirmare, se habere illas virtutes, quia possunt esse virtutes similes ortæ à ratione,

Ergo nemo potest affirmare, se placere Deo.

Respondeo. Nego minorem, quia in vera conuersione seu pœnitentia vtrunq; debemus affirmare, & quod

detur remissio propter Mediatorẽ, & simul viuificemur per filium, dato Spiritu sancto, erecti voce Euangelij. Et quanquam intueri mens fide Mediatorem debet, non nouitatem in nobis, tamen simul in veris doloribus sentit hanc consolationem, iuxta hæc dicta: Iustificati fide pacem habemus. Item: Clamamus, Abba pater. Et recte inquit Augustinus: Credens scit se credere, scilicet in doloribus sentiens consolationem.

De hoc argumento non solum aduersarij dimicant, sed etiam piæ mentes apud sese quærunt, an Deo placeant, cum sentiant infirmitatem, nec sentiant illustres motus lætitiæ in Deo.

Et Stenckfeldius turbat pias mentes his clamoribus: Ideo statuas te iustum esse, quia sentis in te Deum habitare, te habere ingentes motus lætitiæ in Deo. Sic abducit homines à conspectu Mediatoris, & à promissione, ad Nouitatem propriam.

Contra has imaginationes teneatur hic

hic verus ordo: Cum dolores nõ sunt simulati in pœnitentia, corda intueantur non virtutes in nobis, sed Mediatorem in verbo ostensum & cogitatione scriptæ promissionis se sustentent, & sciant, se voci Euangelij debere assentiri, et non quærere alias illuminationes. Hoc cum faciunt, experiuntur consolationem. Estq; hoc discrimen inter assensionem philosophicam et fidem. Sequitur assensio experientiã in Philosophia. Vt medicus expertus Zinzibere califieri ventriculũ, postea hoc affirmat. Sed in diuina consolatione prius assentiendum est verbo externo, deinde sequitur sensus cõsolationis. Hæc in veris exercitijs pœnitentiæ et inuocationis discenda sunt.

XII. ARGVMENTVM.

Remittite & remittetur vobis,
Ergo nostra condonatio meretur remissionem peccatorum.

Respondeo. Nego consequentiam quia fallacia est à non causa vt causa

Quia in illo dicto prior pars est præceptum seu prædicatio pœnitentiæ. Altera pars est promissio, de qua ex Euangelio scire necesse est, quod propter Mediatorem gratis detur remissio credentibus. Nec valet consequentia: Nostra contritio est necessaria. Ergo est causa remissionis. Et perspicua est refutatio de hoc dicto. Quia si cogitãdum esset, propter nostram condonationem dari remissionem, fieret incerta reconciliatio. Quanquam enim conuersi repugnant odijs, tamen aliqua cicatrix seu imbecillitas in nobis manet.

Hæc simplex responsio congruit ad multa dicta, in quibus primum concio pœnitentiæ proponitur, deinde promissio, vt apud Danielem: Libera te à peccatis iusticia & eleemosynis erga pauperes, et erit sanatio delictorum tuorum. Prior pars præcipit emendationem, nec tantum loquitur de Eleemosynis, sed de conuersione iuxta omnia præcepta, id est, agnoscas verum Deum,

um, qui si patefecit in Israel, & promisit remissionem propter venturũ Dominum, &c. Deinde sit gubernatio tua iusta, non sit crudelis contra captiuam Ecclesiam Dei. Sic intelligatur concio Regis de magnis rebus, & de nostra conuersione. Postea promissio consideretur de remissione peccatorum, de reconciliatione hominis Ethnici, et polluti horribili idolomania. Nec dubium est ab ipso Daniele hanc promissionem copiosius enarratam esse, & Regi dictum esse, cur detur promissio, per quem restituatur iusticia & vita æterna, et promissionem fide accipiendam esse. Eadem responsio est ad concionem Esaiæ 1. Desinite malefacere, si peccata vestra sunt vt coccinum, eritis candidi vt nix.

XIII. ARGVMENTVM.

Maxima virtus maximè Iustificat,
Dilectio est maxima virtus,
Ergo maximè iustificat.

Respondeo. Concedo totum argumentum de iustitia Legis. Sed quia non habemus integram iustitiam Legis, Euangelium concionatur de alia, & docet imputari credenti iustitiam propter Mediatorẽ. Hæc est simplex & vera responsio, quæ prolixius explicari potest, si quis postulat. Ac sciendum est, longe aliud esse, loqui de collatione virtutum inter sese, aliud de remissione peccatorum, et reconciliatione coram Deo.

XIIII. ARGVMENTVM.

Si vis in vitam ingredi serua mandata,

Ergo & fieri Lex potest, & bona opera merentur vitam æternam.

Respondeo breuiter. Intellige, serua mandata, scilicet complectendo Euangelium. Nam Christus finis est Legis. Ac semper legalibus dictis necesse est addere vocẽ Euangelij, quod docet fide reconciliari hominẽ, & simul incoari obedientiã accepto Spiritu sancto, &

& placere incoatam obedientiam propter Mediatorem, etiamsi languida & infirma est. Hæc παίκδα expressa est Rom. 8. Idem igitur vult dictũ Pauli: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Hinc non sequitur, Legi satisfieri in hac vita, quia vox Euangelij expresse dicit: Sensus carnis non est subditus Legi, ac ne potest quidem subdi. Ac non sequitur: Bona opera esse meritũ vitæ æternæ, quia fides prælucens gratis accipit propter Mediatorem remissionem peccatorum & hæreditatem vitæ æternæ.

XV. ARGVMENTVM.

Qui non diligit, manet in morte.

Ergo non sola Fide sumus iusti.

Respondeo. Nego consequentiam: Quia est fallacia à non causa, vt causa. Etsi enim verissimum est, dilectionem esse in conuerso, tamen dilectio non est caussa seu meritum remissionis peccatorum seu iustificationis, seu reconciliationis. vt verissimum est, qui non mouetur, nõ viuit, nec tamẽ sequitur,

motum causam esse vitæ, sed vita est immediata causa motus: Ita fides agnoscens misericordiam Dei propositam propter Mediatorem ostendit bonitatem Dei qua cognita, accenditur dilectio Dei, & cor subijcit se Deo. Hæc responsio ad similia dicta congruit: Si omnem fidem habeam, dilectionem autem non habeam, nihil sum. Concedo totum. Quia verum est, oportere in reconciliato fidem & dilectionem esse, sed non sequitur, dilectionem esse causam seu meritum reconciliationis.

XVI. ARGVMENTVM.

Naturalia sunt immutabilia,

Dubitatio de reconciliatione est naturalis, vt nunc quidem nascimur,

Ergo est immutabilis.

Respondeo. Concedo esse immutabilem in hac deprauatione, sine voce Euangelij, & sine auxilio diuino. Sicut Adam non solum in dubitatione mansisset, sed etiam oppressus esset æterna de-

desperatione, si promissio gratiæ non prolata esset ex sinu æterni Patris, & per verbum Deus flexisset cor Spiritu sancto ad assensionem, et sic in illa consolatione filius voce Euangelij primos parentes retraxisset ex morte. Hoc exemplum intueamur, quod ostendit quomodo fiat hæc consolatio, & liberatio à dubitatione, & docet promissionem Euangelij non esse à lege, & ab alijs naturalibus noticijs.

XVII. ARGVMENTVM.

Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.

Ergo propter dilectionem fit remissio.

Respondeo. Duplex est absolutio. Altera priuata conscientiæ, luctantis cum ira Dei. In hac absolutione necesse est intelligi, quod fide accipiatur remissio, non propter nostras virtutes. Ideo et hic inquit Dominus: Fides tua

saluam

ſaluam te fecit. Nec nititur fides dilectione noſtra, ſed tantum miſericordia promiſſa propter Mediatorem. Nec exiſtere dilectio poteſt, niſi ſit apprehenſa remiſsio. Huc pertinet dictum: Huic omnes prohetæ teſtimonium perhibent, ſaluos fieri per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Altera eſt abſolutio publica coram Eccleſia. In hac conſpici neceſſe eſt ab alijs teſtimonia conuerſionis, vt hic Chriſtus Phariſæo oſtendit, cur eam recipiat, quia extent teſtimonia conuerſionis.

Si cui hæc ſolutio non placet, vtatur altera: Vſitatæ ſunt Synecdochæ: Remittuntur ei multa, quia conuerſa eſt. Et tamen Synechdoche explicanda eſt. Cum multæ ſint partes conuerſionis, contritio, fides, dilectio, ſpes, bonum propoſitum, tamen ſciendum eſt dari remiſsionem non propter dignitatem harum virtutum, ſed propter Mediatorem. Hæc declaratio ſumitur ex Paulo, dimicãte de particula gratis, fide, propter Mediatorem. XVII I.

XVIII. ARGVMENTVM.

Vita æterna nominatur merces,
Ergo eſt debita pro operibus.

Reſpondeo breuiſsimè: Phraſis nota eſt, Mercedem dici nõ tantum compenſationem debitam, ſed fructum, qui ſequitur. Deinde, verum eſt, vitam æternam, etiamſi propter aliud datur, tamen etiam eſſe mercedẽ, quia compenſat benefacta, vt patrimonium eſt merces officiorum filij, etiamſi accipitur propter aliam cauſam.

Conſiderandum & hoc eſt. Sæpe vtuntur Prophetæ phraſi Legis, vbi tamen interpretatio ex Euangelio ſumenda eſt. Vt, Reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua, vbi tota conuerſio intelligitur, & tamen ſciendum eſt, fide primum gratis reconciliationem accipi, poſtea placere Deo fidem, & incoatam obedientiam. Et pias mentes ſemper ſonare decet dictum Iacob: Minor ſum cunctis miſerationibus tuis.

XIX. ARGVMENTVM.

Iacob

Iacobi 2. Videtis igitur, quod ex operibus iustificatur homo, non fide tantum.

Respondeo. Manifestum est, in Iacobo fide tantum intelligi noticiam historiæ, de qua noticia dicit: Dæmones credunt & contremiscunt. Fatemur autem, neminem esse iustum sola illa noticia, sed Paulus loquitur de fide, quæ est agnitio & fiducia misericordiæ, quæ pacem affert cordibus, vt inquit: Iustificati fide pacem habemus. Et discrimen in vera conuersione intelligitur, in qua fides vincit veros pauores, et est motus Spiritus sancti, qua corda viuificantur, & accenditur vera inuocatio, qua clamamus: Abba pater, vt dicitur in Zacharia: Effundam super domũ Dauid Spiritum gratiæ & precum. Non igitur pugnat Iacobus cum Paulo, sed de alia re loquitur.

Deinde cum ait: Ex operibus iustificamur, phrasis intelligenda est. Non enim hic iustificare est reconciliari, sed postea

postea habentes bona opera iustificantur, id est, approbantur, habentes iustitiam operum, quæ in reconciliatis iam placent Deo.

XX. ARGVMENTVM.

Iustificare est, ex iniusto iustum facere.

Iustus est habens iusticiam, id est, obedientiam integram seu conformitatem cum Deo.

Ergo non sola Fide iustificamur.

Respondeo ad Minorem. Iustificare iuxta doctrinam Euangelij primum est ex reo non reum facere. Nam hoc agitur in veris doloribus, quæritur remissio peccatorum & reconciliatio. De hac re dimicat conscientia. Ideo Acto. 10. dicitur: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorũ accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Sic clamat Propheta: Saluum me fac propter misericordiam tuam. Etsi aũt verum

rum est, in hac consolatione, cum fide eriguntur corda, & retrahuntur ex inferis, simul dato Spiritu sancto incoari obedientiam, et habitare Deum in corde renato, tamen semper hæc consolatio præluceat, quod credens placeat propter Mediatorem. Ideo iustificare primum hic significat ex reo non reũ facere, & hanc relationem in verbo iustificare cõprehendit Paulus, cum inquit: Iustificati fide pacem habemus. Et nititur fides obedientia Christi, non propria nouitate. In infinitum enim anteferenda est Christi obedientia nostræ nouitati, sicut Paulus inquit: Iustificati sanguine ipsius.

Quare necesse est retinere exclusiuam, Sola fide, seu Gratis?

Propter quatuor causas. Primum vt tribuatur honos debitus Filio Dei, quod hæc sola hostia sit precium pro nobis, iuxta dictum: Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi.

Se-

Secundo, vt conscientiæ habeant firmam consolationem, iuxta dictum Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio. Si enim penderet remissio ex dignitate nostrorum operum, semper esset incerta, opprimerentur perterrefactæ mentes desperatione.

Tertia causa est, vt conspiciatur discrimen Legis & Euangelij, quia particula Gratis fide propter Mediatorem, præcipue discernit Legem & Euangelium.

Quarta, vt inuocatio fieri possit, quæ impeditur conspectu nostræ infirmitatis. Ideo accedendum est ad Deum fiducia solius Mediatoris, iuxta dictum: Per hunc habemus accessum. Item Ephes. 3. In hoc habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius &c.

DE BONIS OPERIBVS

QVAESTIONES TRES.

I. *Quæ opera docenda & facienda sint.*

II. *Quomodo placeant Deo.*

III. *An maneant in sanctis peccata in hac vita, & quæ peccata.*

DE PRIMA QVAESTIONE.

Quæ opera docenda & facienda sunt?

Respondeo. Præcepta in decalogo recte intellecto, iuxta dictum Ezechielis 20. In præceptis meis ambulate, & facite ea. Ideo enim Deus immensa bonitate etiam vocem legis Moralis in Ecclesia semper inde vsque ab Adam sonare voluit, vt arguat peccatum, & ostendat, quę opera, et qui cultus Deo placeant, vt regantur corda verbo Dei in fide & operibus, iuxta dictum: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Et in capite 15. Numer. Non sequantur cogitationes suas, & oculos meretrícios, sed memores præceptorum Domini faciant ea, & sint sancti Deo. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos

vos de terra Aegypti. Et cum Iohannes inquit: Peccatum est, quidquid contrarium est legi, vult scire, normam esse operum Legem Dei. Et statim addit: Qui facit peccatum, ex diabolo est. 1. Corinth. 6. Scortatores, Idolatræ, adulteri, &c. regnum Dei non possidebunt.

Execrandi sunt igitur ἀντίνομοι, qui nolunt doceri Legem Moralem in Ecclesia, & fingunt omnes suos impetus esse motus Spiritus sancti, & nolunt gubernari lege Dei. Hæc deliramenta Antinomorum, sunt horrendi furores diabolici, quales fuerũt olim similium sectarum multarum, aduersos quos muniamus nos verbo Dei: In præceptis meis ambulate. Item: Pater, sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Petamus etiam ardentibus votis, vt ipse Filius Dei gubernet nos, ne contagijs errorum polluamur, sicut precatur Propheta: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, et iustificationes tuas doce me.

SECVNDA QVAESTIO.

Quomodo placent bona opera Deo?

Respondeo. Placent in conuersis ad Deum hoc modo. Primum necesse est credere, quod persona sit reconciliata Deo propter Christum, gratis, fide, non propter dignitatem nostram.

Secundo sciendum est, nos non satisfacere legi, sed hærere in nobis multa interiora peccata, dubitationes & malas inclinationes, peccata ignorantiæ & omissionis. Et deploranda est nostra immundities, & repugnandum dubitationibus & affectibus.

Tertio sciendum est, tamen oportere in nobis esse incoatam obedientiam, iuxta præcepta Dei, & hanc Deo placere in reconciliatis propter Mediatorem, sicut dictum est: Offerte Deo hostias spirituales, placentes Deo propter Iesum Christum.

TERIIA QVAESTIO.

Manent ne peccata in Sanctis in hac vita?

Re-

Respondeo. Sunt & manent peccata in renatis in hac vita, videlicet, non delicta contra conscientiam, sed interiora mala, multum caliginis & dubitationum, multæ ignorantiæ, omissiones, prauæ inclinationes, & flammæ malorum affectuum, quibus tamen repugnant sancti Spiritu, retinentes timorem Dei, fidem & inuocationem, nec ruentes contra conscientiam, sed deplorantes nostram infirmitatem ac petentes & credētes remissionem, iuxta dictum, Si spiritu mortificabitis actiones carnis, viuetis. Item, Nulla nunc cōdemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Quæ peccata non sunt in sanctis, id est, propter quæ illi, qui fuerant renati, amittunt gratiam & Spiritum sanctum, & rursus fiunt rei æternæ pœnæ?

Responsio. Propter peccata contra conscientiam, & lapsus contra funda-

mentum, id est, contra articulos fidei, renati amittunt Spiritum sanctum & fiũt rei æternæ pœnæ, et nisi rursus ad Deum conuertantur, ruunt in æternas pœnas, vt Adam vere fuit reus æternæ iræ propter lapsum. Et Paulus inquit, 1. Corinth. 6. Scortatores, adulteri, homicidæ &c. non possidebunt regnum Dei. Item. Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, Adulterium, scortatio, idolatria &c. qui talia faciunt, regnum Dei nõ possidebunt. Et Matth. 12. expresse dictum est: Redit Spiritus nequam &c. Et. 2. Pet. 2. Cum redeunt ad vomitum vt canes, fiunt eis postrema deteriora prioribus.

Aliqui autem rursus per pœnitentiam redeunt ad Deum, vt Adam, Aaron, Dauid, Manasse, & alij multi.

DE PECCATO Blasphemiæ.

Differunt ne peccatum contra conscientiam & Blasphemia?

Respondeo. Prorsus differunt. Dauid habuit magna et tristia delicta contra conscientiam, & tamen non fuit Blasphemus. Nam Peccatum contra conscientiam est genus, id est, violatio cuiuscunque mandati, quæ fit à sciente & volente.

Sed singularis species est Blasphemia, quæ est contra conscientiam oppugnare agnitam veritatem à Deo patefactam, vel perseuerentia in Epicureo contemtu Dei, vel desperatio, aut anteferre peccatum meritis Filij Dei, contra dictum: Exuberat gratia supra delictum, sicut Cain inquit: Maius est peccatum meum, q̃ vt remitti possit. Non fuit autem Blasphemia in illis, qui redeunt ad pœnitentiam, vt in Aaron, Manasse, Petro, Paulo.

Et nos regulam tenere debemus: Omne peccatum remitti agenti pœni-

tentiam, & fide amplectenti promissionem Gratiæ, promissæ propter filium Dei, iuxta iuramentum, viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, &c. Item, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.

Quomodo differt doctrina de Iustificatione in Ecclesijs nostris, à Papistica doctrina?

Multipliciter differt. Sed tres præcipuæ antitheses sint in conspectu.

I. Primum Papistæ dicunt, oportere homines mereri remissionem peccatorum propriis operibus, & coram Deo iustos esse propriis operibus.

II. Secundo dicunt Papistæ, cum nemo sciat, quando satis operum habeat, semper maneas in dubitatione, an sis in gratia.

III. Tertio dicunt Papistæ, Homo potest in hac vita legi Dei satisfacere, & impletione legis diuinæ meretur vitam æternam de cõdigno. Et quidem dicunt

dicunt Monachi, Homo non renatus spiritu sãcto potest efficere dilectionẽ Dei, et mereri remissionẽ peccatorũ.

Contra hos Ethnicos errores, qui delent lucem Euangelij de beneficijs filij Dei, clare docent Ecclesiæ nostræ.

I. Primum, Neq; mereri homines Remissionem peccatorum propriis operibus, neq; coram Deo iustos esse propriis operibus.

II. Secundo, Propter filium Dei gratis homines in conuersione accipere remissionem peccatorum, et reconciliationem, sola Fide, & sic homines certo iustos esse, id est, reconciliatos Deo propter Mediatorem Fide. Nec manendum esse in dubitatione, sed fide vincendam esse dubitationem. Qui vero iubent manere in dubitatione, prorsus delent Euangelium de promissione Gratiæ & de fide, & tantum Ethnica somnia docent, et extinguunt lucem doctrinæ de Filio Dei, & impellunt homines in desperationem, & æternum exitium.

III. Tertio certissimum est, in hac vita neminem habuisse neque habere integram legis impletionẽ, nisi ipsum Mediatorem Dominum nostrum Iesum Christum. Sed erit tunc integra Legis impletio, cum Deus erit omnia in beatis, id est, cum lucebit in eis Deus, ita vt non simul sint reliquiæ peccati. Notæ sunt enim sententiæ Rom. 7. & 8. Et dictum Psalmi: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

DE ECCLESIA.

Quid est Ecclesia?

ECclesia visibilis in hac vita, est cœtus visibilis amplectentium incorruptam Euangelij doctrinam, & recte vtentium Sacramentis, in quo cœtu Filius Dei efficax est, & voce Euangelij & Spiritu sancto multos regenerat ad vitam æternam. Sunt tamen in eo cœtu multi non sancti, sed tamen de doctrina consentientes.

CONTRA.

Arti-

Articuli Fidei non sunt visibiles.
Ecclesiam esse est articulus fidei,
Ergo Ecclesia non est visibilis.

Respondeo ad Maiorem. Concedo: articulos fidei, scilicet, propositiones non esse visibiles, seu vt est vsitata phrasis, Complexum non est visibile, tamen subiecta in multis propositionibus visibilia esse necesse est. Vt, cum dico: Sol est creatura Dei: Nos sumus resurrecturi, propositiones fide accipiuntur, sed tamen subiecta sunt visibilia.

Sic cum dicitur: Ecclesia est populus Dei, in quo Deus vere colligit cœtum, cui dat remissionem peccatorũ, & iusticiam, ac salutem æternam. Hæc propositio est articulus fidei, & subiectum, id est, homines amplectentes Euangelium, sensu agnoscuntur, cum certa signa incunrant in oculos & aures, quæ discernunt eos ab alijs hominibus.

Non igitur de Ecclesia loquimur, vt de

de idea Platonica, sed monstramus Ecclesiam, iuxta dicta, Dic Ecclesiæ. Hic necesse est intelligi visibilem Ecclesiam. Item, In omnem terram exiuit sonus eorum &c.

Quæ sunt signa Ecclesiæ propria?

Signa non fallacia simul hæc tria sunt.

1. Consensus in doctrina Euangelij incorrupta, scilicet in fundamento.
2. Legitimus vsus Sacramentorum.
3. Obedientia Ministerio debita iuxta Euangelium.

An necesse est, singulos homines saluandos, fieri ciues veræ Ecclesiæ?

Respondeo, Prorsus necesse est, singulos saluandos iunctos esse cum vera Ecclesia, fide, confessione, inuocatione Dei, & voluntate seruandæ Ecclesiæ, seu

seu coniunctionis in Ecclesia, iuxta dicta, 1. Corinth. 1. Non sint inter vos schismata.

Ebræos 10. Non deserentes congregationem vestram.

Galatas 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.

Psal. 26. Vnum petij à Domino, hoc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.

Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Psal. 29. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt, &c.

Rom. 8. Quos elegit, hos & vocauit, &c.

Quæ res sunt necessariæ ad vnitatem Ecclesiæ?

Consensus in fundamento, videlicet in doctrina Euangelij incorrupta, & in vsu Sacramentorum legitimo, & obedientia debita Ministerio, iuxta Euangelium.

Testi-

Testimonia manifesta sunt de doctrina 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Iesus Christus. Item: Galat. 1. Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.

De obedientia, 1. Corinth. 1. Non sint inter vos schismata. Et Ebræos 1. Non deserentes congregationem vestram. Item: Obedite his, qui præsunt vobis, scilicet in his, quæ sunt propria Ministerij, iuxta Euangelium.

Sed similitudo rituum, qui sunt ab hominibus instituti, nequaquam necessaria est, ideo cõtra superstitionem multa testimonia tradita sunt. Roman. 14. Regnum Dei non est esca et potus, sed iusticia, pax & gaudium in Spiritu sancto. Nam qui in his seruit Christo, placet Deo, & approbatus est hominibus, Item: Colo. 2. Nemo iudicet vos in cibo, potu, &c.

Quid nominatur Sacramentum in Ecclesia?

Sacra

Sacramentum in Nouo Testamento, vt Ecclesia loquitur, est ritus diuinitus institutus, additus promissioni in Euangelio traditæ, vt sit testimonium & pignus exhibitæ & applicatæ promissionis Gratiæ. Ideo vetustas dixit: Sacramentum est signum Gratiæ.

Quare additi sunt ritus promulgationi promissionis?

Multæ causæ sunt, sed maximè illustres sunt hæ duæ. Quia, cum Deus colligat Ecclesiam edita promissione, & tantum illi fiant hæredes vitæ æternæ, qui promissioni de mediatore credunt, vult etiam illustri testimonio visibili omnibus hominibus ostendere promissionem, et ijs applicare, qui eam fide amplectuntur, id est, testificari, quod promissio ad ipsos pertineat. Nã promissio generalis est. Fides autem & vsus sacramenti applicant eam ad singulos credentes. Ita primum Sacramenta sunt signa voluntatis Dei erga nos, videlicet commonefacientia nos

de

de promissione, & applicantia, id est, testificantia, quod promissio ad nos pertineat.

Altera causa est, quod cum velit Deus omnes saluandos inseri Ecclesiæ, & adiungi ministerio Euangelij, sicut dictum est. Quos elegit, hos & vocauit, tradidit ritus manifeste discernentes Ecclesiam ab omnibus gentibus. Et vt agnoscerentur Ecclesia, & ipsi ritus testimonia essent, qui ostenderent, velle Deum, nos esse auditores vocis Euangelij, nec eos, qui non audiunt vocem Euangelij, nec fiunt ciues huius cœtus vocatorum, esse electos. Ita vult Deus Ecclesiam conspici oculis, & visibilem esse, vt cogitemus, vbi sit doctrina ipsius quærenda.

Sunt igitur Sacramenta signa confirmantia fidem erga Deum, quia sunt testimonia applicationis, sicut Paulus nominat Circumcisionem σφραγίδα δικαιοσύνης, id est, sigillum iusticiæ, quia testabatur, promissionem pertinere ad Abra-

Abraham. Deinde sunt signa societatis Ecclesiæ & confessionis.

Consideratis autem principalibus finibus, postea Allegoriæ & significationes aliæ addi possunt. Vt, Circumcisio fuit in illa arcana parte corporis, vt esset miranda admonitio de vēturo semine. Ac simul multa significabat, videlicet ex posteris Abrahæ venturum esse salutare semen, de quo antea dictum fuerat: Semen mulieris conteret caput serpentis. Significabat item Circumcisio, in hac generatione carnali nasci naturam hominum ream, immundam, & præcidendam, hoc est, morti addictam, sed propter promissum semen, iuxta verbum, Ecclesiam habituram esse nouam & æternam iusticiam & vitam.

Sic Baptismus principaliter significat, nos mergi in sanguinem Christi, et abluí à peccatis. Postea significat etiam Ecclesiam mergi in afflictiones.

Cœna Domini significat principaliter, nos esse membra Christi, & inseri

eius corpori, et ablui nos ipsius sangui ne. Est igitur testimonium & exhibi tæ promissionis Euangelij & applica tæ ad singulos. Deinde est commone factio de gratiarum actione. Ideo no minatur Εὐχαριστία, & sicut Cyprianus optime dicit, est commemoratio dati & accepti.

Est item neruus publicæ congrega tionis. Item, testimonium mutuæ di lectionis & concordiæ in eadem Ec clesia, sicut antiquitas fœdera fecit so cietate ceremoniarum & mensæ. Vn de & nomen Σπονδαὶ, id est, libationes, pro fœderibus vsurpabant. Item, Ve tustas dixit: Τὰς ἄλλας καὶ τὴν τράπεζαν μὴ παραβαίνειν. Ita in Ecclesia societas huius pulcherrimæ communis man ducationis intelligatur vinculum esse communis concordiæ, quo copulati omnes vnum sumus in ipso Christo, et non distrahamus Ecclesiam furoribus opinionum, ambitionum & odiorum. Sed semper initio principales fines considerentur.

DE

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

EST instituta à Filio Dei mersio in aquam, cum pronunciatione verbo rū: Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, testificans, quia hoc testimonium diuinitus insti tutum est, eum qui cum hac pronun ciatione verborum mergitur recon ciliari Deo propter Christum, et sancti ficari Spiritu sancto ad vitā æternam.

Quæ est sententia verborum Baptismi?

Ego baptizo te in nomine Patris, et Filij & Spiritus sancti, id est, Ego mi nister hoc ritu testificor in nomine, id est, mandato diuino: Te, qui sic mer geris, recipi à vero Deo in gratiam, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, et Filius, & Spiritus sanctus, et recipi te propter Filium, & sanctifica ri te Spiritu sancto.

Et comprehendenda est correlati

ua ſententia: Ego teſtificor te recepi in nomen, id eſt, agnitionem & inuocationem veri Dei, qui eſt Pater æternus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & Filius, et Spiritus ſanctus, et recipi te propter Filium redemtorem Eccleſiæ, & ſanctificari credentes Spiritu ſancto, quẽ agnoſces & inuocabis, & palam viciſſim teſtaris hoc Baptiſmo, te omnia commentitia numina execrari.

Sunt ne Infantes baptizandi?

Reſpondeo. Infantes ſunt baptizandi. Confirmatio hæc eſt ex Euangelio ſumta.

Omnes ſaluandos oportet inſeri Eccleſiæ in hac vita, iuxta dictum: Quos elegit, hos & vocauit. Vnde regula tradita eſt: Extra Eccleſiam non eſt ſalus.

Ad infantes pertinet promiſsio Gratiæ & Salutis æternæ.

Sunt igitur baptizandi & inſerendi Eccleſiæ.

Minor

Minor manifeſta eſt, quia Dominus inquit: Sinite paruulos ad me venire, quia taliũ eſt regnum cœlorum. Item: Non eſt voluntas Patris mei, vt pereat vnus de paruulis iſtis. Hæc dicta manifeſte affirmant, ad infantes pertinere promiſsionem Gratiæ et vitæ æternæ. Et loquuntur de infantibus in Eccleſia.

Nec facienda eſt confuſio Ethnicorum & Eccleſiæ, quaſi etiam inter blaſphemos ſint membra Eccleſiæ, ſed retinendæ ſunt ſententiæ: Quos elegit, hos & vocauit. Item: Vbi ſunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum. Et in Pſal. Beati qui habitant in domo tua Domine. Item, Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri florebunt.

Ad hos igitur infantes pertinet promiſsio, qui ſunt in Eccleſia, hos recipit propter mediatorem, cuius nomen ſuper eos inuocatum eſt, & in his Deus efficax eſt, et ſãctificat eos Spiritu ſuo ſancto, pro ipſorum captu, quia hære-

des vitæ æternæ sanctificari Spiritu sancto necesse est, iuxta dicta: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c. Item, 1. Cor. 15. Caro & sanguis regnũ Dei non possidebunt, scilicet sine regeneratione.

Grati igitur hoc beneficium Dei agnoscamus, quod vere in Ecclesia recipit infantes, & lætemur, in cœtu vocatorum electos esse, & sciamus voluntatem Dei esse, vt quam primum ætas doctrinæ capax est, semina Euangelij eis instillentur, iuxta dictũ Ephes. 7. Educate pueros in disciplina & doctrina Domini.

Hic ad confirmationem adiungantur & testimonia primæ Ecclesiæ. Origenes expresse inquit in 6. capite ad Roma. Ecclesia ab Apostolis accepit traditionem, etiam paruulis dare Baptismum. Sciebant enim illi, quibus arcana mysteriorum commendata fuerunt, quod sint in omnibus genuinæ sordes peccati, quas per aquam et Spiritum sanctum aboleri oportet.

Scia-

Sciamus autem, Baptismum non tantum esse fœdus Infantium cum Deo, sed omnium adultorum, omni tempore, qui etiamsi lapsi sunt, tamen rursus ad Deum conuertuntur. Quia in conuersione homo per fidem verissime & integre restituitur per Mediatorem in possessionem promissionis Gratiæ, & hæreditatis vitæ æternæ, iuxta dictum Matth. 18. Remittes septuagies septies.

Certo igitur sciant conuersi, ipsis renouatum esse fœdus Baptismi, & ad ipsos pertinere promissionem Baptismo additam: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et sicut alijs promissionib: ita verbis de Baptismo dictis se vere confirment, sciant se receptos esse ab hoc vero Deo, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, & quidẽ propter Filiũ Mediatorẽ, et sanctificari se S. S. ad vitam æternam.

Sciant rursus Baptismum ipsis stipulationem esse bonæ cõscientiæ erga Deũ, per resurrectionem Iesu Christi,

qui est in dextra Dei, vt scriptum est in Epist. Petri, id est, sciant tunc mutuum fœdus esse factum inter Deum & baptizatum. Deus recipit te propter Filium resuscitatum, & per eum, & propter eum delet tua peccata, & sanctificat te ad vitam æternam. Tu vicissim agnoscis, hunc vere esse Deum, qui se in hoc Filio resuscitato patefecit, & hunc verum Deum inuocas fiducia filij. Ita fit Stipulatio bonæ conscientiæ, et mutua obligatio Dei et hominis baptizati, quæ est rata, & efficax propter Filiũ Dei resuscitatũ, regnantem, & verissime colligentem Ecclesiam in genere humano per Euangelium. Eadem stipulatio & mutua obligatio rata est conuersis ad Deum, quia integre restituuntur in possessionem promissionis gratiæ, & hæreditatis vitæ æternæ.

Recitatur vetus dictum: Post naufragium humanæ naturæ duas tabulas salutis hominibus datas esse, Baptismum & amissa prima tabula, Pœnitentiam. Hoc dictum apparet traditũ esse contra Nouatianos, qui negabant, lapsos post baptismum rursus conuerti posse ad Deum. Et necesse fuit refutari Nouatianos, sicut vox filij Dei manifestissima refutatio est, cum inquit: Septuagies septies remittes. Sed tamen dictum vetus non absurde intelligatur, quia non sic amittitur prima tabula, vt non recuperetur, sed reuera in tota Arcam Nohæ recipiuntur conuersi, id est, in possessionem integram promissionum Ecclesiæ propter Mediatorem.

Hic etiam commonefaciendi sunt homines de omnibus furoribus Anabaptistarum, & tenenda regula: Ex fructibus ipsorum agnoscetis eos, id est, ex manifeste falsis dogmatib. quæ sunt testimonia non fallacia, vnde sciri potest, eos fascinatos esse à Diabolo. Et sint in conspectu præcipui eorum errores, quos breuiter recitabo.

ERRORES ANABAPTISTARVM.

VAlde prodest extare veras historias certaminum Ecclesiæ, vt rectis iudicijs omnium temporum confirmemur, & videamus, quales furores in impijs sectis significauerint eas à diabolo ortas esse. Etsi autem non est vna consentiens Anabaptistica, sed multiplex et monstrosa Chimæra, et alij magis, alij minus tetras opiniones habẽt, tamen omnium communes sunt furores, inde vsq; à Carpocrate, Marcione Pepusianis & Manichæis. Ac nisi historiæ scripturæ essent à Iustino, Clemente et Epiphanio, fide dignissimis, nemo nunc crederet, fuisse tales furores ætatis proximæ Apostolis, quales nostra ætas vidit in Monasterienſi tragœdia. Sed sciamus, omnib. temporibus horribiliter Diabolos turbare Ecclesiã, & muniamus nos aduersus Diabolorum insidias, vera cognitione doctrinæ, precatione, & iudicijs veræ

Eccle-

Ecclesiæ, quæ manifestos furores hominum fanaticorum refutauit.

Omnes fanatici, Carpocrates, Marcion, Pepusiani, Manichæi, damnauerunt politicum ordinem vitæ humanæ, Magistratus, Iudicia, distinctionem dominiorum. Et aliqui damnauerunt prorsus coniugia. Aliqui contra docuerunt, vxores debere communes esse, vt Carpocrates. Et horribilia exempla recitantur in historijs. Ita deleuerunt secundam tabulam Decalogi.

Ratio autem iudicare potest, nequaquam ex Deo esse, docentes contraria mandatis Decalogi, quæ etiam rationi nota sunt. Cum autem similia multa docuerint & doceant Anabaptistæ nostra ætate, manifestum est, sectam ipsorum esse furorem Diabolicum. Itaq; propter hæc manifesta signa execrandi & fugiendi sunt, sicut scriptum est: Si quis aliud Euangeliũ docet, Anathema sit. Item: Si quis dicit Blasphemiam contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, &c.

Re-

Refutationes autem horum errorum firmæ et perſpicuæ, notæ ſint omnibus, præſertim recte inſtituti ſæpe de eis admoneantur.

Errores contra primam tabulam ſunt magis tetri, ſed ſunt obſcuriores, & magna confuſio eſt opinionum.

Aliqui blaſphemias Serueti contra tres perſonas diuinitatis circumferũt. Multi prorſus nihil dicunt de diſcrimine perſonarum, quid ſit Filius, cur nominetur λόγος & imago æterni Patris, quid ſit Spiritus ſanctus.

Omnes Anabaptiſtæ fingunt, nullum eſſe peccatum Originis, & propterea negant, Infantes baptizandos eſſe.

Poſtea de Iuſtificatione alij velut Monachi fingunt, ſe iuſtos eſſe ſuis operibus, videlicet externa diſciplina, patientia, toruitate, deſertione ciuilis vitæ, conturbatione diſtinctionis dominiorum, & ſimili barbarie.

Alij Enthuſiaſtici fingunt, ſe iuſtos eſſe afflatibus diuinis, quos tamen non habent, ſed imaginantur, afflatus eſſe ſuas ſpeculationes, vel ſimulata ſuſpiria. Et interdum accedunt Diaboli impulſiones, quibus velut attoniti ſeu πτοφωλύοι ſtupefiunt, & edunt inuſitatas voces, ſicut Anabaptiſtæ in vrbe Monaſterienſi in medijs plateis cadentes, vociferati ſunt, ſe rapi mirandis motibus.

Hi Enthuſiaſtici ſeu fanatici deinde addunt hunc pernicioſiſsimum errorem, Affirmant Deum non efficacem eſſe cogitatione verbi ſcripti, vt prorſus abducant homines à verbo Dei ſcripto.

Cum autem homines abducti ſunt à verbo ſcripto, præcipue tria ingentia mala ſequuntur.

I. Amiſsio certæ doctrinæ, Legis & articulorum fidei.

II. Amiſſio conſolationis.

III. Extinctio veræ Fidei, ſeu exercitiorum Fidei.

Primum amittitur doctrina, quia cum mens non regitur verbo ſcripto, homi-

homines fanatici fingunt opiniones, vt libet, contra Legem et articulos Fidei, sicut multi fecerunt in Adulterijs.

Secundo, in veris doloribus non sustentant se scripta promissione, & sic ruunt in desperationem.

Tertio, neq; sciunt neq; discunt, quid sit Fides, quia quærunt afflatus, non sustentant se cogitatione scripti verbi, cum dictum sit: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei.

Constantissime igitur explodenda sunt deliria Stenckfeldij, & similium, qui abducunt homines à scripto verbo, & negant Deum efficacem esse cogitatione scripti verbi.

Semper autem in conspectu sint firma testimonia, Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, Roma. 1. Item: Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo: Item, Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei, &c.

Sciamus autem, Filium Dei, λόγον adesse cogitationi verbi scripti, & per hanc immediate efficacem esse, iuxta dictum,

dictum, Iohan. 8. τὴν λέξιν ἣν ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν. Ad Ebræos 4. Viuus sermo Dei efficacior est gladio, & iudicat cogitationes, & non est abscondita creatura coram eo. Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Et prouerb. 8. dicit sapientia: Fui cum eo artifex, & delectationes meæ cum Filijs hominum. Antea vero dicit: Clamo in vertice ciuitatis. Ita iungit verbum vocale, & Filium Dei, qui immediate efficax est in ministerio Euangelij. Ideo regnũ Christi est, immediate ipsum esse efficacem in ministerio Euangelij, & eum colligere & seruare Ecclesiam.

Qui igit̃ abducunt homines à verbo scripto, simul abducunt ab ipso Filio Dei, & sunt hostes regni Christi. Hæc diligentissime cõsideranda sunt, & inuitantur bonæ mentes ad amorẽ & studiũ lectionis & cogitationis verbi scripti, & ad vera exercitia Fidei, cũ cogita-

cogitabunt sic,& non aliter,efficacem esse Filium Dei,videlicet cogitatione verbi scripti.)

Cum autem inquit Dominus: Ex fructibus ipsorum agnoscetis eos, vult in qualibet secta totum doctrinæ corpus considerari. Ac si qua secta defendit insignes errores,manifeste pugnantes cum Lege diuina et Euangelio,sciamus eam sectam agitari à Diabolis,et fugiendam esse.

Est autem horribilis error in secta Anabaptistica, quòd tollit discrimen inter peccata, quæ hærent in sanctis, non contra conscientiam, & inter lapsus contra conscientiam. Et fingit, ruentes contra conscientiam tamen esse iustos, et retinere Spiritũ sanctum. Hic furor Antinomorum late vagatus est etiã apud alios. Sed manifeste damnatur illustribus testimonijs diuinis.

1. Timoth. 1. Milita bonam militiam,retinens fidem & bonam conscientiam.

Item. 1. Corinth,6. Scortatores, Adulteri, Homicidæ, &c. non possidebunt regnum Dei.

Roman. 8. Si actiones carnis spiritu mortificabitis,viuetis.

Item de Aaron: Dominus voluit conterere eum.

DE POENITENTIA.

ETSI nomen Pœnitentiæ magis congruit ad contritionem, seu pauores & dolores, tamen Ecclesia sic nominat cõuersionem ad Deum,quæ & dolores & consolationem continet, seu mortificationem & viuificationẽ, vt Paulus nominat. Et interdum narrationes Euangelicæ sic loquuntur: Gaudium est Angelis de vno peccatore, pœnitentiam agente.

Nec tamen λογομαχίας mouemus, si quis aliter vult loqui, nõ pugnamus cum eo. Retinemus bono consilio vocabulum in Ecclesia notissimũ, vt res citius intelligatur, & magis perspicua sit refutatio errorum, & labyrintho-

rū, quibus Monachi multis seculis doctrinam de pœnitentia corruperunt.

Quid est pœnitentia seu conuersio ad Deum?

POENITENTIA seu conuersio ad Deum est contritio, id est, verus pauor & dolor cordis propter peccata nostra, & fide in Christum accipere remissionem peccatorum, reconciliationem, iustificationem & viuificationem, & incoare nouam obedientiam.

Quot sunt partes Pœnitentiæ?

Tres sunt: Contritio, Fides & Nouæ obedientia. Hanc partitionem docendi causa bono consilio sic tradidimus, & petimus eam sine calumnijs intelligi.

Quid est Contritio?

Est vere expauescere agnitione iræ Dei aduersus peccata nostra, & dolere, quod Deum offendimus, iuxta hæc

ta hæc dicta: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Et Esaiæ 66. Ad quem respicam, nisi ad contritum Spiritu, & trementem sermones meos. Et Ieremias inquit: Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, id est, consternatus sum. 38 Esa.

Qui sunt præcipui errores Papistarum de Contritione?

Duo sunt præcipui errores Papistarum de contritione. Prior est quod dicunt: Oportere esse sufficientem contritionem, cum nulla possit esse sufficiens. Et vbicunq; crescunt dolores sine consolatione & fide, ruunt homines in æternum exitium.

Alter error est manifesta contumelia contra Christum, quod fingunt, Contritionem mereri remissionem.

Est ne Contritio necessaria?

Respondeo. Est necessaria aliqua contritio, quia in iuramento dicitur

Viuo ego, non volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Oratio copulatiua est, & vtrunq; affirmat: Vult fieri conuersionem, & promittit viuificationem. Significat autem in eo dicto Conuersio nõ simulatum dolorem, & mutationem prioris propositi.

2. Corinth. 7. Contristati estis, ad pœnitentiam, & tristicia secundum Deum, pœnitentiam ad salutem non pœnitendam efficit.

Roman. 6. Vetus noster homo simul crucifixus est, vt aboleatur corpus peccati, ne seruiamus peccato.

Item, Initium sapientiæ, Timor Domini.

Supra citatum est dictum Esaiæ: Ad quem respiciam, nisi ad contritum Spiritu, & trementem sermones meos.

Item: Scindite corda vestra.

Item: Deus ignis consumens est.

Deus variis calamitatibus hanc miseram naturam ideo onerauit, vt iram aduersus peccatum agnoscamus, & per-

perterrefacti, confugiamus ad Mediatorem. Esaiæ 28. Vexatio dat intellectum. Psal. 118. Bonum mihi quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas.

CONTRA.

De ignoto non potest esse dolor,
Multa & magna peccata, quæ tamen non nouimus, remittuntur,
Ergo non est necessaria Contritio.

Respondeo ad maiorem: De ignoto non potest esse dolor, scilicet in specie. Deinde ad minorem respondeo: Multa & magna peccata, quæ tamen non nouimus, scilicet in specie, remittuntur, sicut scriptum est: Delicta quis intelligit? Sed in genere notum est, in hac deprauata massa caliginem & dubitationes esse, & multas errãtes flammas, vt sentimus. Ideo Propheta in Psalmo simul complectitur hæc mala: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

Necesse est igitur, aliquem verum dolorem in nobis esse, in quo cum fide erigimur, accipimus remissionem peccatorum.

Nec disputandum est, an sit sufficiens dolor, quia non pendet remissio ex merito, aut magnitudine doloris, sed certissimum est, nullum esse sufficientem dolorem, & cum crescit dolor sine consolatione, homo ruit in æternum exitium. Experimur autem omnes, in vera cõuersione luctam ingentem esse, & non sine magno certamine apprehendi consolationem fide, sicut inquit ille: Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. Item: Spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Item: Spiritus opitulatur infirmitati nostræ.

Quid interest inter Timorem Seruilem, & Timorem Filialem?

Respondeo. Timor Seruilis est pauor & sensus iræ Dei, sine fide, id est, sine

sine fiducia misericordiæ accedente ad Deum, & sine consolatione, erigente corda in doloribus inferorum, vt pauor in Saule, Iuda & similibus, qui fit horribilis fremitus aduersus Deũ, & fugit Deum, de quo dicitur, 1. Iohannis 4. Perfecta dilectio foras eijcit Timorem.

Timor filialis est pauor & sensus iræ Dei, sed cum Fide, id est, cum fiducia misericordiæ, accedẽte ad Deum, qua liberantur corda ex doloribus, & clamant ad Deum: Abba pater, inter ipsos dolores, quos tamen vincit consolatio, sicut Dauid in excellentibus doloribus tamen erigitur, vt cum inquit Psalm. 41. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, sic desiderat anima mea ad te Deus meus. Item: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in eum, quoniam adhuc confitebor eum, Salutare vultus mei & Deus meus.

Talis est Sanctorum contritio in hac tota vita. Et huc pertinet dictum

Timor Domini initium Sapientiæ. Alias descriptiones timoris Seruilis et Filialis volens omitto, quas ocioſi diſputatores fingũt: Timorem Filialem eſſe, qui nõ timet pœnas. Sed ſciamus, mixtos eſſe hos ingentes motus in ſanctis. Timorem & ſenſum pœnæ & Fidem accedẽtem ad Deum. Quia vult Deus ſanctos aliquo modo intelligere iram aduerſus peccata, vt Ieremiæ 13. dicitur: Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, confuſus ſum & erubui, conuerte me & conuertar. Item: Eſaiæ 28. Fecit alienum opus, vt faciat proprium.

CONTRA.

In prima Epiſtola Iohannis capite 4. dicitur: Timor non eſt in dilectione, ſed perfecta dilectio foras pellit timorem,

Ergo non eſt in Sanctis Timor.

Reſpõdeo. Vſitata interpretatio eſt dicti Iohannis; Timor non eſt in Dilectione,

ctione, ſcilicet, Seruilis. Recte ſic dicitur. Sed hæc non de ocioſis ſpeculationibus intelligantur, ſed ſciamus, Timorem ſeruilem nominari fugam & fremitum aduerſus Deum, ſine Fide, vt fugiunt Cain, Saul, Iudas. Cain inquit: Maius eſt peccatũ meum, quam vt remittatur.

Hunc timorem, inquit Iohannes, eĳci, ſcilicet, quia fide corda erigũntur, vt quãquam ſunt in dolore, tamen eluctentur, & ſimul accedant ad Deũ, ſicut inquit Paulus: Gratia exuberat ſupra delictum. Et Pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſticiam meam Domino, & tu remittis mihi impietatem peccati mei.

Accendente autem fide, Timor fit Filialis, & ſimul accenditur Dilectio, quia fides affert pacem, qua cor acquieſcit in Deo, iuxta dictum: Iuſtificati fide pacem habemus erga Deum. Et deinde dicitur: Dilectio Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctũ &c. Et tamen ſimul adhuc corda quã-

eluntur dubitationibus & magnis doloribus. Et semper repetenda est precatio: Credo Domine, sed opem fer imbecillitati meæ. Item: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Item: Interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Interea simul dolor de peccato fit purior, & Timor fit ordinata reuerẽtia erga Deum. Et nos loquimur de motibus, qui sensu percipiuntur in hac vita, in qua sensus iræ Dei etiam in sanctis affert tristem consternationem, sed ex qua eluctantur erecti voce Euangelij, & Fide.

DE FIDE.

In conuersione necesse est fieri mentionem, non solum horrendi doloris, qui nominatur Contritio, sed etiam consolationis, quia Deus inquit: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Et manifestum est, Filium Dei missum esse, non vt oppressi ira Dei ruamus in æternum exitium, sed vt reconciliati propter ipsum,

sum & liberati ab ira Dei & æternis pœnis, rursus donemur iustitia & vita æterna, & Deus palam se nobis cõmunicet, & sit omnia in omnibus, sicut inquit Christus: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Ideo necesse est, Fidem poni alteram partem conuersionis, sicut Paulus loquens de conuersione nominat mortificationem & Viuificationem.

Ac necessario taxamus Monachos, apud quos in doctrina de pœnitentia prorsus est silentium de consolatione & fide, Imo expresse iubent dubitare, an recipiamur in gratiam, & manere in hac dubitatione. Contra has perniciosissimas tenebras, vt magis conspici possit consolatio & doctrina de Fide, nobis vsitatum est, numerare Fidem partem conuersionis, quæ certe complectitur Mortificationem & Viuificationem.

Si quis amans rixarum mouerit λογομα-

μαχίας, non pugno: Sed sic loquimur, quia hæc distributio est vtilis commonefactio de Fide. Et certe veteres descriptiones non sunt sufficientes: *POENITENTIA EST PLANGERE PRAETERITA DELICTA ET PLANGENDA NON FACERE.* Hic enim non fit consolationis mentio.

Quod autem Gratis Fide propter Mediatorem accipiatur remissio peccatorum, & iustificatio, seu Reconciliatio, & viuificatio, quæ fit per Filiũ donato Spiritu sancto, & hæreditas vitæ æternæ, manifesta testimonia sunt.

Acto. 10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Hic Pet. recitat testimonium diuinæ patefactionis repetitũ in vniuersa Ecclesia, subinde missis Prophetis, quorum voci Deus etiã illustria testimonia addidit. Hũc cõsensum catholicæ Ecclesiæ, & tanquam perpetuam Synodum, citat Petrus,

Petrus, vt breuiter summã doctrinæ Propheticæ ostendat, & discernat propriam Euangelij vocem ab omnibus impijs, Ethnicis & Pharisaicis opinionibus, & significet vocem Euangelij non est nouam, sed omnibus temporibus in vera Ecclesia propagatam esse.

Adiungantur autem Petri dicto & alia testimonia sæpe alibi repetita, videlicet in capite 3. 4. & 5. ad Romanos propositio de iusticia fidei, & confirmatio, vbi dicitur: Iustificati fide pacem habemus. Et ex Esaia: Noticia serui mei iusti, iustificabit multos &c.

Est autem Fides assentiri omni verbo Dei nobis tradito, & in hoc promissioni gratiæ, & est fiducia promissæ misericordiæ, qua & cor propter Mediatorẽ, & per eũ liberatur ex doloribus inferorũ, & accedit ad Deũ, & inuocat eum, clamans Abba Pater, & hac vera consolatione acquiescit per Filium, dato Spiritu sancto, vt dicitur Galat. 3. Vt promissionem Spiritus accipia-

cipiamus, per fidem. Et, Iustus Fide sua viuet.

Vt aũt hæc vera Fides recte intelligatur, necesse est semper in conspectu esse admonitionem Bernhardi, in qua dixit: Credere te oportet, Tibi remitti. Scit Diabolus, remitti aliquibus hominibus peccata, et multi homines, vt Saul & Iudas, credunt alijs remitti. Quare hæc necessaria admonitio sit infixa mentibus nostris: Credas tibi ipsi remitti peccata. De hac fide loquitur Paulus Romanos 4. cum docet, promissionem fide accipi. Non accipiunt promissionem, qui credunt eam alijs, non sibi, offerri, sicut in Epistola Iohannis scriptum est: Qui non credit in filium, accusat eum mendacij.

Cum igitur recitas articulum Symboli: Credo remissionem peccatorum, intelligamus non tantum alijs, sed tibi quoq; dari. De hac fide dicitur: Iustificati fide pacem habemus. Nec alia consolatio quærenda est, sed hac fide in Deo propter mediatorem acquiescendum est. Sic accipitur Spiritus sanctus, iuxta dictum in Zacharia: Effundam super domum Dauid Spiritum Gratiæ & precum. Quia tunc testificatur Spiritus sanctus in cordibus, quod simus in Gratia, quia in ea consolatione sentimus, nos eripi ex doloribus inferorum. Nec iam fugimus Deum, sed inuocamus, & ad eum accedimus, Et tunc verissimum est, Filium Dei adesse, & efficacem esse in cordibus, & verbo ostendere Patris præsentiam & misericordiam, & dare Spiritum sanctum, sicut inquit: Nemo nouit patrem nisi Filius, & cui volet Filius reuelare. Item: Ego sum vitis, vos palmites &c.

Repetenda est etiam doctrina de excussiua. In vero agone semper disputat mens de dignitate: Video me non esse dignum reconciliatione, nõ habere benefacta, qualia habuerũt Aaron, Petrus, Dauid, quos Deus recepit, sentio multum in me dubitationũ esse

&

& errantium cupiditatum. Hæc tentatio quotidie omnes pios in inuocatione languefacit, vt trepidi fugiant. Has trepidationes nominat Paulus peccata, quæ per Legem existunt, Sed cõtra has tentationes erigamur voce Euangelij, de gratuita remissione propter Filium. Paulus inquit: Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio, Roma. 4. Sic & supra dictum est de propositione, Sola fide iustificamur, id est, gratis propter Filium Dei Christum. Semper in conspectu sit vox Pauli: Gratia exuberat supra peccatum. Quantacunq; sunt peccata, tamẽ certum est, Filium Dei potentiorem esse.

Quid nominatur Noua obedientia.

Necesse est in hac vita ante mortẽ corporalem fieri conuersionẽ ad Deum, iuxta dictum Apocal. 2. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam. Et ad Corinthios: Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur.

Cum

Cum igitur post contritionem, remissio peccatorum fide accepta est, sequatur noua obedientia, quæ proprijssime est, iuxta Pauli definitionem, Militare bonam militiam, id est, retinere fidem & bonam conscientiam. Talis cursus habet magna certamina, sed sciamus, adesse inuocantibus filium Dei, sicut inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis, et ego reficiã vos. Item: Ego sum vitis, vos palmites. Item: Spiritus opem fert infirmitati nostræ. Item: Deus est, qui facit vt velitis & perficiatis, vt aliqua ipsi grata fiant. Et in his certaminibus renati transformantur ad imaginem Dei, vt lux in mentibus fiat similis verbo Dei.

Quæ fuit impia doctrina Nouatianorum de Pœnitentia?

In vrbe Alexandria Meletius fuit, qui negauit post Baptismum lapsis in manifesta scelera remitti peccata. Eundem errorem Nouatus Romæ sparsit. Et cum vterq; magnos cœtus super-

I stitio

stitiosorum hominum haberet, applaudentium huic phanatico dogmati, magna dilaceratio Ecclesiarum facta est, & fuit diuturnum schisma. Et superbe nominarunt se illi hypocritæ καθαρούς. Sed sit in conspectu refutatio.

Petrus post tristē lapsum receptus est à Christo. Item: Incestus apud Corinthios post pœnitentiā receptus est à Paulo. Et adolescens educatus à Iohanne. Et Galatarum Ecclesiæ in Apocalypsi reuocantur ad pœnitentiā. Et Petrus Episcopus Alexandrinus refutauit Meletium exemplis prioris Ecclesiæ. Certissimum est igitur, lapsos iterum conuerti posse ad Deum, &, cum redeunt ad pœnitentiam, fide accipere remissionem peccatorum. Hæc exempla ad dulcissimam regulam congruunt, Math. 18. Remittite septuagies septies, Vbi mentio fit numeri non exigui, vt cogitent omnes pij, non leues sordes hærere in omnibus hominibus, & multos lapsus accidere etiam præstantibus hominibus, sicut acciderunt

runt Adam, Aaron, Moisi, & Dauidi, Iosiæ, Petro, & alijs. Simus igitur memores dicti: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et pie dictum est: Ante tuos oculos nil nisi culpa sumus. Sed sciamus conuersionem necessariam esse, & non perseuerandum esse in delictis contra conscientiam, sicut inquit Dominus: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Quod ipsum dictum etiam refutat Nouatianos, quia Christus hortatur Apostolos ad pœnitentiam.

Quomodo numerant Papistæ partes Pœnitentiæ?

Recensent & ipsi tres partes, Contritionem, Confessionem & Satisfactionem.

I.

DE CONTRITIONE.

Contritio necessario recensetur, vt supra dictum est, quia necesse est non perseuerare in sceleribus contra cōsci-

entiam, sed dolere propter nostram immundiciem, & delicta actualia, iuxta dictum 2. Corinth. 7. Tristicia quæ secundum Deum est, pœnitentiam efficit ad Salutem. Item: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Item. Vbi habitabit Dominus? In Spiritu contrito, & tremente sermones meos. Supra autem dictum est, Papistas addere duos errores præcipuos, videlicet, quod oporteat sufficientem esse contritionem, & quod mereatur remissionem. Hos pernicioſos errores taxari necesse est.

II.

DE CONFESSIONE.

Primum scias vocabulum confessionis non vno modo vsurpari in scriptis Propheticis, & historijs Ecclesiæ. In Psal. 31. Dixi confitebor aduersum me iniusticiam meam Domino, & tu remittis impietatem peccati mei.

Hic & sæpe alibi cõfessio significat veram contritionem erga Deum, qua homo immedietate corã Deo dolet, se habere

habere peccata, & fide petit remissionem culpæ, & mitigationem pœnarũ, sicut in Daniele dicitur: Tibi Domine iustícia, nobis autem confusio faciei. Item, Micheæ 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei. Hæc confessio immediate ad Deum reipsa contritio est, & necessaria est.

Ad hanc accommodari potest dictũ Chrisostomi, quod recte intelligat̃ οὐδὲν οὕτως ἱλιον ποιεῖ τὸν θεὸν, ὥσπερ ἡ ἐξομολόγησις, nihil sic placatum facit Deum sicut confessio.

Secunda significatio est, Confessio offensionis & petitio reconciliationis apud homines offensos, vt dicit Iacobus: Confitemini mutuo peccata vestra, id est, Sanate inter vos offensiones, sicut Matth. 5. dicitur: Vade prius, & reconcilieris fratri tuo. Hæc confessio apud offensos etiam est pars contritionis, seu nouæ obedientiæ, in talibus negocijs, quę non sunt occulta. Hæ significationes in scriptis Propheticis & Apostolicis recte discernendæ

sunt à decreto Pontificio, quod præcipit confessionem, id est, enumerationem delictorum etiam arcanorum, faciendam administrantibus Sacramenta. De hac enumeratione quæritur, qua occasione recepta sit, & paulatim cumulata, & an sit necessaria.

Vnde est confessio, quæ est enumeratio apud ministrantes Sacramenta?

Respondeo. Hic ritus ortus est à spectaculis publicæ pœnitentiæ, quam sic nominarunt, Nam pollutí sceleribus, quæ passim nota erant, cum reditúri ad Ecclesiam, petebant se recipi, commemorabant sua delicta, vt, sicut tunc consuetudo erat, per aliquot dies starent in templo, cum signis reatus, & deinde publice reciperentur.

Hoc spectaculum nominabatur publica pœnitentia, et pertinebat tantum ad pollutos sceleribus, quæ passim nota erant, et nequaq; merebatur remissionem peccatorum, neq; culpæ, neq; pœnæ,

pœnæ, sed commonefactio erat apud alios homines, vt essent diligentiores in cauendis lapsibus, & cogitarent de magnitudine peccatorum &c. Item, Exploratio erat quæ ostendebat, istos serio petere remissionem.

Est ne enumeratio omnium aut aliquorum delictorum necessaria?

Respondeo, Nulla enumeratio delictorum necessaria est, quia manifestum est, nusquam extare præceptum diuinum de Enumeratione singulorum. Et Enumeratio omnium est impossibilis, sicut scriptum est: Delicta quis intelligit? Sed petitio Absolutionis priuatæ retinenda est propter multas grauissimas causas. Nam vox Euãgelij & multis & singulis, qui ad Deum conuertuntur, & consolationem petunt, remissionem peccatorum annunciat, iuxta dictum: Quorum remiseritis peccata, remittentur eis. Et nihil dubium est, Sacramenta vere esse

applicationem generalis promissionis ad singulos, sicut Paulus inquit: Circisionem fuisse sigillum iusticiæ, id est, commonefactionem de promissione, & testimonium applicationis.

Præterea retento ritu priuatæ absolutionis, magis in Ecclesia conspicitur discrimen Legis & Euangelij, & ostenditur testimonium ipsis exemplis, quod in Euangelio mandatum traditum sit de remissione peccatorum, sicut Petrus Alexandrinus ritum publicum citauit contra Nouatianos.

CONTRA.

Iudex non potest absoluere, nisi causa cognita,

Pastor est Iudex.

Ergo necesse est fieri cognitionem, ad quam necessaria est Enumeratio.

Respondeo. Nego minorem. Pastor enim est minister Euangelij, habens mandatum, vt Euangeliũ annunciet,

ciet, seu multis, seu singulis. Et hæc absolutio fit ratione ministerij, et est consolatio coram Deo. Alia est absolutio in criminibus, quæ nota sunt, quæ fit ratione iurisdictionis, quæ distinguenda est à principali ministerio, & recipit eum, qui fuerat reus publicorum criminum coram Ecclesia. Hæc alibi copiosius declarantur.

III.

DE SATISFACTIONIBVS.

Nomen satisfactionis à spectaculo publicæ pœnitentiæ sumptum est. Nã vt supra dixi, mos fuit in Ecclesia vetusta, pollutos atrocibus & manifestis sceleribus, cum se recipi petebant, collocare in loco certo templi spectandos in veste lugubri. Sicut nostro tempore interdum Anabaptistæ deposito errore ita recepti sunt, vt aliquot diebus ante templũ starent in conspectu populi, & signa suæ pœnitẽtiæ ostẽderẽt.

Hic mos nequaquam existimabatur mereri remissionem peccatorum, seu culpæ, seu pœnæ, sed erat spectacu-

lum publicum, institutum ad alios cõmonefaciendos, vt cogitarent, similes lapsus vitandos esse. Erat etiam qualiscunq; exploratio, an illi serio peterent se recipi. Fuit in omnibus rebus Vetustas seuerior, quam hæc vltima & delira mundi ætas. Ideo excommunicati propter cædes, postea arcebantur à conuictu aliorum hominum, & gerebant certa signa reatus, vt alij homines scirent, eorum consuetudinem vitandam esse.

Hic mos haud dubiè à primis patribus acceptus est. Nam & apud Ethnicos, apud quos veteris disciplinæ vestigia retenta sunt, eadem consuetudo mansit. Orestes interfecta matre gessit signa reatus, vt vbicunq; vagabatur, cæteri homines à conuictu eius abstinerent. Hæc signa postea in absolutione amota sunt. Sic & Adrastus apud Herodotum gessit signa reatus.

Talibus exemplis vetustas commonefacere alios homines voluit, vt magis abhorrerent à sceleribus.

Huius

Huius vetusti moris vestigium fuit spectaculum satisfactionum, vt nominabatur, Græci nominauerũt Ἐπιτίμια, id est, castigationes. Sed postea superstitione creuerunt ritus, & accesserunt stultæ & impiæ opiniones. Ac Monachi, qui fontes ignorabant, portentosas opiniones de Satisfactionibus finxerunt. Hæc historica valde prodest omnibus notissima esse, facilius enim postea disputationes de Satisfactionibus dijudicari possunt. Primum autẽ refutatio hæc tenenda est.

In furto restitutio rei alienæ necessaria est, iuxta regulam: Peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Et Paulus inquit: Qui furatus est, iam non furetur.

Restitutio autem est Satisfactio,
Ergo Satisfactiones sunt necessariæ.

Re-

Respondeo. Nego minorem, quia restitutio non est Satisfactio illa, quæ Canonica appellatur, quæ est opus nõ debitum Deo, & de qua Monachi loquuntur, sed est opus debitum Deo, pertinens ad contritionem & Nouam obedientiam. Quia qui sciens retinet rem alienam, retinet animum furandi. Necesse est autem non perseuerare in sceleribus contra Conscientiam, iuxta dictum: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam.

Quid nominant Canonicam Satisfactionem?

Nominant opus indebitum, id est, non mandatum à Deo, quo fingunt compensari pœnas æternas seu purgatorij. In hoc deliramento magnũ chaos est errorum, quod totum euidenter refutatur hoc vno dicto: Frustra colunt me mandatis hominum.

Est ne distincta remissio culpæ à remissione pœnæ æternæ?

Re-

Respondeo. Nequaquam distincta est. Ac remissio culpæ prorsus eadem est, quæ est remissio pœnæ æternæ, iuxta dictum: Iustificati fide pacem habemus. Item, Iustus fide sua viuet. Itẽ, Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret pro mundo, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Nam æterna pœna est sensus iræ Dei. Remissa autem culpa, fit reconciliatio, & Filius Dei voce Euangelij consolatur cor, & retrahit ex doloribus inferorũ, de quibus dicit Ezechias: Sicut Leo contriuit omnia ossa mea. Et sequitur: Tu autem eruisti animam meam, ne periret. Proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Item Micheas: Proijciam peccata vestra in profundum mare. Item: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Item totum caput octauum ad Romanos idem dicit.

Certissimum est igitur, semper simul fieri fide propter Filium Dei, & per-

eum

eum remissionem culpæ & pœnæ æternæ. Hoc scire ad consolationem necessarium est.

Est ne distincta remissio culpæ à remissione pœnæ temporalis in hac vita?

Respondeo. Est distincta. Vt: Adã, Dauid, accipiunt remissionem culpæ, & tamen simul subijciuntur pœnis in hac vita, quæ tamen nequaquam sunt compensiones aut merita pro pœna æterna, vt insulsè & impiè finxerunt Monachi, sed habent prorsus alias causas. Et hic tota doctrina de causis humanarum calamitatum consideranda est, quæ in sola Ecclesia diuinitus patefacta est, & ignota est sapientiæ humanæ & Philosophiæ.

Philosophi dicunt, causam mortis et morborum esse Materiam. Deinde multarum calamitatum causas esse errores iudicij in mentib. hominũ, inordinatos affectus, & voluntates non obtemperantes recto iudicio. Etsi autem ve

verum est, has esse causas propinquas, tamen rursus quæritur de Principali causa, vnde sit in Materia, Mente & Voluntatibus tanta infirmitas & confusio? Hæc principalis causa primis parentibus statim nota fuit. Postea vero Deus semper in Ecclesia doctrinam de ea causa repeti voluit. Sunt autem hæ causæ.

Prima communis toti generi humano. Propter peccatum primorum parentum, & peccatum nobiscum nascens, omnes homines sunt subiecti morti, tyrannidi Diaboli, & communibus calamitatibus, iuxta dicta, Genesis 3. & Rom. 5. Per peccatum Mors. Item Ephesios 2. ait Paulus, Diabolum efficacem esse in impijs, vt horribilis historia totius Mundi ostendit, cædes facta à Cain, & deinceps idolomaniæ, bella & incestæ libidines.

Deinde de Ecclesia hæ causæ sunt.

1.

Prima communis, propter Peccatum nobiscum nascens,

II.

II.

Secunda. Quia Diabolus præcipue insidiatur Ecclesiæ, iuxta dictum: Inimicicias ponam inter semen Mulieris & serpentem. Item: Diabolus circuit tanquam Leo rugiens. Et in Iob est: Diabolus est inter filiôs Dei &c.

III.

Tertia. Quia Deus præcipue in Ecclesia vult intelligi iram suam aduersus peccata, & crescere pœnitentiã, lucem Fidei, & inuocationem, & reprimi prauas inclinationes, iuxta dictum: Bonum mihi quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas. Item: Cum iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Esaiæ 26. Angustia clamoris disciplina eis est.

IIII.

Quarta. Multi in Ecclesia habent etiam actualia delicta, quæ puniuntur singularibus pœnis, quæ interdũ sunt παθηματικαὶ, vt totæ Gentes puniantur, vt, Dauidis adulterium, stuprum in

in Beniamin, idolatria Aaronis, Manassæ & aliorum. De his dicitur: Iram Domini portabo, quia peccaui ei: Et tamen, cum sedebo in tenebris, Dominus erit lux mea. Item: Cum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

V.

Quinta. Vult Deus præcipua membra Ecclesiæ conspici insigniter conformia imaginis filij Dei, et eorũ necessitestimonia esse de doctrina & de futuro iudicio. Vt quia sinit interfici Paulum à Nerone, significat restare aliud iudicium.

VI.

Sexta. sinit Deus accidere sanctis inextricabilia humano consilio, vt ostendat præsentiam suam in Ecclesia. Numer. 14. Vt sciant, quod sis in populo isto. 1. Reg. 14. Vt sciat omnis terra, quo sit Deus in Israel. Et Ieremias inquit: Misericordiæ Domini, quod non consumti sumus &c.

Has causas in conspectu habere ne-

cesse est, ad discernendam doctrinam Philosophicam, item superstitiones, & doctrinam Ecclesiæ; & ad confirmandam fidem, obedientiam in calamitatibus, spem, inuocationem, petitionem & expectationem liberationis aut mitigationis, sicut re ipsa differunt ab exitijs Ethnicis castigationes Ecclesiæ, de quibus dicitur: Non accendam totam iram meam. Item in Abacuc: In ira misericordiæ recordabitur. Item: Non faciam furorem iræ meæ. Item: Domine, ne in furore tuo arguas me. Item: Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ. Item: Castigans castigauit me, & morti non tradidit me: Non moriar, sed viuam & prædicabo opera Domini. Item Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te, & glorificabis me. Item: Si iudicaremus nos ipsos, non iudicaremur à Domino &c.

Hæ causæ calamitatum considerandę sunt, & simul conferendæ consolationes, & accendendæ sunt mentes, vt crescant Pœnitentia, Fides, Spes inuocatio, & cæteræ virtutes.

Hæ calamitates communes aut singulares, quibus Deus nos castigat, nequaquam sunt satisfactiones, id est, merita remissionis culpæ aut pœnæ æternæ, aut purgatorij, sed habent alias causas, videlicet, aut vt sint Exercitia, vt carcer Ioseph, vt in tertia causa supra dictum est, aut vt sint πμωρίαι, vt pœna Dauidis, vt in quarta causa diximus, quia vult Deus conspici exempla iustitiæ suæ in pœnis homicidarū, etiamsi conuertuntur ad Deum: Aut sint Μάρτυρια, vt Prophetarum supplicia, Abel, Iohannis Baptistæ, Esaiæ, & aliorum.

ARGVMENTVM.

Dauidi post remissionem culpæ impo sita est pœna,

Ergo Satisfactiones ad remissionem culpæ accedere debent.

Respondeo, Nego consequentiam, quia aliud est pœna temporalis diuinitus imposita, aliud satisfactio. Et longe aliud Satisfactio ab Hominibus excogitata. Etsi autem sæpe sequuntur pœnæ tẽporales atrocia delicta, quia vult Deus intelligi, se esse, & iustum esse, et vindicem, ac destruere non congruentes ad suam iusticiam: Tamen has ipsas mitigat agentibus pœnitentiam, nec punit omnia delicta talibus pœnis temporalibus. Ideo inquit, Non accendam totam iram meam &c.

Præterea hæ pœnæ temporales diuinitus impositæ non tolluntur potestate Clauium, ideo nihil huc pertinẽt commentitiæ Satisfactiones, quæ nominantur Canonicæ. Ac vt discrimina afflictionũ melius intelligi possint, genera distinguãtur iuxta causas finales. Sunt autem hæc quatuor genera.

I. Omnes afflictiones aut sunt πμωρίαι, id est pœnæ, vt pœna Dauidis, id est, destructio propter scelus.

II. Aut sunt δοκιμασίαι, vt carcer Ioseph,

Ioseph, quia Ioseph non meruit peccato aliquo actuali, vt ita male tractetur.

III. Aut sunt Μαρτύρια, vt supplicia Abel, Baptistæ, Ieremiæ, Esaiæ, & aliorum, sunt testimonia de doctrina.

IIII. Aut λύτρον, vt solius Christi meritum.

ALIVD ARGVMENTVM.

Si nos iudicaremus, non iudicaremur à Domino, I. Corinth. II.

Satisfactione nos iudicamus, id est, punimus,

Ergo non iudicamur à Domino, id est, Deus tollit pœnas propter nostram Satisfactionem.

Respondeo. Nego minorem, quia satisfactione Canonica, vt vocant, non iudicamus nos, sed vera conuersione, iuxta dictum: Frustra colunt me mandatis

datis hominum. Paulus vocat iudicare totam conuersionem, non externas & simulatas tragœdias, ab hominibus excogitatas. Nec pœnæ æternæ, nec pœnæ corporales tolluntur per opus impij militis, cum iter facit Cathaphractus ad sanctum Iacobum, sed cumulantur peccata idolorum cultu, sicut ex opinione Papistica de satisfactionibus magna scelera & tetri errores orti sunt, quod ostendunt ipsi Canones de Satisfactionibus, & multa exempla meminimus.

Errores etiam isti à Spectris confirmati sunt. Ego amitam habui, quæ cũ mortuo marito vicina partui mœsta sederet ad focum vesperi, duo ingressi sint domum, quorum alter habebat Mariti speciem, & sese esse maritũ mulieris mortuum dicebat. Alter longus Franciscani Monachi speciem habebat. Et cum ad focum accessisset is, qui induerat Mariti speciẽ, salutat vxorem mœstam, iubet eam esse sine metu, quia venerit mandata quædam ei da-

uiuificare et regere credentes, sicut inquit Iohannis 15. Manete in me, & ego in vobis: Qui manet in me, & ego in eo, id est, qui fide retinet Euangelium, in eo verè adest Filius Dei.

Quis est fructus Sumtionis?

Vsitate respondetur, quod sumtio fiat ad cõfirmandam Fidem, videlicet vt applicentur credenti beneficia Christi, sicut supra dictum est, Sacramenta esse testimonia applicationis, quod necesse est intelligi, non vt Papistæ loquuntur, ex opere operato, id est, sine bono motu vtentis in adultis, sed cum Fide accipiunt. Sic enim & non aliter colligit æternã Ecclesiam Filius Dei, voce Euangelij, & vsu Sacramentorum, sicut dicitur: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei. Trahit igitur voce Euangelij, & vult nos assentiri. Eodem modo de Sacramentis dicit, sicut Augustinus confert Verbum & Sacramenta, cum dicit Sacramentum esse verbum visibile.

Est igitur hic primus fructus, hoc testimonio confirmare Fidem, & statuere, quod hoc tanquam pignore seu sigillo Filius Dei, se tibi applicare sua beneficia testetur, sicut & Paulus circumcisionẽ appellat Sigillum iusticiæ, id est, testimoniũ confirmans nos. Postea hæc appellatio magis declaretur. Ita fit applicatio beneficiorum, vt credens inseratur Christo, & fiat eius mẽbrum, & testimoniũ habeat, quod Filius Dei assumserit humanam naturã propter nos; vt nos sibi insertos tanquam surculos seruet, cum totum genus humanum funditus periturum fuisset, nisi ipse massam nostram assumsisse, t & nos sibi insereret. Sic igitur prodest sumtio, & fit dulcissima, cum hos fructus cogitamus.

I. Primum, cum fides in conuersione intuetur filium Dei, testificantem se tibi applicare remissionem. Deinde testificantem, se ideo assumsisse humanam naturam, vt sustentet nos, colligat æter-

daturus, & illum longum Monachum iubet tantisper ingredi in hypocaustũ. Deinde colloquens, petit vt Sacrificulos conducat, qui missas celebrent. Discessurus petit vt sibi dextram porrigat. Cum vero perterrefacta contaretur, & ipse promitteret, non fore vt læderetur, dat dextram, quæ etiamsi non est læsa, tamen ita vsta est, vt semper atra manserit. Postea reuocat illum longum Franciscanum, et discedentes mox euanescunt. Tales historiæ multæ non leguntur tantum, sed etiam hominibus fide dignis notæ sunt.

Necesse est igitur errores de Satisfactionibus taxari, et restituenda est dicto Paulino natiua sentẽtia dulcissima. Hoc enim docet, mitigari pœnas etiã in hac vita, his qui conuertuntur, vt Dauidi, Manassæ, Niniuitis mitigantur pœnæ post conuersionem. Sicut et in Zacharia dicitur: Conuertimni ad me, & conuertar ad vos. Et Esaiæ 33. dicitur: Panis ei dabitur; Regẽ in decore suo videbit. Et Esaiæ 58. Frange esu-

rienti panem tuum, & eris velut hortus irriguus. Ad has sententias congruit Pauli dictum: *SI NOSIVDICAREMVS, NON IVDICAREMVR A DOMINO.* Et loquitur de vera conuersione. Et consolationis causa sæpe cogitanda est, vt sciamus Deum pœnas corporales mitigare ijs, qui ad ipsum conuertuntur.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Domini?

EST communicatio corporis & sanguinis Domini nostri *IESV CHRISTI*, sicut in verbis Euangelij instituta est, in qua sumtione filius Dei vere & substantialiter adest, et testatur se applicare credentibus sua beneficia, & se assumsisse humanã naturam propter nos, vt nos quoque sibi insertos Fide membra sua faciat, & nos ablutos esse sanguine suo. Simul etiã testatur, se velle in credentibus deinceps esse, et se, cum sit λόγος æterni patris, docere, viuifi-

æternam Ecclesiam, viuificet eam, & semper sit in credentibus filius Dei λόγος, cum voce Euangelij gestet & gubernet eos.

II. Secundo accedat Gratiarum actio pro Filij missione, pro assumtione humanæ naturæ, pro ipsius passione, pro redemtione, pro donatione Euangelij, pro viuificatione, quæ fit per ipsum & Spiritum sanctũ, pro restitutione vitæ ætetnæ, pro collectione Ecclesiæ, denicq; pro omnib. beneficijs. Vtrunq; complectitur Dominus, videlicet confirmationẽ fidei, et gratiarum actionem, cum inquit: Hoc facite in mei recordationem. Quia recordatio nõ simulata, est in vera cõuersione petere et credere remissionẽ, ꝑpter mediatorem, et hac fide erigi et viuificari ꝑ eũ, et deinde vere gratias agere. Ideo vetustas vsa est nomine Εὐχαριστίας.

III. Tertio simul cogitandum est, verissime Deum velle hanc sumtionẽ in publico cõgressu fieri, vt sit neruus honestæ congregationis, quia Deus sem-

semper voluit Ecclesiam esse visibilem cœtum, habere honestos congressus publicos, in quibus sonet vox Euangelij de filio Dei, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum.

Non vult Deus suam doctrinam similem esse arcanis mysterijs Eleusinijs, Sed vult in toto genere humano exaudiri & agnosci Filium. Ideo & ipse miranda potentia seruat & seruabit honestos Ecclesiæ congressus, & vult singulos adiuuare horum publicorum congressuum conseruationem, vt Ministerium docendi conseruetur.

Ibi vult Deus communem precationem & gratiarum actionem fieri, ibi vult ostendi confessionē, quod genus doctrinæ singuli amplectantur. Ibi vult etiam membra Ecclesiæ inter se simul facere officia mutuæ dilectionis, & ostendere, se esse vnum in Christo, et consentiētia vnius Christi membra, Sicut Paulus inquit: Vnus est panis, vnū corpus multi sumus. Ac sēper vetustas fœdera confirmauit societate sa-

sacrorum. Ideo Σπονδὰς significant fœdera, cum σπονδὴ proprie sit libatio à σπίω, quod est à πίνω. bibo

Hæ tres grauissimæ causæ semper in Synaxi cogitandæ sunt, quæ quidē pias mentes & ad conseruationem publici Ministerij, & ad sumtionem inuitant.

Quid differunt Sacramentum & Sacrificium?

Semper hoc in conspectu sit in Ecclesia, Sacramenta non tantum esse signa professionis externæ, vt Toga discernebat Romanum ab alijs hominibus: Sed esse signa voluntatis Dei erga nos, & quidem ip nouo testamento esse testimonia gratiæ, addita promissioni, id est, testari quod Deus propter Filium credentes recipiat, & applicet eis promissionem.

Etsi autem multi tantum iudicant politico more, hos ritus esse signa professionis, instituta vt discernant homines: Tamen sciamus, hunc non esse prin-

principalem finem Sacramentorum, quanquam hic finis etiam postea accedit, vt, Circumcisio primum significabat promissionem de venturo semine & de gratia, Postea etiam erat signum discernens Israelitas à gentibus.

Deinde Sacramenta etiam à sacrificijs discernenda sunt. Sacramenta sunt ritus diuinitus instituti, in quibus Deus affirmat, se nobis aliquid dare, id est, testatur credentes recipi à se, & eis applicari promissionem, vt de circumcisione dicit: Ego ero Deus eorum.

Sed sacrificia nominantur opera quæcunq; à Deo præcepta, quæ nos reddimus Deo, vt ostendamus, nos agnoscere, hunc vere esse Deum, quẽ sic colimus, & velle eum coli, sicut docet, Vt, Israelitarum confessio contra Nabuchodonosor, et constantia in supplicio est Sacrificum, id est, est res quæ offertur Deo, qua tribuũt ei debitum honorem, id est, ostendunt, hunc esse Deum, quẽm sic colunt, et non alios, & velle eũ coli, sicut docet. Sic castitas Ioseph est Sacrificiũ, id est, opus quod Ioseph Deo reddit, et testatur hac obedientia, se sentire, hunc vere esse Deũ, quem sic colit, & velle eum hac obedientia coli.

Est igitur Sacrificium opus à Deo mandatum, factum in agnitione Mediatoris & fide, ad hunc finem, vt Deo præstetur honos, id est, vt eo opere testemur, hunc vere esse Deum, & velle eum sic coli. Hac distinctione considerata, postea facilius intelligi potest disputatio de oblatione, seu de Sacrificio.

Vtile est & alteram distinctionem considerare. Osiander fecit tres species Sacrificiorum.

I. Τυπικὰ
II. Ἱλαστικὸν
III. Διδακτέον.

Ἱλαστικὸν, est vnicum Christi Sacrificium, quo Christus se offert æterno Patri, & deriuat in se iram, & meretur nobis sua obedientia reconciliationem.

Tu-

Τυπικὰ nominat omnia Leuitica. Et in his erant διδακτρα, quatenus inde alebantur Leuitæ, & eorum familiæ. Sed addo meam distinctionem. Vnicum Sacrificium est ἱλαστικὸν, scilicet, tota Christi obedientia. Aliorum omnium piorum sacrificia sunt Εὐχαριστικὰ. Et hæc aut sunt τυπικὰ, aut sunt moralia.

De vocabulis publici ritus Cœnæ Domini.

Prima appellatio est, Cœna Domini, 1. Corinth. 11. qua appellatione ritus simplicissime appellatur.

II. Postea in Græca Ecclesia nomen vsurpatum est vsq; adhæc tempora λειτουργία, quod significat simpliciter administrationem publici boni, vt si quis dicat, instrui & apparari nauium λειτουργίαν. Est enim à λήϊτον, id est, bellando partum, non à λιτή, id est, precatio. Non est igitur sacrificij nomen, sed ministerij, in quo vnus multis seruit, exhibens Sacramentum. Notissima

ma est enim appellatio λειτουργία de oneribus publicis, vt sciunt omnes mediocriter docti in Græca lingua.

III. Tertia appellatio est σύναξις, à congregatione, quia Deus vult publicos esse Ecclesiæ congressus honestos, & eos immensa bonitate seruat, & hãc Ceremoniam vult esse neruum publicæ congregationis.

IIII. Quarta appellatio Εὐχαριστία est Gratiarum actio, quia verissimum est, Filium Dei in illa Cœna primum velle fide accipi beneficia sua. Deinde & gratias agi pro tota redemtione & collectione Ecclesiæ.

V. Quinta appellatio est Ἀγάπη, siue, quia olim simul afferebantur ad Cœnam Domini panes & aliæ res distribuendæ pauperibus: Siue quia iudicabant esse fœdus mutuæ dilectionis. Quod etsi verum est, tamen alius est prior & principalis finis, scilicet Testimonium seu pignus esse voluntatis Dei erga nos.

Romani vsi sunt nomine, MISSA, nec

nec scitur, an id nomen ab Ebræis sumtum sit, an vero Latinam originem habeat. In Deuteron. capit. 16. legitur vocabluum missa pro contributione, quia in feriis, vt iam dixi, multa afferebantur distribuenda pauperibus.

Alij dicunt Latinum esse Missam pro remissione peccatorum, sicut & Cyprianus vtitur vocabulo Remissa pro Remissione, quia ibi annunciatur Remissio peccatorum omnibus conuersis, qui ad cœnam Domini admissi sunt. Fuerunt igitur tanquam verba absolutionis: λάοις ἄφεσις ἔςω, populis sit remissio, id est, sit vobis remissio, qui accessistis ad communionem. Quod Latini imitati sunt: *ITE MISSA EST*, id est, remissio peccatorum vobis certò annunciata est. In his vocabulis publice vsitatis nullum est, quod oblationem aut sacrificium proprie significet.

Quare necesse est Missam Papistarum taxari?

Quia

Quia omnis idolatria est taxanda, fugienda & abolenda. Idolatricum est autem, quod dicunt Papistæ, sacrificulos sua oblatione et missa mereri remissionem peccatorum facienti & alijs. Et quidem cumulant errores cum addunt, eam oblationem mereri ex opere operato, vt ipsi loquuntur. Quæ opinio palam Ethnica est. Necesse est igitur Papisticam Missam taxari, vitari & aboleri.

MINOR probatur. Quia ad Ebræos expresse scriptum est: Vnico Sacrificio consummauit Sanctos. Præterea nullum opus externum in nouo testamento placet, vt illi loquuntur, ex opere operato. Quia Scriptum est: Veri adoratores adorabunt patrem in Spiritu & veritate.

ALIA RATIO.

Tenenda est Regula: NIHIL HABET RATIONEM SACRAMENTI EXTRAVSVM, QVI INSTITVTVS EST A DEO. Oblatio non instituta est in verbis Euangelij, sed sumtio. Igitur non est facienda oblatio.

CONTRA.

Vniuersalis Ecclesia non errat,
Græca & Latina Ecclesia faciunt mentionem oblationis.
Ergo est aliqua oblatio.

Respondeo. Vetus Ecclesia Græca loquitur de oblatione gratiarum actionis, non de Merito seu propiciatione pro peccatis, quia expresse dicit: Offerimus pro Patribus, Prophetis & Apostolis, videlicet Gratiarum actionem, sicut verum est, semper in Cœna Domini hæc facienda esse ordine, publice & priuatim.

I. Proponendam esse doctrinam de beneficijs Christi, de pœnitentia & Fide.

II. Secundo, Faciendam esse Inuocationem.

III. Tertio, Sumtionem, qua Fides confirmetur in conuersis, qui statuant, vere sibi applicari beneficia Mediatoris, Et in eo exercitio Fidei sumtio habet

bet rationem Sacramenti, quia accipit beneficia Dei.

IIII. Quarto, accedat gratiarum actio publice & priuatim de toto beneficio redemtionis & collectionis Ecclesiæ, & de alijs beneficijs, Spiritualibus & corporalibus. Ideo vetustas vsa est nomine εὐχαριστίας. Sed prius intelligenda est Ratio Sacramenti.

DE INVOCATIONE, PRECATIONE ET GRATIARVM ACTIONE.

Quid est Cultus Dei?

RESPONDEO. Est opus à Deo mandatum, factum in fide, id est, vera agnitione & fiducia Mediatoris, quod refertur ad hunc finem, vt Deo tribuatur honos, id est, vt testemur, hunc vere esse Deum, quem sic colimus, & eum sic velle coli. Sit igitur regula cultuum Decalogus recte intellectus, iuxta dictum Ezechielis 20. In

præceptis meis ambulate, non in præceptis Patrum. Et in prima tabula præcipue de inuocatione præcipitur: iuxta dictum: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Quid est Inuocatio seu Adoratio?

Est aut petere à Deo propter mediatorem bona necessaria, aut pro beneficijs Deo & Mediatori gratias agere. Quod verò antiqui tertium genus adiungunt, celebrare laudes Dei, id spargitur, in illa duo genera, aut certe est doctrina ostendens, quid & qualis sit. Quod si quis vult esse tertium genus, non repugno.

Quomodo facienda est Inuocatio seu Petitio?

Satis intelligi potest, alium motum in corde esse, petentem vt nobis aliquid

quid detur: Alium lætari accepto beneficio. Primum igitur discatur, quomodo facienda sit petitio. Ac turpis negligentia est, cum de cæteris virtutibus tam multa & scripta & disputata sint, de vera precatione, quæ est summa virtus, minus cogitari. Necessaria est autem præcipue sex rerum consideratio.

1. Primo cogitandum est, *QVID, ET QVEM DEVM, VBI PATEFACTVM INVOCES, VT DISCERNAS TVAM INVOCATIONEM AB ETHNICA.* Ideo Ioh. 4. scriptum est: Vos adoratis quod nescitis. Nos adoramus quod scimus.

Vult Deus nos intelligere in precatione, quid agamus, & quid inuocemus. Vult se verum Deum à commentitijs numinibus discerni. Ideo dictum est: Dominum Deum Tuum adorabis, & illi soli seruies. Vult non vagari cogitationes nostras, vt vagatur Hecuba apud Euripidem: O Iupiter,

quidquid es, siue hoc cœlum, siue mens quæ vehitur in cœlo.

Ac semper Deus illustre testimonium proposuit, quo voluit agnosci & discerni, sicut in Decalogo nominat Eductionem ex Aegypto. Et antea dicunt Patres: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, id est, te verum Deum inuoco, qui te patefeci sti Abrahæ, et ei promissionem tradidisti. Ac testimonia omnia referantur ad Filium.

Sit igitur directa mens ad hunc verum Deum, qui se patefecit misso Filio Domino nostro Iesu Christo, crucifixo & resuscitato. Et quidem nominentur personæ initio precationis, & cogitetur, quæ cuiusq; sit proprietas, vt discernatur Deus ab omnibus creaturis, & discernatur inuocatio vera ab Ethnica inuocatione.

FOR-

FORMA PRECATIONIS.

OMNIPOTENS, ÆTERNE & vere DEVS, æterne Pater Domini nostri IESV CHRISTI, qui te patefeci sti immensa bonitate, & clamasti de Filio tuo, Domino nostro IESV CHRISTO, HVNC AVDITE, creator cœli & terræ, & Ecclesiæ Angelicæ & Humanæ, vnà cum Filio tuo coæterno, Domino nostro IESV CHRISTO, crucifixo pro nobis & resuscitato, qui est imago tua, & λόγος ad Ecclesiam missus: Et cum SPIRITV SANCTO tuo, sapiens, iudex, misericors, caste & liberrime, qui dixisti: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Item: Inuoca me in die tribulationis, eripiam te,

am te, & glorificabis me. Item: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum: confiteor tibi, me miserrimum peccatorem horribiliter peccasse, & doleo toto corde quod offendi te. Miserere mei, & exaudi me, & iustifica me, per & propter Filium tuum, Dominum nostrũ Iesum Christum, crucifixum pro nobis, et resuscitatum, λόγον & εἰκόνα σὰ ἀϊδίον, quem voluisti pro nobis esse victimam, & μεσίτην, & ἱκέτην, & sanctifica me Spiritu sancto tuo, &c.

Simul etiam cogitet mens de distinctione personarum. Pater est persona, quæ genuit Filium λόγον, & per eum vult innotescere, & cum Filio & Spiritu sancto omnes creturas condidit & sustentat, & in Baptismo Filij dicit: Hic est Filius meus dilectus &c.

Filius nominatur λόγος, & respectu Patris; quia est integra eius imago, &

& respectu nostri, quia persona est, ad Ecclesiam missa, vt primum proferat ex sinu Patris mirandum decretum de reconciliatione et restitutione vitæ æternæ, quod omnibus creaturis ignotum est, & deinceps semper adsit Ecclesiæ, illustret promissionẽ in Prophetis, & sustentet & restituat ministerium Euangelij, & immediate efficax sit in eo ministerio, & assumta humana natura, sit propiciatio pro nobis, & ostendat, quomodo Pater agnoscendus sit ipso agnito, & vt ipse sit efficax in ministerio, dicat consolationem voce Euangelij, viuificet credentes, seruet ministerium Euangelij, iuxta dictum: Dat dona hominibus &c. Et per ipsũ detur Spiritus sanctus, sicut expresse in Actis dicitur, cap. 2. Dextra Dei exaltatus promissionẽ Spiritus sancti accipiens à Patre, effudit eum &c. Et recte inquit Athanasius: *QVANDOCVNQVE DICITVR ESSE IN HOMINE SPIRITVS SANCTVS, EST IBI PER VERBVM.*

SPI-

SPIRITVS SANCTVS est agitator tanquam flamma, quæ accendit affectus in corde tales, qualis ipse est, amorem Dei, & lætitiã in Deo & alias virtutes. Λόγος ostendit menti patrem, & voluntatem Patris, voce Euangelij noticiam accendens. Spiritus sanctus est viua flamma agitatrix in corde.

Hæ proprietates personarum in vera inuocatione cogitandæ sunt, & sæpe professio Symboli recitanda est, & discernenda nostra inuocatio ab Ethnicis & alijs erroribus &c.

II. SECVNDA CONSIDERATIO est præceptum. Cogitandum est, Deum velle coli petitione gratiæ & aliorum donorum, vt discernatur à malis naturis, & tribuatur ei hic honos, quod sit sapiens, bonus, beneficus, dator vitæ, sapientiæ & aliorũ bonorũ, & quod velit sua bona nobis communicare. sicut Psal. 49, inquit, se velle hoc modo coli: Inuoca me in die tribulationis, et eripiã te etc. Ac vt violatio præcepti, Nõ occides, displicet Deo; sic displicet

plicet & violatio secundi præcepti, neglectio inuocationis, cum dictum sit, Petite & accipietis.

III. TERTIA CONSIDERATIO est conuersionis. Dicat enim aliquis, Quid petam, cum scriptum sit: Peccatores Deus non exaudit? Hic tenenda est vox iuramenti: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Non perseueret inuocans in sceleribus contra conscientiam, sed verè conuertatur ad Deum. Et in qualibet vera inuocatione fit aut crescit conuersio seu pœnitentia ad Deum. Ioel 2. Scindite corda vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors est, & pœnitet eum mali.

IIII. QVARTA Consideratio est promissionis. Nec conuersio ad Deũ, neque inuocatio fieri potest, nisi simul promissione Gratiæ & fiducia mediatoris erigamur, vt accedamus ad Deum, iuxta dictum ad Ephesios: Per hunc

hunc audemus accedere confidenter per fidem in ipsum. Necesse est igitur primum fide accipere remissionẽ peccatorum & reconciliationem, & statuere quod inuocatio placeat Deo, nec sit irrita. Deinde & cæteræ promissiones de alijs beneficijs & mitigatione calamitatum intuendæ sunt. Necesse est enim semper in conspectu esse doctrinam de distinctione promissionũ.

Prima & summa promissio est, promissio gratiæ & vitæ æternæ propter Mediatorem dandæ gratis. Hoc summum bonum est, quod vult Deus accipi, etiam omnibus bonis corporalibus amissis, iuxta dictum Iob: Etiamsi occidet me, sperabo in eum. Nec peti alia bona possunt, nisi prælucente promissione Gratiæ, iuxta dictum: Nemo potest accedere ad Patrem nisi per Filium.

Item: Quomodo inuocabunt nisi credent.

Item: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Aliæ

Aliæ sunt promissiones de bonis necessarijs in hac vita. Quia enim Deus in hac vita colligit Ecclesiam voce Euangelij, & non aliter, tribuit etiam aliqua vitæ spacia, & Politias et Oeconomias, iuxta dictum: Non mortui laudabunt te Domine. Item. 1. Timot. 4. Pietas promissionem habet præsentis vitæ & futuræ. Item: Primum quærite regnum Dei, & cætera adijcientur vobis. Scit pater vester cœlestis, vos illis rebus indigere.

V. QVINTA Consideratio est de Fide. Hic primum sciendum est, fidem, quæ petit remissionem, reconciliationem & vitam æternam, gubernationem animæ, oportere in specie hæc ipsa bona petere & expectare, sine conditione. Quia Deus vult hæc nominatim peti. Et non habere hæc dona est manere hostem Dei, & contumelia Deum afficere. Ideo dictum est: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat.

Sed

Sed Fides, quæ petit bona corporalia, vt Dauid petens se reduci in regnum, petit cum conditione: *SI DEO placet.* Quia vtrunq; sciendum est, & petenda esse hæc bona, & tamen Ecclesiam subiectam esse cruci, & debere obedientiam Deo, iuxta dictum: Humiliamini sub potenti manu Dei.

Nec tamen irrita est precatio. Aut enim tollitur pœna, aut mitigatur, vt Iob, Dauid, Manasses, restituuntur in sua regna. Amasiæ & Osiæ mitigatæ sunt pœnæ, sicut plerunque fit, iuxta dictum: Nō faciam furorem iræ meæ. Item: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine, quis sustinebit? Item, Domine in iudicio corrigas me, ne ad nihilum redigas me.

Denicq; necesse est firmissime hanc regulam tenere: Etiam amissis omnibus bonis corporalibus, & cum vita corporis certo amittenda est, tamen retinenda est promissio gratiæ & vitæ æternæ, iuxta hæc dicta.

Eze-

Ezechielis 18. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat.

Item: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitum dederit, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Ioh: 3

Item: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, Ego reficiam vos. Matth: 11.

Item: Etiamsi occidet me, sperabo in eum. Iob 13

Item: Sacrificium Domino Spiritus contritus, Cor contribulatum Deus non despicies.

Et est æternum & immutabile mandatum omni tempore, vt ad Deum conuertamur, iuxta dictum: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Et non volens conuersionem, nec petens remissionem, manet hostis Dei et contumelia eum afficit, iuxta dictū: Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum. Ideo omni tempore necessaria est conuersio. Zach 1

VI. SEXTA Consideratio est rerum petendarum, sicut Iohannes inquit: Quidquid petieritis secundum voluntatem eius, dabit vobis, id est, nō sunt res petendę prohibitæ à Deo, sed quarum petitio congruit cum Decalogo, & promissionibus diuinis, de bonis Spiritualibus et corporalibus, sicut supra dictū est, de distinctione promissionum, Et promissiones aliæ loquuntur de bonis Spiritualibus, aliæ de bonis corporalibus, Vt:

Quanto magis Pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus?

Item: inuoca me in die tribulationis, & eripiam te.

Item: Si quis egebit sapientia, petat sine dubitatione, & dabitur ei.

Item: Pater & Mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me.

Item: Timenti Dominum non deerit omne bonum.

Item:

Item: Multæ tribulationes iustorum, sed ex omnibus liberabit eos Dominus.

Ac vult Deus exerceri inuocationem & Fidem petitione corporalium rerum, iuxta dictum: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, &c.

Semper autem regula tenenda est: In petitione corporalium bonorum oportere præludere Fidem, quæ accipit promissionem Gratiæ, iuxta dicta: Nemo accedit ad Patrem, nisi per Filium. Item, Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Item, In Christo omnes promissiones sunt ratæ.

Addenda est & admonitio de mora, & de modo liberationis. Vult Deus suam præsentiam agnosci in Ecclesia, & à se peti ac expectari auxilium, vult exerceri Fidem, Inuocationem, & spem, vult consilia humana seu cogitationes Humanas do-

dominari in gubernatione vitæ, sed vult scire, Ecclesiam diuinitus regi, sicut inquit: Ne dicatis, manus nostræ hæc fecerunt.

Non igitur dat euentus mox, & ijs modis quos cogitat humana ratio, Vt: Quanquam promiserat Deus, se seruaturum esse stirpem Iuda, donec nasceretur Messias: Tamen erant inanes imaginationes hostium Ieremiæ, qui disputabant, non posse deleri templum & politiam eius temporis. Poterat enim Deus aliter seruare & restituere, quàm ipsi cogitabant. Et reuera maior gloria fuit populi in exilio, quam domi fuisset, quia propagata est doctrina in magna parte regni Babylonici & Persici, sunt conuersi quatuor Reges, Nabuchodonosor, Euelmerodach, Darius Medus, & Cyrus. Edita sunt miranda testimonia, seruati tres viri in igni, Daniel inter leones.

Obiurgat igitur Iudith, cap. 8. ciues, Quia dies quinque præfinierant:

Qui

QVI ESTIS VOS, QVI TENTATIS DOMINVM, POSVISTIS TEMPVS MISERATIONIS DOMINO?

Sed regula tenenda est de Circumstantijs, Abac. 2. SI MORAM FECERIT, EXPECTA EVM, QVIA VENIENS VENIET, ET NON TARDABIT.

Et Lucæ 18. Oportet semper orare, & non languefieri, &c.

Hæ regulæ non solum de tempore, sed etiam de alijs circumstantijs intelligantur, videlicet de modo liberationis, de personis. Vt, longe aliter liberati sunt Ioseph, Ionas, et plurimi omnibus temporibus, quam ipsi cogitauerunt, Vt Psalmo 17. dicitur: Liberauit pauperem, cui non erat adiutor. Psalm. 26. Pater & Mater dereliquerunt me, Dominus autem susceptit me. Et in dicto Iosaphat: Cum nescimus, quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus noster &c.

Quid est Gratiarum actio?

Respondeo. In genere est professio, vnde sit acceptum beneficium, & est obligare sese ad mutua officia. Nã Gratitudo est virtus composita ex duabus summis virtutibus, scilicet, ex veritate & iusticia. Veritas profitetur vnde sit acceptum beneficium. Iusticia præstat mutua officia. Ergo ingratus, & mendax, & iniustus est.

Vult autem Deus intelligi ab hominibus Gratitudinem, vt eam erga ipsum præcipue exerceamus, & simus erga ipsum veraces & officiosi.

Ac sicut petitionem in inuocatione postulat, vt agnoscamus esse Deum, et esse omnipotentem, præsentem, opitulatorem, vt in tali agnitione se nobis communicet: Ita gratiarum actionem postulat, vt perseueret hæc vera agnitio, vt deinceps etiam sese nobis communicet.

Est

Est ergo Gratiarum actio erga Deum Veritas, quæ profitetur, accepta esse à Deo beneficia, et vere esse Deum, esse omnipotentem, præsentem et opitulatorem. Et est opus iusticiæ, qua te obligas ad officia Deo grata.

Cum igitur mendacium & iniustitia sint horribilia peccata, manifestum est, Ingratitudinem erga Deum esse horrendum scelus. Vt cum Alexander cogitat, casu aut sua virtute partum esse regnum, nec fatetur à Deo datum esse, mendax est, & quidem contra Deum. Postea fit iniustus, non reddens Deo officium debitum, cum iubet sese coli vt Deum.

Ex hac puerili commonefactione & descriptione Gratitudinis intelligi potest, maxime necessarium cultum esse Gratitudinem. Et cum extinguitur agnitio Dei in ingratis, Deus desinit se eis communicare. Sicut plerunque securi homines post accepta beneficia ludunt talibus cogitationibus:

Fortaſsis caſu liberatus es, &c. Ita amittunt agnitionem Dei, & præſentiæ Dei, cum ſequenti commemoratione ac profeſsione alere & confirmare agnitionem Dei & fidem deberent.

Cum igitur gratiarum actio ſit neceſſarius cultus, plerunq; præcepta coniuncta ſunt de petitione & Gratiarum actione, quia vtraque neceſſaria eſt ad agnitionem Dei. Pſalmo 49. Inuoca me in die tribulationis, eripiam te & glorificabis me, &c.

Prodeſt autem commonefactionis cauſa, quotidie expreſsis verbis & certa forma verborum recitare gratiarum actionem.

FOR-

FORMA GRATIARVM ACTIONIS AD AETERNVM PATREM.

OMNIPOTENS, ÆTERNE, viue & vere DEVS, æterne PATER Domini noſtri IESV CHRISTI, creator Cœli & terræ, & hominum, & omnium creaturarum, & conſeruator, dator vitæ, legis & ſapientiæ, & opitulator, vnà cum Filio tuo coæterno, Domino noſtro IESV CHRISTO, λόγῳ & ἁγίῳ πνεύματι ἀϊδίῳ, et SPIRITV SANCTO tuo, effuſo in Apoſtolos, caſto & veraci, ſapiens, bone, verax, iuſte, iudex, miſericors, caſte, liberrime, tibi gratias ago, quod reuelaſti te nobis, quod miſiſti Filium, & voluiſti eum aſſumere humanam naturam inenarra-

humanam naturam inenarrabili sapientia et bonitate, & fieri victimam pro nobis, quod colligis æternam Ecclesiam, & quod inter nos colligis, seruas Ministerium Euangelij, das SPIRITVM SANCTVM *& vitam æternam, & quod das nobis bona corpori nostro necessaria, & mitigas ac tollis pœnas, denique pro omnibus beneficijs animæ & corporis, &c.*

AD

AD ÆTERNVM FILIVM.

AGO TIBI GRAtias omnipotens FILI DEI, Domine IESV CHRISTE, verbum et imago æterni Patris, crucifixe pro nobis, & resuscitate, nate ex virgine, Emmanuel, sedens ad dextram æterni Patris, colligens & seruans æternam Ecclesiam voce Euangelij, quod patefeci sti nobis æterni Patris misericordiam, & decretum de Redemtione, & semper collegisti Ecclesiam, et assumsisti humanam naturam, es Mediator, Redemtor, Iustificator & Saluator, es summus sacerdos, semper intercedens pro nobis, das vocem Euangelij, & es efficax per eam,

eam, & das remissionem peccatorum, & es rex, colligens, seruans & protegens Ecclesiam, & das Spiritum sanctum ijs, qui ad te conuertuntur, & Euangelij voce se sustentant, & restituis in nobis iusticiam & vitam æternam, das lucem in consilijs, intellectum verbi tui, depellis Diabolos, das etiam bona corpori necessaria &c.

AD

AD SPIRITVM SANCTVM.

AGO TIBI GRAtias omnipotẽs, verax, caste SPIRITVS SANCTE, procedens ab æterno Patre & Filio Domino nostro Iesu Christo, effuse in Apostolos, quod confirmas corda nostra, vt firmiter assentiantur verbo Dei, & flectis ea ad inuocationem Dei, & ad omnes motus legi diuinæ congruentes, et lætificas ea, vt acquiescant in Deo, petant & expectant omnia beneficia Dei. Das etiam bona corpori necessaria, &c.

Quare

QVARE ECCLESIA SVBIECTA EST CRVCI?

DE CAVSIS CALAMITATVM, ET DE LOCIS CONSOLATIONVM.

CVM nulla visibilis natura sit præstantior quam humana, sapientes omnes quærunt, vnde sit illa magna moles errorum, viciorum & calamitatum in tam præstanti natura. Quoties omnes sapientes errant in cõsilijs? Quam facile ruunt in scelera? Deinde vnde sunt Mors, morbi, & horrendæ confusiones in vita, bella et assiduæ vastationes Gentium? Et quare iusti ab iniustis opprimuntur?

PHILOSOPHIA dicit, multa casu accidere. Quædam fatetur habere causas fatales. Deinde mortis & morborum causas dicit esse Materiam.

am. Causas autem scelerum didicit esse voluntatem humanam.

Sed si quæras, vnde in materia hominum, & in voluntatib. hominum tanta sit infirmitas, fontem horum malorum non monstrat. Sed principales & veras causas Deus in Ecclesia patefecit, et doctrinarum collatio ostendit, Ecclesiæ doctrinam perfectiorem esse, quæ & primas causas calamitatum, et firmas consolationes monstrat, ignotas Philosophiæ. Et efficacia in consolationibus ostendit, Ecclesiæ doctrinam à Deo traditam esse, quia liberationes sunt testimonia præsentiæ Dei.

Quæ est causa viciorum, erratorum, Mortis, & aliarum miseriarum in toto genere humano?

Prima & vniuersalis causa est, Peccatum hærens in natura, iuxta dictum Per peccatum Mors. Et accedunt deinde in tali vicioſa natura errores, & in voluntate scelera spon-

te

te electa, quæ attrahunt singulares pœnas.

Altera causa est Diabolus, qui impellit homines odio Dei ad horribilia scelera, & auget calamitates variis modis, iuxta dicta: Ponam inimicitias inter semen Mulieris, & Serpentem. Item: Satanas intrauit in eum. Vt Cain occidit fratrem impulsus à Diabolo.

Sed hic rursus quæritur: Quare Ecclesia subiecta est ingentibus miseriis, cum sit iusta? Et obijcitur hoc argumentum.

IVSTIS debet bene esse, iuxta dictum: Qui fecerit ea, viuet in eis.

ECCLESIA est iusta.

Ergo Ecclesia debet esse sine calamitatibus.

Respondeo primum ad Minorem. Ecclesia est iusta, scilicet, imputatione &

& incoatione, sed hæret adhuc in ea peccatum. Vult autem Deus iusticiam suam & iram aduersus peccata, præcipue in Ecclesia, agnosci, & vult quæri remedium. Ideo magis premitur Ecclesia, iuxta dictum: *IVDICIVM A DOMO DEI INCIPIT.* Item: Dedi dilectam animam meam in medium inimicorum meorum.

Simul autem reuelat Deus in Euangelio futuram liberationem integram. Ideo postea ad Maiorem respondendum est: *IVSTIS DEBET BENE ESSE*, scilicet, iuxta reuelationem Euangelij, cum erunt prorsus liberati à Peccato, non tantum imputatione et incoatione, sed consummatione nouitatis.

Causæ autem præcipuæ sunt octo, propter quas Ecclesia durius premitur, quam reliqua pars generis humani, sicut dictum est: *IVDICIVM A DOMO DEI INCIPIT.*

I. Prima causa est, peccatum hæreſis in natura, quod cum contemnat Mundus, Deus in Ecclesia vult conspici iram suam aduersus interiora & exteriora peccata. Et vt eam agnoscamus, & nos subijciamus iudicio suo, commonefacit nos varijs modis, iuxta dictum: Filium, quem diligit, corripit, Item, Innocens non erit innocens coram te. Et Iob fatetur, se coram Deo iniustum esse, etiamsi afflictionum suarum non sint causæ actualia scelera, sicut amici disputant.

II. Secunda causa est: Quia Diabolus magis odit Ecclesiam, quam alios. Genes. 3. Ponam inimicicias inter semen Mulieris & serpentem. Item in Iob: Diabolus stetit inter Filios Dei, id est, insidiatur sanctis.

III. Tertia causa est, vt in cruce exerceantur & crescant Pœnitentia, Fides, Inuocatio, & tota Nouitas, iuxta dictum: Bonum mihi, quod humiliasti me, vt discerem Iustificationes tuas.

tuas. Item: Vexatio dat intellectum. Item: Alienum opus facit, vt faciat proprium. Item: Qui non est exercitatus, qualia scit? Item: παθήματα μαθήματα. Quæ nocent docent, &c.

IIII. Quarta: Quia plurima sunt in Ecclesia, etiam Actualia delicta atrocia, vt Dauidis adulterium, scelera Manassæ, quæ punit Deus propter suam Iusticiam, & propter exemplum, & vt multos ad pœnitentiam reuocet.

Propter hanc causam plurimæ calamitates vagantur per vniuersam Ecclesiam. Et paulatim tota hominum natura fit deformior & languidior.

De hac causa dicitur: Iram Domini portabo, quia peccaui ei: Sed cum sedebo in tenebris, Dominus erit lux mea. Item: Cum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

V. Quinta, vt sanctorum mors sit testimonium de sequuturo iudicio.

Quia cum Deus antea testatus sit, sibi placere Paulum, non negligeretur in morte, nisi restaret aliud iudicium, in quo ostendet damnari Neronem.

VI. Sexta, vt Sanctorum mors sit testimonium de doctrina, quod vere sic sentiant, nec sui commodi causa circumferant fictam doctrinam.

VII. Octaua: Vt fiamus conformes imaginis Christi.

VIII. Octaua: Vt liberationes in calamitatibus, quæ non sunt extricabiles humano consilio, sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia vt precatur Moises 14. Numerorum: *NE DELEAS NOS, VT SCIANT AEGIPTII, QVOD SI SIN HOC POPVLO.* Et 1. Reg. 17. Vt sciat omnis terra, quod sit Deus in Israel. Et Esaiæ 37. Libera nos, vt sciant omnia regna, terræ quod in Israel sit Deus.

Hæc

Hæc doctrina de causis, propter quas Ecclesia cruci subiecta est, semper in conspectu sit, ne offensi ærumnis Ecclesiæ, existimemus, cœtum hunc deformem à Deo negligi.

Ex his causis partim impulsiuis, partim finalibus, sumitur et hæc distinctio de generibus calamitatum, Genera sunt quatuor:

I. Τιμωρίαι vt exilium Dauidis.

II. Δοκιμασίαι, vt carcer Ioseph.

III. Μαρτύρια, vt interfectio Baptistæ, Esaiæ, Ieremiæ, Pauli & aliorum.

IIII. Λύτρον, solus Christi obedientia est.

LOCI CONSOLATIONVM.

VTILissmum est scire fontes doctrinæ de causis calamitatum & de Locis consolationum, & conferre humanas & diuinas consolationes.

Philosophici loci præcipui sunt septem.

I. Primus Necessitas, vt quæ mutari non possunt, minore dolore feruntur, cum cogitatio in mente flectit cor ad moderationē, sicut dicitur: Bonus animus in re mala, dimidium est mali.

II. Secundus locus est DIGNITAS VIRTVTIS. Non est .n. iniuste faciendum propter dolorem, vt Cato discedit à Iusticia, cum fractus dolore sibi conscisit mortem. Cicero discedit à Modestia, nimium lamentans propter exilium, cum tranquillis animis tulerint exilia multi præstantes viri, Aristides, Camillus, Metellus, & alij: Et huc pertinent dicta: Tamen per ipsas lucet ærumnas decus. Item, Aristoteles inquit ἐν δυσχίαις λάμπει τὸ καλὸν.

III. Tertius locus est BONA CONSCIENTIA, iuxta dictum: Est aliquid magnis crimen abesse malis. Est enim

enim duplex dolor, externus cruciatus, & vulnus cordis.

IIII. Quartus: EXEMPLA. Quia cum similia aliis multis & melioribus accidere cernimus, videtur inæqualitas, & superbia esse, nihil velle communium ærumnarum ferre. Κοινὸν γὰρ ναυάγιον ἑκάστις παραμύθιον.

V. Quintus. Spes læti exitus, iuxta illud: Durate & uosmet rebus seruate secundis. Sed sæpissime humano iudicio nullæ Spes cernuntur, vt in morte Socratis, et plurimis Ethnicorum calamitatibus.

VI. Sextus: CAVSAE FINALES, vt, militi facilior est mors profutura patriæ.

VII. Septimus: COLLATIO EVENTVVM, vt, melius est ægrotare, quam accedere ad conuiuium, & incidere in tumultum. Aeschines ait, se lætari, liberatum se ab Attica Republica, tanquam à rabiosa cane, & ait: se habere officiosum hospitem in exilio

Socrates dicit, se eo mortem facilius ferre quia, si anima sit immortalis, optare se colloquia sapientum virorum, Palamedis, Nestoris & aliorum, à quibus discat deinceps ea quæ ignoret, &c.

Hi loci Philosophici cum ex Legis doctrina magna ex parte sumti sint, etiam sunt Theologici. Sed accedunt ex Euangelio alij tres, qui continent multo efficaciorem consolationem.

Sint igitur loci Theologici decem.

I. Primus, *NECESSITAS*, id est, mandatum Dei, quod præcipit vt flectamus animos ad obedientiam in tolerandis aduersis, nec irascamur Deo, iuxta dictum: Humiliamini sub potenti manu Dei. Item: Subditus esto Deo, & spera in eum &c.

In omni consolatione autem sic tantum minuitur dolor, cum obiectum bonum intuemur. Vt, cum Dauid scit, Deo obedientiam in exilio placere, &

& pœnam non esse signum reiectionis, sed commonefactionem de pœnitentia. Hac bona voluntate Dei considerata fert pœnas minore dolore. Sic Latro conuersus ad Deum, leuius fert pœnam, scit ordinationi diuinæ obediendum esse, & hanc mortem non esse signum reiectionis.

II. Secundus, *DIGNITAS VIRTVTIS*, id est, Saul non recte facit, quod sibi mortem conscisçit propter infelicem pugnam.

III Tertius, *BONA CONSCIENTIA*, vt Laurentio fit leuis cruciatus propter optimam conscientiam.

IIII. Quia vero sæpissime mala conscientia dolores auget, ostenditur in Euangelio quartus locus, prorsus ignotus Philosophiæ, scilicet, *REMISSIO PECCATORVM*. Dauid non frangitur ingentibus calamitatibus, etiamsi habet tristissima vulnera conscientiæ, sed iam tenet remedia, scit dictum

ctum esse, DOMINVS ABSTVLIT PECCATVM TVVM. Hæc consolatio propria est Ecclesiæ, prolata ex sinu æterni Patris in voce Euangelij, & nequaquam Philosophiæ nota est.

V. Quintus locus, qui etiam Euangelicus est, videlicet AGNITIO PRAESENTIAE DEI IN AERVMNIS ACCEPTA REMISSIONE, vt dicitur: Deus habitat in afflictis. Leuatur ergo dolor, cum scimus nos à Deo iuuari, & spem habemus mitigationis in hac vita.

VI. Sextus locus, qui etiam Euangelicus est, videlicet: SPES VLTIMAE LIBERATIONIS ET AETERNAE SALVTIS, iuxta dictū: Etiamsi occidet me, sperabo in eum. Item: Scio quod Redemtor meus viuit, & rursum circumdabor pelle mea, &c.

VII. Septimus: EXEMPLA, quæ & propter Legem et propter Euangelium proponenda sunt.

Lega-

Legale est: Cum patiantur alij propter peccata, vt: Adam, Eua, Dauid, Manasse, & alij plurimi, quorum pœnæ sunt commonefactiones de iusticia Dei: Fatemur nos quoq; iusticiæ Dei pœnas debere, iuxta dictum: Tibi Domine iusticia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut & hodie viro Iuda & Hierusalem. Et Elias inquit: Non sum melior patribus meis.

Euangelicum est, quod oportet nos fieri consimiles filij Dei in cruce & liberatione. Ideo tota Ecclesia cruci subiecta est, & expectat secuturam vitam & læticiam æternam, sicut Filius liberatus est, iuxta dictum: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum vobis paratum &c.

VIII. Octauus CAVSAE FINALES, videlicet ipse Deus, & confirmatio fidei in alijs credentibus, Vt: mitigatur dolor Laurentij, cum scit, sua constantia latius spargi noticiam Dei, et cõfirmari fidẽ in alijs, sicut Paulus inquit,

se

se immolari propter Sacrificium & Ministerium fidei aliorum, id est, quia seruierit alijs recte docendo, & quia mors eius sit futura testimonium de doctrina. Nam morientes, in confessione fidei ostendunt, se non simulasse professionem Voluptatis aut quæstus causa. Ostendunt item, se expectare venturum iudicium.

IX. Nonus: *COLLATIO EVENTVVM* præcipue in Ecclesia consideranda. Quia ibi ostendit Deus, & testimonia iusticiæ suæ, quod irascatur peccatis, et exempla Misericordiæ, quod pœnas tamen mitiget, iuxta hæc dicta: Non accendit Deus totam iram suam.

Item Oseæ 11. Non faciam furorem iræ meæ, quia Deus ego sum, non homo, id est, quia naturæ Hominum impossibile est sustinere iram Dei, si sine misericordia punirem. Quanquam igitur punit Deus, mitigat tamen pœnas, ne prorsus deleatur Ecclesia.

Quare

Quare semper ad cæteras accedat hæc consolatio: Agnoscamus, nos iuste puniri, & meritos esse atrociores pœnas: Leniri tamē iram propter Mediatorem, & ne tota Ecclesia funditus deleatur. Obediamus igitur in præsentibus pœnis, & petamus & expectemus mitigationem, sicut in Prophetis dicitur: In ira misericordiæ recorderis. Item: Bonus est Dominus, & pœnitet eum magnitudinis pœnarum.

X. Decimus: *DESIDERIVM CLARI CONSPECTVS DEI, ET LIBERATIONIS A TOTO PECCATO.* Hæc consolatio proprie ad mortē pertinet, de qua dicit Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo, id est, sicut iter faciēs nocte in densis tenebris, ignarus viæ & locorum, maxime expetit diem, & lætatur cum iam Aurora lucem spargere incipit: Ita omnes pij cogitātes in caligine huius vitæ, qualis sit Deus, & qualis sit distinctio Personarum, maxime expetunt clarum conspectum in

altera

altera vita. Item quia sentiunt, se adhuc circumferre immunditiem in hac vita, quæ displicet Deo, lætantur, cum sciunt in morte has exuuias immundas deponi.

Hæc decem capita consolationis sint in conspectu, quæ sine vlla dubitatione pijs prosunt. Et qui ea diligenter considerabunt, intelligent ex veris causis sumta esse, videlicet ex Lege & Euangelio, & amplissimam de singulis doctrinam in scriptis Propheticis & Apostolicis propositam esse.

Erit & hæc consideratio grata, videre quomodo antecellat in hac tanta re doctrina Ecclesiæ remedijs Philosophicis, quæ non tollunt peccatum & mortem.

Certissimum est autem, efficaciam harum consolationum experiri conuersos ad Deum in vera inuocatione, iuxta dictum: Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me,

Item:

Item: Petite & accipietis.

Item: Facit alienum opus, vt faciat opus proprium.

DE CHRISTIANA LIBERTATE.

Quot sunt gradus Christianæ libertatis?

DOcendi causa gradus distinguimus, & primum de nomine monemus. Cum Ecclesia in hac vita adhuc circumferat peccata, & sit subiecta morti & cruci, & affligatur à Diabolis, Tyrannis, & fanaticis hominibus, & in imperijs oppressa sit tristi seruitute, videtur Eccclesia falso & stulte hanc glorioſam appellationem libertatis sibi tribuere.

Sed intuenda est primum consummata libertas, cum post resurrectionem Deus erit omnia in omnibus saluatis, id est, cum Ecclesia viuet vita æterna

æterna,& fulgebit in ea Deus ipſe,cõmunicans ſuam lucem,ſapientiam, iuſtiſicam,lætiſicam æternam, ſine peccato,ſine morte, ſine vllis calamitatibus.

Hanc conſumãtam libertatem intuentes intelligemus vtcunq;, hoc vocabulo magna et vera bona ſignificari. Sed tamen incoari hæc æterna bona in hac mortali vita oportet. Et de incoatione & conſummatione dictum eſt, Iohann.8. Si vos Filius liberauerit,vere liberi eritis.

Liberat autem Filius Dei dupliciter: Merito & efficacia. Hic ſunt quatuor gradus libertatis in hac vita.

I. Primus eſt Gratia, id eſt,liberatio à Lege, & à condemnatione æterna,quod videlicet certo dantur remiſſio peccatorum,reconciliatio,imputatio iuſticiæ propter Mediatorem, gratis, fide, qua fit viuificatio & liberatio ab æterna Morte,& donatur hæreditas vitæ æternæ.

II. Secun-

II. Secundus gradus eſt cum priore coniunctus,videlicet: Donum per gratiam,id eſt,filij efficacia in credentibus per Euangelium,& per Spiritum ſanctum,quæ efficacia eſt Viuificatio, id eſt,conſolatio et incoatio vitæ æternæ,iuxta hoc dictum: Hæc eſt vita æterna, vt agnoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum eſſe Chriſtum.

Eſt & incoatio nouæ obedientiæ & Deus præſens per Filium & Spiritum ſanctum mirabiliter regit,ſeruat & defendit Eccleſiam,et mitigat calamitates. Vt: hoc gradu libertatis liberi ſunt tres viri in fornace Babylonica,qui etſi ſunt in medijs flammis, tamen non vruntur. Sic ſemper Eccleſia mirabiliter inter medias flammas ſeruatur.

Hi duo gradus comprehenduntur his dictis: Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, id eſt,Reconciliatio,& vera ac æterna bona. Item Romanos 15. Gratia Dei, & donum per

Gratiam Iesu Christi in multos exube rauit.

III. Tertius gradus, vt docendi gratia nonsubtiliter loquamur, est Liberatio à ceremonijs & forensibus legibus Moisi. Quod sic intelligatur: Cũ iusticia, de qua proprie concionatur Euangelium sit remissio peccatorum & reconciliatio cum Deo, & consummata nouitas, quam in hac vita incoari oportet, sit ipsa æterna vita, in qua Deus erit omnia in omnibus, & colligatur Ecclesia ex omnibus Gentibus, non sunt alligati Christiani ad vllius gentis politiam: Sed possunt vti imperijs & legibus politicis, non pugnantibus cum naturali ratione, vbicunq; viuunt, Sicut spacijs dierum dissimilibus vtuntur Christiani Venetijs & in Saxonia.

Ingens beneficium Dei fuit, quod Ecclesiæ certam sedem dedit in politia Moisi annos mille quingẽtos octuaginta

aginta duos. Et vt hæc politia distincta esset à gentibus, certos ritus habuit. Quia Deus voluit notum esse locum, & notam gentem, vbi nasceretur, conspiceretur & audiretur Messias.

Interea tamen valde multi etiam ex Gentibus vocati fuerunt ad agnitionem Mediatoris, & ad æternam iusticiam, vt: Nabuchodonosor, Cyrus, Cornelius, & alij. Hi intellexerunt, aliud esse politiam Moisi, aliud reconciliationem & æternam lucem & iusticiam in mente & corde.

Hoc discrimen intelligi necesse est, quia semper fuerunt fanatici homines, qui stulte vociferati sunt: Forenses leges Moisi, quæ tamen non sunt Iuris naturalis, sed Positiui, nobis necessarias esse. Et multæ sunt impiæ κακοζηλίαι Pontificum & Monachorum de Ceremonijs. Vt in Mose prohibiti sunt quidam cibi. Postea igitur similes prohibitiones humana temeritate institutæ sunt.

Hic neganda est consequentia: Quia tunc voluit Deus politiam Mosi distinctam esse à cæteris gentibus, vt esset certus & notus locus, & certa & nota gens, vbi nasceretur mediator, vbi ederentur testimonia de promissione &c. Postea politia illa horribili exemplo propter multas causas deleta est. Et quanquam sæpe tentata est restitutio, tamen Deus seditiones Iudæorum & nouas ædificationes oppressit. Vt, Bethoron triennio obsessa tandem ab Adriano expugnata & deleta est, & interfectus est Ben Cosban Kochab. Tempore Iuliani terræ motu disiecta sunt fundamenta noui templi, quod tunc ceperant ædificare, & simul multa millia Iudæorum ruinis oppressa sunt. Hæc alibi copiosius declarantur.

IIII. Quartus gradus Libertatis est liberatio à traditionibus humanis in Ecclesia, videlicet Primum, quod nulli creaturæ liceat instituere cultus Dei, aut aliquam legem contrariam legi diuinæ condere.

Secun-

Secundo, etiamsi in hac vita, cum velit Deus honestos congressus publicos esse, opus est ordine temporum & lectionum, & Ecclesiæ concessum est, tempora & lectiones distinguere: Tamen hoc fiat sine opinione cultus, & sine opinione Necessitatis, Et sciãt homines, extra casum scandali tales ritus sine peccato omitti.

Hæc regula breuissimè tollit multas falsas opiniones, de humanis traditionibus, quæ & obscurant Euangelium de gratia, & de veris cultibus, & sunt periculosæ carnificinæ conscientiarum, vt alibi copiosius dicitur.

Testimonia autem regulæ sint in conspectu. Hæc prohibẽt opinionem cultus, Matth. 15. Frustra me colunt mandatis hominum. Et Ezechiel 20. In præceptis meis ambulate, non in præceptis patrum vestrorum &c.

His dictis expresse prohibetur opinio necessitatis: Colossenses 2. Nemo

vos iudicet in cibo, potu, vicibus dierum festorum, &c. Et Galat. 5. In libertate, in qua Christus vos vocauit, state & non iterum iugo seruitutis subijciamini. Nec condendæ nec intelligendæ sunt traditiones contra hãc doctrinam in Euangelio traditam.

CONTRA.

Non minus debetur obedientia Ecclesiæ, quàm potestati politicæ.

Violatio politicarum legum est peccatum, Romanos 13. Necesse est obedire, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

Ergo & violatio Traditionum humanarum in Ecclesia, est peccatum.

Re-

Respondeo primum ad Maiorem, Ministerio Euangelico debetur obedientia, quatenus est Ministerium Euangelij, non in alijs doctrinis aut legibus extra Euangelium. Quia Ministerium Euangelicum non habet potestatem condendi alias leges. Imo habet prohibitionem. Sed potestas politica habet duo mandata. Primum proponendi legem diuinam Moralem, & exequendi pœnas. Alterum, addendi ius Positiuum, id est, determinationes circumstantiarum: Sed non pugnantes cum legibus diuinis, quæ ad nos pertinent.

Respondendum est etiam ad Minorem. Dissimile est: Violatio legum politicarum est peccatum, quia hoc ita diuinitus sancitum est. Vult enim Deus corporalem vitam regi legibus Magistratuum, & habere eos potestatem condendi aliquas leges.

Contra vero expresse sancitum est in Euangelio, ne existimetur esse

peccatum, violatio rituum, qui sunt ordinati ab Episcopis seu Pastoribus. Quia vult Deus Ecclesiam tantũ suo verbo regi, quo redduntur iusticia & vita æterna. Non vult addi humanas traditiones. Ac semper in Mundo creuerunt idola, cum hac persuasione hominum animi fascitĩ fuerunt, humanos ritus esse cultus & res necessarias.

DE MAGISTRATV POLITICO.

Quid est Magistratus Politicus?

MAGISTRATVS POLITICVS est persona à Deo ordinata, ad conseruationem legis in externa disciplina, & quidem vtriusq; tabulæ Decalogi, & ad pacis defensionem. Et habet potestatem puniendi vi corporali.

Quæ

Quæ sunt præcipua officia Magistratus Politici?

Respondeo: Quatuor sunt.

I. Primum: Sonare vocem Decalogi in genere humano. Intelligo autem appellatione Decalogi vniuersam legem Naturæ. Ac vult Deus primas normas esse omniũ legum & vniuersæ gubernationis, has leges, quarum summam Decalogo complexus est, quem recte vult intelligi. De hac norma inquit Sapientia diuina, Prouerb. 8. Per me Reges regnant, & principes iusta decernunt.

II. Secundum est: Magistratus sit executor legum Decalogi, in punienda earum violatione, vi corporali. Quia Deus voluit in pœnis ostendere iudicium suum. Et cum velit regi hominum vitam per Magistratus, armat eos hac potestate, imo dat mandatum, vt puniant violantes Decalogum, iuxta dictum: non parces ei, nec misereberis &c.

Et sæpe repetitum est dictum Aeschinis: ἀδὲν ἐστὶν ὄφελος πόλεως, ἥτις μὴ νεῦρα ἔχει τοῦ ἀδικοῦντας.

III. Tertium est addere aliquas Leges decalogo, id est, legibus Naturæ, de ciuilibus negocijs. Sed hæ additiones nō pugnent cum legibus Naturæ, verum sint determinationes certarum circumstantiarum, additæ communibus noticijs Naturalibus.

Vt: Noticia naturalis est: Fur est puniendus: Sed modum pœnæ determinat Lex addita à Magistratu: Talem habent potestatem condendi nouas leges Politici Magistratus, ac tantum de ciuilibus negocijs.

Non condant dogmata in Ecclesia, nec instituant cultus, vt fecit Nabuchodonosor. Et recens in scripto, cui titulus est Interim, potestas politica extra metas egressa est. Sicut Imperatori Constantio dixit Episcopus Leontius: ἕτερα διέπει τὰ χριστιανῶν, ἕτερα τὰ πολιτικά. alius scriptus

Non

Non sunt confundendæ functiones, vt Paulus dicit: propria facite. Et Pet. dicit: Non sitis ἀλλοτριεπίσκοποι. Et Aristoteles dixit, Beatam fore vitam hominum, si artifices de artibus iudicarent.

IIII. Quartum officium est: Magistratus sit exequutor etiam suarum legum in pœnis, vi corporali. Et habent pœnæ suos gradus.

Est ne concessum homini Christiano Magistratus gerere, iudicia exercere, accusare & respondere in foro, militare, legitimas pœnas exequi?

&c.

Respondeo, Concessum est, sicut manifesta exempla ostendunt: Cornelius & alter Centurio, de quo dicit Dominus: Non inueni tantam Fidem in Israel, Seruius Procensul, &c. Et omnibus temporibus à principio generis huma-

probat ab exemplis.

II ex loris scripturæ

humani fuerunt, sunt & erunt aliqui Magistratus à Deo ad æternam salutem electi, & ad societatem veræ Ecclesiæ vocati.

Abraham magno prælio vicit Chaldæos, Abimelech Rex fuit auditor Abrahæ. Deinde Ioseph & Daniel gubernauerunt maxima regna inter Ethnicos. Et cum inquit Baptista: Contenti estote stipendijs vestris, approbat Militiam. Ex Rex Iosaphat inquit: Iudicium Domini exercetis, &c. Et Psalmus 148. Reges terræ et omnes populi, Principes, & omnes Iudices terræ laudent nomen Domini.

CONTRA.

Iniuriæ non placent Deo,
In imperijs multæ sunt iniuriæ,
Ergo imperia non placent Deo.

Re-

Respondeo. Nego consequentiam & ratio est, quia plus est in Conclusione, quam in præmissis. Quia debebat sic inferri: Ergo iniuriæ, quæ accedunt ad imperia, non placent Deo.

Postea de minore respondendum est: In Imperijs multæ sunt iniuriæ: Hic necesse est discerni Imperia, id est, totum ordinem politicum, à vicijs & confusionibus, quas addunt Diaboli et homines: vt Societas generis humani, coniugium, generatio, educatio sobolis, contractus, artificia, iudicia, imperia, defensio, militia, pœnæ homicidarum, blasphemorum, incestarum, & aliorum sceleratorum. Hæc omnia nominantur ordo politicus, & sunt res sapientia & iustitia Dei in genere humano ordinatæ.

Et quanquam Diaboli & impij homines, organa Diabolorum, horribiliter turbant hũc pulcerrimum ordinem: Tamen quantum ordinis manet, seruatur potenter à Deo. Et hæc ipsa con-

conseruatio est testimonium de DEO & prouidentia, & de præsentia Dei in genere humano. Quia manifeste videmus, retrahi homicidas ad supplicia, iuuari Cyrum, Alexandrum, Augustum, & similes. Iteu: Vniuersaliter præsidia humana infirmiora esse, quã vt possint custodire politias, nisi Deus custodiret, quas vult incolumes esse. 127 Ideo Psalmus inquit: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Longe igitur discernatur Ordo politicus à vicijs, quæ Diaboli, & organa Diabolorum addunt, vt discerni oportet custodiam gregis à lupis, latruncu-lis, & seruis, qui ipsi furantur oues. DEVS vt fidelis Pastor seruat politias, & dat aliquos fideles custodes. Sed Diaboli, latrones & Tyranni sunt velut lupi. Rapaces Domini sunt velut fures. Hi turbant politias, tanquam gregem: Et tamen interea Deus seruat magnam partem, et depellit lupos, Tyrannos, latrones, homines seditiosos &

& rapaces. Hæc imago vtcunq; monstrat discrimen ordinis Politici & confusionum, quæ aliunde admiscentur.

Quod est discrimen Boni Principis & Tyranni?

Bonus Princeps est, qui habet προαίρεσιν recte faciendi, & plerunque & in præcipuis partibus officij sui recte facit, etiamsi aliquando labitur.

Hac forma definiendi in hac vita vtendum est de omnibus Gubernatoribus & ministris, in quocunq; genere officij. Et sumitur prima pars definitionis ex dicto Pauli: Hoc requiritur, Fideles vt simus. Secunda pars ex dicto Salomonis: Non est iustus in terra, qui benefaciens etiam non peccet. Ac placet Deo gerens magistratum, seu Dux, seu iudex, seu Miles, habens Fidem & bonam conscientiam, iuxta Pauli regulam: Qui et in officio bonam conscientiam re-

retinet, videlicet προαίρεσιν recte faciendi. Nec ruit contra conscientiam, contra leges officij: Nec indulget sibi affectata ignorantia, seu affectata omissione.

Contra vero Tyrannus est, & Deo displicet, qui non habet προαίρεσιν recte faciendi, & plerunq; scelerate facit, etiamsi interdum iusta facit, ac negligit præcipuas officij partes, seu sciens seu affectata ignorantia seu affectata omissione, vt Saul, Cambyses, Sardanapalus, &c.

An iure potuit Naboth recusare, se Regi petenti venditurum esse vineam, id est: An distinctio dominiorum sit iuris diuini inter facultates Regum & subditorum?

Respondeo: Præceptum, Non furtum facies, obligat omnes homines, & distinguit et munit omnium hominũ dominia, Regum & subditorum. Iohannes dicit Regibus & Principibus: Contenti estote stipendijs vestris: Neminem concutiatis neq; calumnieminj. Item: Non plus exigite, quam constitutum est. Propria sunt igitur Regum & Principum Stipendia, id est, tributa & vectigalia legitima. Et ab his distinguantur facultates Subditorum, nec conturbentur dominia, nec præter legitima stipendia, & sine iusta causa sumant Reges ex facultatibus subditorum, quantum ipsis libet, Briarei manibus, vt Nazianzenus loquitur.

DE CONIVGIO.

COnsilia Dei omnia in creatione enarrari non possunt, sed tamen aliquorum operum causam conspici Deus voluit, videlicet præcipuorum. Certissimum est, Angelos & homines conditos esse, vt essent aliquæ naturæ, quibus suam sapientiam, iusticiam, & cæteras

teras virtutes, & lætitiam æternam communicaret, quia bonum est communicatiuum sui, ac vt vicissim cognosceretur ipse.

Transfudit igitur in mentem humanam sapientiam congruentem cum sua mente, vt in nobis testimonium exter, quod sit Deus, qualis sit, & quod sit Iudex. In hoc opere non est obscurum consilium Dei.

Nec vero quærendæ sunt omnium causæ, & reuerenter Deo obtemperandum est. Angelorum agmina simul condidit, nec est in ea natura propagatio. Homines aliter condidit, voluit esse propagationem à paucis. Et tamen duos condidit initio, quia semper vult Ecclesiam societatem esse. Et voluit in his lucere intellectum virtutum, iustitiæ, veritatis & castitatis, beneficentiæ, & aliarum, quia his notitijs vult discerni naturam diuinam à naturis iniustis & immundis. Non enim amplectimur Deum brachijs corporis, sed mente & fide intuendus est in

inuocatione, & harum virtutum attributione discernendus ab alijs rebus, & intuenda sunt testimonia patefactionis &c.

Facit autem illustre discrimen Castitas, quia diaboli & homines sunt immundi. Ac vt discernas Deum à Diabolis, semper in inuocatione cogites, te alloqui castum Deum.

Sanxit igitur ordinem, & vagas libidines prohibuit, & seueriſsime punit, & vult homines nosse, & reuerenter tueri certas leges coniugij ab ipso traditas, quarum primæ statim in Paradiso editæ sunt.

Prior, vt sit coniugium copulatio vnius maris & vnius fœminæ indissolubilis: Erunt duo in carnem vnam, id est, vnus mas, & vna fœmina inseparabiliter iuncti. In hac voce manifestum est, omnes vagas libidines prohibitas esse. Altera de incestis: Relinquet homo patrem & matrem, & adhære-

bit vxori suæ. Postea de incestis et aliæ leges voce diuina additæ sunt.

Definitio Coniugij.

Est ergo coniugium legitima & indissolubilis copulatio vnius maris et vnius fœminæ institutta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mẽtem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur æterna Ecclesia Deo. Et quidem Ecclesiæ initium fuit illa prima societas duorum coniugum.

PARTES DEFINITIONIS.

Primum in definitione posita est particula, legitima copulatio, quæ restrictiones quatuor complectitur, de quibus loquuntur leges diuinæ, ac deinde humanæ, quarum vera est & digna reuerentia autoritas, scilicet, de personis, de consensu, de conditionibus, & de errore.

PRI.

PRIMA RESTRICTIO DE PERSONIS.

Sit notissimum caput 18. Leuitici, in quo recitantur personæ, quas non licet coniungi. Voluit enim Deus sua sapientia Castitatem intelligi, & vt intelligeretur, nequaquam voluit vagari libidines, sed personarum numerum & gradus sanxit, & in hac vita manifestis pœnis vniuersaliter punit incestas libidines. Ac sciendum est, leges in Leuitico, quæ prohibent commixtiones personarum, quæ ibi recitantur, esse leges naturæ, & obligare omnes gentes, sicut expresse dicit textus: Aegyptios & Cananæos puniri propter incestas libidines. Ergo etiam alijs gentibus extra politiam Mosi prohibitæ sunt incestæ libidines.

Ac discant iuniores numerare gradus consanguinitatis, & affinitatis.

Consanguinei siue cognati sunt, vt Iurisconsultus inquit, ab eodem orti et

propagati. Estq; consanguinitas vinculum personarum, quæ propterea, quod ab eodem stipite ortæ sunt, sanguinis & naturæ societate propius iunctæ sunt. Discernuntur autem lineis & gradibus.

Linea triplex est:
- I. ASCENDENTIVM.
- II. DESCENDENTIVM.
- III. COLLATERALIVM.

Gradus est interuallum, quo cognoscitur, quæ persona stipiti propior sit. Vsitata autem consuetudo numerandi gradus hoc tempore, & expeditior hæc est: Incoanda est series ab vno stipite, vt Abraham: Supra ponantur maiores eius, infra ponantur filij & nepotes.

THARE.

Aram	Abraham	Nahor
	Isaac	
	Iacob	
	Ioseph.	

Ad

Addantur in lateribus fratres & sorores. Traduntur autem regulæ tres ad gradus discernendos.

Prima regula traditur de recta linea, videlicet ascendentium & descendentium.

QVot sunt personæ, tot sunt gradus, vna demta, videlicet, demto stipite, à quo incoanda est suppurtatio. Vt, Ioseph distat tertio gradu ab Abraham, Iacob secundo, Isaac primo. Itaq; filius primum gradum constituit, nepos secundum, pronepos tertium abnepos quartum.

Ac de recta linea traditur vetus sententia: Nullos ascendentes & descendentes inter se posse connubium contrahere. Quare si Adam hodie superstes esset, non posset ducere vxorem.

Secunda regula de collateralibus.

In linea æquali quoto gratu distat altera persona à communi stipite, toto gredu inter se distant. Ergo duo fratres, seu frater & soror vnum gradum tantum cõstituunt, videlicet primum. Vt, Iacob primo gradu iunctus est Esau.

AE ACVS.

Peleus	Thelamon.	Phocus
Achilles	Aiax	Epeus.
Pyrrhus	Eurisaces.	

Iam si vis scire, quoto gradu inter se iuncti sunt Achilles & Aiax, vide vnam seriem, & obserua, quoto gradu distet Achilles à stipite. Distat autem secundo gradu. Quare & inter se distant Aiax & Achilles secundo gradu. Ad hunc modum facilis est sequentium personarum supputatio.

ALIVD EXEMPLVM.

PE-

PELOPS.

Pytheus	Lysidice.
Aethra	Alcmena.
Theseus	Hercules.

Fuerunt igitur cognati materna origine Theseus & Hercules consobrini iuncti tertio gradu.

ALIVD.

ERNESTVS AVSTRIACVS.

Fridericus 3. Imp.	*Soror.*
Maximilianus.	*Ernestus Saxo. Elector.*
Philippus.	*Iohannes Elector.*
Carolus V. Imperator.	*Iohannes Fridericus primus.*

Nunc inter collaterales prohibita sunt connubia inter quartum gradum. Olim fratrum filijs & filiabus licuit inter se contrahere connubia, etiam Romanis legibus. Vt Orestes duxit consobrinam Hermionem.

ATREVS.

Agamemnon	Menelaus
Oreſtes.	Hermione.

Simile exemplum eſt in Geneſi.

BATHVEL.

Rebecca	Laban
Iacob	Rachel & Lia.

Iacob iunctus eſt conſobrinæ ſuæ Rachel ſecundo gradu.

ALIVD.

IEPHVNNE.

Chaleb	Cenas
Axa	Othoniel.

TERTIA REGVLA.

In linea inæquali, quoto gradu remotior diſtat à ſtipite, toto inter ſe diſtant.

THA-

THARE.

Abraham	Aram
	Sara

Sara diſtat ſecundo gradu à ſtipite. Ergo & Abrahæ iuncta eſt ſecundo gradu. Hoc gradu in linea inæquali prohibita ſunt coniugia iure diuino, quia vniuerſaliter maiorem reuerentiam Deus tribui vult ſuperiori gradui, quam æquali.

PARTHAON.

Oeneus	Agrius
Tydeus	Therſites
Diomedes.	

Diomedes iunctus fuit Therſitæ tertio gradu, in linea inæquali.

THARE.

Abraham	Nahor
Iſaac	Bathuel.
	Rebecca.

Rebecca diſtat tertio gradu à ſtipite. Ideo & ab Iſaac diſtat tertio gradu.

DE AFFINITATE.

De finitio affinitatis

AFFINITAS est propinquitas personarum, quæ sunt iunctæ copula carnali. Vt Dauid alienus est à Ionatha, sed quia duxit vxorem sororem Ionathæ, iam fit affinis Ionathæ.

REGVLA.

Quotu gradu quispiam est mihi consanguineus, toto gradu vxor eius est mihi affinis, vt, frater & frater sunt iuncti primo gradu consanguinitatis. Ergo fratris mei vxor est mihi iuncta primo gradu affinitatis.

PRIAMVS.

Helenus Hector
Andromacha vxor.

Ergo Andromacha fuit iuncta Heleno primo gradu affinitatis.

He-

HERODES.

Herodes Philippus.
Herodias vxor.

Ergo Herodias fuit iuncta Herodi primo gradu affinitatis.

Iacob Nouerca Bala.
Ruben.

Ergo Ruben attigit nouercam primo gradu affinitatis. Sed eo fuit abominabilius scelus Ruben, quam Heleni, quia Ruben violauit patris torum, cui maior reuerentia debebatur, quam fratris toro, iuxta dictum: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Et cum Ruben maledictus sit, manifestum est, prohibitionē primorum graduum esse iuris naturæ.

PELOPS.

Atreus Thyestes.
Clytemnestra Agamemnon Aegystus.

Ergo

Ergo Aegyſtus ſecundo grado affinitatis attigit Clytemneſtram.

CASIMIRVS REX POLONIAE.

Sigiſmundus Rex Poloniæ	*Barbara coniunx Ducis Georgij.*
Hedbigis poſterior Coniunx Marchionis	*Filia, prior coniunx Marchionis.*

Ergo Sigiſmundi filia fuit conſanguinea filiæ ducis Georgij gradu ſecũdo. Fuit igitur Marchioni affinis ſecundo gradu.

Non late vagatur affinitas, nam conſanguinei mei non ſunt affines conſanguineis vxoris meæ. Ego à conſanguinea vxoris meæ abſtinere debeo, & mei conſanguinei, debent abſtinere à mea vxore, non à conſanguineis meæ vxoris. Quare duo fratres cum duabus ſororibus contrahere poſſunt. Non enim impediuntur affinitate. Pater & filius cum matre & filia contrahere poſſunt, habent autem aliquæ perſonæ nomina.

So-

Socer. Socrus.

Ἑκυρὸς	mariti pater.
Ἑκυρὰ	mariti mater.
Πενθερὸς	pater vxoris.
Πενθερὰ	mater vxoris.

Gener.
Nurus.
Vitricus.
Nouerca.
Priuignus.
Mariti frater, Leuir, δαὴρ.

Mariti ſoror, Glos, γαλὼς, & fratris vxor.

Duorum fratrum vxores εἰνατέρες.

Hæ appellationes extant Iliados 6. vbi Helena Hectorem appellat δαέρα. Poſtea vero Hector interrogat, an abierit aliquò Andromacha ad ſorores viri, aut ad fratrum coniuges: ἦε ποῦ ἐς γαλόων ἢ εἰνατέρων ἀλοχέωλων.

OCTA.

OCTAVIVS.

Augustus — Octauia soror Marcella.

Agrippa — Iulia

Ergo Augustus fuit affinis Agrippæ in primo gradu, sed non fuit affinis fratri Agrippæ.

Duplex prohibitio.

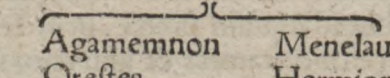
SAepe repetita est hæc sententia, & sæpe cogitãda: Noticias virtutum à Deo traditas esse creaturis rationalibus, vt testentur, quod sit Deus, & doceant qualis sit, & quod sit iudex & vindex. Ac præcipue Castitas facit illustre discrimen inter Deum & Diabolum. Sanxit igitur Deus ordinem Coniugij, vt Castitas intelligatur, & seueriſsime punit incestas commixtiones, vt: Sodomorum, Cananæorum, Oedipi, Agamemnonis, Aegisti, Paridis,

dis, regum Aegyptiorum, Dauidis & filiorum Dauidis pœnæ ostendunt. Et vniuersaliter multæ calamitates publicæ sunt libidinum pœnæ, sicut scriptum est: Scortatores & adulteros iudicabit Deus. Tueamur igitur castitatem maiore cura, ac de gradibus personarum prohibitis, sciamus duplicem esse prohibitionem: Altera est iuris diuini, altera iuris humani.

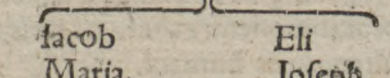
Prohibitio diuina extat Leuit 18. quæ in recta linea intelligatur prohibere commixtionem inter omnes sursum & deorsum. In collateralibus prohibet primum et secundum gradum in linea inæquali, hoc est, ne frater ducat sororem, nec nepos ducat amitam aut materteram, nec neptis nubat patruo aut auunculo. Ac intelligatur textus de gradibus, non tantum de personis, vt Iudæi nugantur.

Cæterum Lex diuina non prohibet connubia in secundo gradu in linea æquali, hoc est, duorum fratrum liberis

beris concedit coniugium, vt Oreſtes potuit ducere Hermionem.

NATHAN.

Etſi autem politia Moiſi non pertinet ad nos, tamen regula vniuerſaliter tenenda eſt: Mandata naturalia ad omnes homines, & ad omnia tempora pertinere, quia ſunt normæ iuſticiæ in mente & voluntate diuina immutabiles. Quare ſtatim in Paradyſo in primo gradu aſcendentium & deſcendentium prohibitio edita eſt: Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Et poſtea Patrum voce declarata eſt hæc voluntas Dei, vt, Iacob maledicit filio, qui attigerat nouercam. Et textus in Leuitico affirmat,

mat, puniri Cananæos propter inceſtas libidines.

Cum autem Deus puniat gentes, quæ ſunt extra politiam Moſi, & quæ fuerant ante Moſen, perſpicuum eſt, has prohibitiones eſſe æterna & immutabilia mandata, & pertinere ad omnes homines. Ideo & Paulus punit Corinthium, qui attigerat nouercam.

Huc addantur exempla pœnarum, quæ plurimæ leguntur in omnium temporum hiſtorijs. Sciendum eſt igitur, non valere diſpenſatioues, quæ cõcedunt commixtionem in gradibus prohibitis in eo textu Leuitici 18.

Additæ ſunt autem diuinis prohibitionibus et humanæ quædam in proximis gradibus, Vt, in ſecundo gradu in linea æquali, & tertio gradu, vt Maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obſeruentur. Hoc conſilium honeſtum & probandum eſt. Sed ſciant omnes gubernatores diſcrimen prohibitionum diuinarum & humanarum.

Diuinæ nequenquã ſoluí humana au-
toritate poſſunt. Sed interdum proba-
bilis ratio incidere poteſt, quare huma-
næ prohibitiones laxentur, quod tamẽ
circumſpecte fiat per Paſtores & Ma-
giſtratus, non priuata temeritate.

Cæterum prohibitiones de cogna-
tione ſpirituali prorſus reiſciẽdæ ſunt,
qualis eſt, ne quis ducat eam, cuius ba-
ptiſmo affuit. Pertinet etiam ad officiu-
um Magiſtratuum, quolibet loco re
ſapienter deliberata, conſtituere, quas
pro hibitiones humanas retinere ve-
lint.

DE EXEMPLIS PATRVM.

VIdimus etiam multos, qui vſitatas
leges connubiorum ideo negligeã-
bant, quia leguntur diſsimilia veterum
exempla de polygamia, et de coniugijs
Iacob, qui duas ſorores duxit. Non eſt
autem exemplis, ſed legibus iudican-
dum. Et in hac tanta re conſiderentur

præ-

præcepta diuina. Certiſsimum eſt, le-
gem coniugij primam in Paradyſo ita
ſancitam eſſe, vt tantum vnius maris
& vnius fœminæ coniunctio eſſet:
Erunt duo in carnem vnam, id eſt, in-
ſeparabiliter iuncti.

Etſi autem poſtea Lamech diſceſ-
ſit ab hoc ordine, et poſt diluuium De-
us etiam in ſuo populo tolerauit exem
pla diſsimilia primæ inſtitutioni: Ta-
men Filius Dei nos ad primam inſtitu-
tionem retrahit, inquiens Matt. 19. Ab
initio non erat ſic. Et repetit dictum:
Erunt duo in carnem vnam. Et Paulus
inquit: Vir non habet poteſtatem cor-
poris ſui, ſed vxor.

Præterea de gradibus cum extent
iam in Leuitico prohibitiones, obtem-
perare his neceſſe eſt. Nec queren-
dum eſt, quomodo excuſandi ſint Pa-
tres, Quia ſancti non ſunt ſine vicijs: et
omnes omnibus temporibus contagia
quædam habemus ab erroribus & vi-
cijs noſtri temporis. Quia vero Patres

vera inuocatione Deum colebant in agnitione Redemtoris,& erant fideles custodes doctrinæ,& excellebant omnibus virtutibus, & bonam conscientiam alioqui retinebant,tales næui tegebantur, qui iam erant eius temporis mores politici.

DE CONSENSV.

Dictum est in definitione, Coniugium esse legitimam copulationem. Hæc restrictio docet personarum discrimina esse. Item, ordinat consensum.

Primum igitur sit consensus expressus sponsi & sponsæ,vt regula sæpe repetita in iure docet, coniugia mutuo consensu iungi. Et ab hoc consensu absint error & violentia. Ac postea de errore dicam. De violentia vero sciendū est,non esse consensum,nec coniugia,cum persona vi cogitur,vt promittat coniugium. Et hac in re accidunt multa tristia errata.

DE

DE CONSENSV PARENTVM.

VEtusta iura ita postulant consensum Parentum in sponsalibus, vt cum non accedit consensus parentum, concedant etiam ante commixtionem rescindi desponsationes. Et Ambrosius in historia Rebeccæ postulat consensum parentum,idq; dicit adeo honestum & naturæ consentaneum esse, vt Poëtæ quoque idem docuerint, & recitat versus Euripidis,apud quem in Andromacha, cum Orestes peteret connubium Hermiones,hæc respondet, eam rem pertinere ad arbitrium patris. Versus hi sunt.

Νυμφεύματων μὲν τ' ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέλλουσαν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κείνῃ τάδε.

Nec longiorem disputationem addo, cum constet in Ecclesijs harum regionum hoc seruari, vt consensus parentum requiratur, & desponsationes

iudicentur irritæ refragantibus parentibus.

Sed ad officium iudicum pertinet considerare, vbi parentes probabilem causam habent refragandi, vbi non sit probabilis causa.

Sciendum & hoc est, post concubitum non posse rescindi coniugia autoritate parentum, quia non est iam quæstio de futuro coniugio, & violata est autoritas parentum, & fieret iniuria desertæ mulieri.

DE CONDITIONIBVS.

COnditionum aliæ sunt honestæ, & pertinentes ad coniugium. Aliæ peregrinæ, nihil pertinentes ad coniugium. Aliæ turpes. Aliæ impossibiles.

PRIMA REGVLA *est perpetua.*

Conditio honesta, & pertinens ad con-

coniugium, adiecta in principio contractus, si non fuerit impleta, dissoluit contractum. Quales sunt hæ conditiones: Si parentes consenserint. Si dos mihi dabitur pro nostris facultatibus conueniens.

Sed cum sequitur concubitus, non expectata conditionis impletione, ea coniunctio iudicatur esse coniugium, quia personæ conuenientes discedunt à conditione.

ALIA REGVLA

Si vero est conditio Peregrina, non pertinens ad cõiugium, vt: Ducam te, si dederis mihi centum aureos, vbi non intelligitur dotis mentio, talis conditio intelligitur esse ociosa, & pronunciatur pro coniugio. Talis est conditio: Ducam te, si Cæsar inferet bellum Turcis, Pronunciatur etiam pro coniugio, cum adduntur conditiones turpes aut impossibiles, vt: Si inuenero te virginem. Item: Si dabis mihi Byzantium.

Hæ conditiones tanquam non additæ reiiciuntur, fortasis quia gubernatores sophisticam & petulantiam in decipiendo misero & imbecilli sexu prohibere voluerunt.

DE ERRORE REGVLA TRADITVR.

DIssolui posse sponsalia & coniugium, propter errorem personæ, non propter errorem fortunæ, id est, cum dolus interuenit, seu error de homine, sicut Iacob tradita est Lia pro Rachel. Sed Iacob non est vsus summo iure.

Ac propter errorem fortunæ non dissoluuntur sponsalia aut coniugium, vt si qua putet, sponsum esse diuitem aut nobilem, aut non habere liberos. Talis error nihil ad substantialia Coniugij pertinet.

Vetustas de vno quodam errore fortunæ etiam pronunciauit, posse dissolui

solui contractum, videlicet, si quis liber ignorans ducat seruam, putans esse liberam. Hæc constitutio prosus politica est, & nunc, quia vetus consuetudo de seruis in Europa magna ex parte abolita est, non indiget longa disputatione. Olim vero causa fuit eius constitutionis, quia nati ex ancillis excludebantur à successione, quæ propria erat ingenuorum. Sed cum liber sciens ducit ancillam, Ecclesia non dissoluit, sicut inter Abraham & Agar vere coniugium fuit.

Alius error est, de quo difficilior quæstio est: Si quis ignorans ducit ab alio compressam, aut grauidam ex alio, an liceat dissolui sponsalia & coniugium, vt sæpe petitur. Sæpe affertur hæc quæstio in iudicia, sed vsitato iure pronunciatur, vt sponsus seu maritus retineat ante compressam à se vel ab alio, siue sciens, siue inscius talem duxerit. Et fortasis in recentibus constitutionibus hoc sancitum est, ne facile dissoluantur coniugia, & ne armetur leuitas

eo-

eorum, qui libenter vxores qualicunq; prætextu abijciunt, quoquo modo voluntate mutata.

Nota sit igitur præsens consuetudo, de qua extant dicta expressa in iure Canonico. Sed in Deuteronomio, capit. 22. Alia sententia est, quæ iubet lapidibus obrui compressam ab alio, quæ postea tanquam virgo nupsit alteri, si fuerit accusata, & vir petit diuortium.

Hæc fuit vetus seueritas in Lege diuina, quam & aliquantisper & aliæ gentes sapientiores imitatæ sunt. Creusa apud Eurypidem grauida nubit Xutho duci, & natus est ex ea Ion, quem mater infantem exposuit. Postea reprolata mater supplicium metuit, sed seruatur à Pallade. Et apud Terentium in Hecyra, Pamphilus non vult recipere coniugem, quam putat ex alio grauidam fuisse. Erāt igitur in eo casu vsitata diuortia. Sed addam ordine de quibusdam casibus accommodatas commonefactiones.

PRI-

PRIMA.

Lex Moysi iubebat eum, qui compressisset puellam, ducere eam vxorem, & dotem attribuere, siue promisisset coniugium, siue non promisisset. Sed nostra iura non cogunt te ducere à te compressam, si non promisisti coniugium. Dotis tamen mentionem faciunt: Ducat aut dotet: Quod idem fuit vsitatum Attico iure.

SECVNDA AD MONITIO.

Fortasis ideo ab antiqua consuetudine discesit recentior ætas, quæ cogit retinere compressam ab alio, quia si liceret accusare nouam nuptam, sæpe propter suspiciones aut offensiones qualescunq; in periculum venirent innocentes. Sæpe etiam patefierent arcana delicta, quæ tegi multo honestius et vtilius est, iuxta illud; Omnia delicta tegit dilectio. Ita gubernatores prohibere

re

re accusationes voluerunt. Nec vituperandum est hoc consilium.

Etsi autem non fero novas leges, tamen modeste dicere licet, quid videatur prodesse. Primum tentanda est reconciliatio, vt is, qui errore duxit compressam ab alio, retineat eam, præsertim si est modesta. Quia diuortia sæpe magnæ calamitates sequuntur, quarum habenda ratio est à Iudice, & ab actore. Sin autem reconciliatio perfici non potest, sapiens iudex, cuius ea est autoritas, ne postea mutetur sententia, imitari potest exemplum legis Mosaicæ, eo vsque, vt de diuortio pronunciet. Notum est enim, leges forenses Mosi non pertinere ad nostras politias, sed tamen ibi conspicitur, quid Deus approbet.

Possunt igitur legum conditores suo loco hanc legem ferre, vt in tali casu, si reconciliatio non procedat, fiat diuortium. Et multo intolerabilior est error in hoc casu, quam si quis ignorans duxisset ancillam. Et possunt addi

aliæ rationes honestæ. Sed exemplum legis Mosaicæ plus munit conscientias quam alia argumenta. Quia ex testimonio legis diuinæ certi sunt legis latores & iudices, se non facere contra voluntatem Dei.

ALIVS CASVS.

SAepe & de hoc casu quæritur: An habens vxorem, vt Dauid, & aliam attingens, possit deinde mortuis prioribus coniugibus, ducere compressam antea, cum maritus esset alterius, aut ipsa alterius coniunx? Canones prohibent coniugium in hoc casu. Prohibent item, si facta sit machinatio ad interficiendum coniugem alterius. Hæc decreta bono consilio facta sunt, vt adulteria maiore cura vitarentur. Sed exemplum Dauidis ostendit, in hoc casu coniugum posse concedi, & hac Ἐπιεικείᾳ iudex nunc quoq; vti potest, præsertim cum politici Magistratus adulteria non puniunt, & Deo valde displicent vagabundæ commixtiones.

ALIA

ALIA QVÆSTIO.

An liceat Christiano ducere Ethnicam, aut alioqui dissentientem de religione?

PRohibent Canones ducere Ethnicam & hæreticam, quod etiam bono consilio constitutum est: Quia & Lex diuina prohibuit coniugia cum Philistæis. Sed hic quoq; nosse regulam necesse est: Euangelium non abolet politias, sed concionatur de iusticia cordis. Interea in vita externa sinit nos vti legibus politicis, non pugnantibus cum legibus naturalibus, sicut vtimur diuersis dierum spacijs. Ideo Paulus expresse iubet, vt retineant Christiani coniuges, quæ volunt in eodem coniugio manere, etiamsi non amplectuntur eandem religionem. Et addit consolationem, Sanctificatur vir infidelis per vxorem fidelem, id est, credenti vsus coniugij fit mundus, id est, non displicens

cens Deo, etiamsi coniunx de religione dissentit, sicut dicitur: Sanctificatur cibus per verbum & orationem, id est, est concessus, non displicet Deo vsus cibi.

Ita mater Augustini Christiana manet in coniugio mariti ethnici, & quidem asperi, qui postea obsequijs & virtute vxoris motus est, vt ad agnitionem Christi flecteretur. Ac talia exempla in historijs obuia sunt plurima, quorum consideratio & nostro tempore vtilis est, ne propter religionem coniuges diuellantur, qui manere in eodem coniugio cupiunt, et sæpe propter sobolem ægre diuelluntur. Et Christianus suis obsequijs retinere beneuolentiam coniugis studeat, ne captare occasionem diuortij videatur.

DE DIVORTIO.

DIctum est in definitione, coniugium esse legitimam & indissolubilem coniunctionem vnius maris & vnius

nius fœminæ. Nec dubium est, has restrictiones congruere ad primam institutionem. Quia Deus voluit genus humanum non vt pecudes vagari cõmixtionibus, sed marem & fœminam certo ordine copulatos esse, & huius ordinis obseruatione obedientiam ipsi debitam præstare.

Et hunc ordinem seueríssimis legibus sancit, & perpetuò tristissimis pœnis in toto genere humano omni tempore confusiones huius ordinis punit, vt ostendunt diluuium, deletio Sodomæ, Sybaris, Thebarum, Troiæ, & plurimarum gentium.

Et huius tantæ seueritatis causa est, quod vult Deus in genere humano lucere Castitatis intellectum, vt sciamus & ipsum esse mentem castam, & Castitatis amantem, & huius virtutis mentione discernamus eum à naturis immundis.

Sanxit igitur statim initio, ne dissoluerentur coniugia, inquiens; Erunt duo

duo in carnem vnam, id est, inseparabiliter iuncti. Nam in hanc sententiam Dominus ipse hoc dictum citat Matt. 19. Et huic præcepto primi patres Adam, Seth, & alij sine vlla dubitatione obtemperauerunt, & hanc doctrinam alijs tradiderunt.

Sed postea laxata veteri disciplina, diuortia etiam recepta sunt, & cum iã ante Mosen vsitata essent, permissa sũt & voce legis Mosaicæ. Sed tamen initio metæ circumdatæ fuerunt, ne priuata leuitate fierent, sed in iudicijs prius cognoscebantur causæ.

Sanxit igitur lex singulari consilio, ne rursus duceretur dimissa, quæ postea alteri nupta fuit. Detestatur enim Deus confusiones libidinum.

Apud veteres Atticos etiam consuetudo fuit, vt in iudicijs causæ diuortij cognoscerentur. Sed postea apud Iudæos & Gentes secuta est maior leuitas & licentia, & priuato arbitrio facta sunt diuortia, siue causæ graues essent,

siue leges, siue nullæ. Sunt & reductæ, quæ antea dimissæ fuerant, vt, Cato petenti Hortensio cesserat Martiam, & post mortem Hortensij rursus eam sibi adiunxit. Talis leuitas occasionem quæstioni præbuit, Matth. 19. Prohibet igitur Dominus diuortia in eo loco, excepto vnico casu, videlicet adulterio, in quo casu, persona suo scelere dissoluit coniugium, & è medio tollenda erat. Nec dissolutionis causa est persona innocens. Ideo vox Filij Dei liberat innocentem personam. Extat & alter casus 1. Corinth. 7. de desertore vel desertrice.

DE MODO PROCEDENDI.

NOn sunt autem facienda diuortia sine cognitione legitimorum iudicum, sed persona innocens, si vult fieri diuortium, petat à iudice vocari personam, quæ deliquit. Hic cum vtraque pars venit in iudicium, primum adhortan-

tandi sunt vtrinq; vt redeant in mutuam gratiam. Si non procedit reconciliatio, pars innocens non potest cogi, vt recipiat ream.

Auditis igitur partibus, & confirmata accusatione, si accusator honeste vixit, et petit ferri sententiam, pronuncietur hoc modo: Cum persona, quæ deliquit, suo scelere dissoluerit coniugium, iudex autoritate Euangelij personam innocentem pronunciat esse liberam: & expresse inquit, concede ei, vt pro sua conscientia pie contrahat aliud coniugium.

Pontificij Canones faciunt diuortium nomine, non re, id est, non permittunt, vt persona innocens contrahat aliud coniugium. Sed cum Euangelium in illis casibus concedat diuortium, intelligatur id non de inani vocabulo, sed de tali liberatione, quæ sit re ipsa diuortium, videlicet, in quo non retineatur ligata persona innocens.

Et fuisse hanc consuetudinem in Ecclesia veteri, annotatum est ab Origene in Matthæum. Item ab Eusebio in Ecclesiastica historia, qui pagina 88. recitat historiam ex Iustino Martyre, qui scribit, mulierem piam fecisse diuortium cum marito polluto flagitiosis libidinibus, & publice accepisse libellum repudij, vt vocabant, id est, tabulas testificantes de diuortio. Et Hieronymus recitat Fabiolæ nobilis matronæ Romanæ historiam, quæ propter mariti scelera fecit diuortium, & nupsit alteri. Hæc exempla meminisse vtile est ad confirmandum morem iudiciorum in nostris Ecclesijs.

Sin autem persona, quæ deliquit, non venit in iudicium, sed aut contumaciter abest, aut inueniri non potest, cum accusator confirmata accusatione testes adducit, qui affirmant, eius famam integram esse, & petit se liberari, pronunciet iudex eum liberum esse, vt ante dictum est.

Sed

Sed quid fiet de persona condemnata? An concedendum est ei, si adest, vt in ijsdem locis viuat?

Respondeo. Magistratus politicus adulteria punire debet. Ideo persona condemnata, si nō punitur durius, pellenda est ex ijs locis, vbi viuit persona innocens, cui altera, videlicet condemnata, velut mortua existimanda est. Et hæc seueritas ad politicum magistratum pertinet.

Quid sit desertor.

IN quæstione de diuortio liberat vox diuina personam innocentem, cum alter coniugum fœdus coniugij adulterio dissoluit, & innocenti personæ reiudicata, vt dixi, conceditur contrahere aliud coniugium, idq; hoc modo seruatur in nostris Consistorijs. Seruatur idem de persona iniuste deserta,

quia Paulus inquit, 1. Corinth. 7. Si autem infidelis discedit, discedat, non subiectus est seruituti frater aut soror in talibus. Expresse pronunciat Paulus, personam iniuste desertam liberã esse, id est, non cogendam esse, vt vagabundum desertorem sequatur.

Etsi autem aliqui restringunt hoc dictum ad casum de religione, tamen vere accommodatur in generibus ad quamcunque iniustam desertionem, cum non sit ratio dissimilitudinis.

Et consentaneum est, desertores impatientes freni coniugalis, deinde non abstinere ab alijs mulieribus, Sed cum variæ sint causæ migrationum, definiendus est desertor. Nec concedendum est desertæ personæ coniugium sine iudicum cognitione.

Est igitur Desertor, qui discedit à coniuge, aut diutius abest, nulla honesta causa coactus, sed vel leuitate, vel iniusta impatientia freni cõiugalis, vel

alijs non necessarijs causis impulsus vagatur.

Et multi adeo sunt ἄστοργοι, qui agitantur à Diabolis, vt etiam sobolem negligant. Talis desertor propter perfidiam & ἀστοργίαν supplicio publico puniendus erat. Ideo iustum est opem fere personæ innocenti, quæ deserta est.

Accedat autem, vt dixi, cognitio iudicum, vocetur ergo in iudicium, & cum non venit, audiantur testimonia de personæ innocentis integritate, & pronuncietur libera, &c.

Non est autem desertor, qui abest officij causa, vt legatus aut miles delectus autoritate legitima ad militandum. Aut si voluntate coniugis maritus abest in mercatu, aut alio honesto negocio.

Nec captiuitas dissoluit coniugia, nec deportatio, vt lex Alexandri Seueri in Codice de repudijs inquit: Matrimonium deportatione, vel aquæ & ignis interdictione non soluitur, si ca-

sus, in quem maritus incidit, non mutat vxoris affectum, id est, si non est tale scelus, quo alioqui coniugium dissolueretur.

De milite autem narrat constitutio Iustiniani in Authenticis: Olim, si toto quadriennio nihil significasset vxori inquirenti miles de sua voluntate, concessum fuisse mulieri aliud cõiugium. Hanc breuitatem temporis reprehendit Iustinianus, inquiens, militi tristius esse, vxorem domi amittere militiæ causa, quam capi ab hostibus. Ideo sancit longius tempus, & requirit diligentem inquisitionem de voluntate viri.

Loquitur autem lex de militia legitima, non de leuibus hominibus, qui non virtutis et militiæ causa domo absunt, sed vt liberius vagari possint, militum titulum assumunt. Hoc discrimen etiam iudex considerabit.

De tempore, post quod alia coniugia concedi possunt.

Si

SI diuortium factum est propter adulterium, innocenti personæ non præscribitur tempus, postquam res iudicata est.

Sed in quæstione desertionis annos considerari necesse est, vt intelligatur, personam vere desertam esse, non leuitati aut perfidiæ prætexere vmbram desertionis.

Lex in Codice concedit sponsæ post biennium alteri nubere, si ea non assentiente, sponsus, qui tamen nõ est extra prouinciam, tam diu differt publicum ritum coniugij.

Alia lex de sponso peregrinante loquitur, de quo concedit sponsæ post triennium alteri nubere, videlicet, nisi ea assentiente diutius absit.

Pontificiæ constitutiones desertæ personæ quantumlibet innocenti, nullo vnquam tempore concedunt coniugiũ, nisi desertricem personam constet mortuam esse. Sed supra recitaui

dictum

dictum Pauli ex Corinth. quod liberat personam innocentem, & plerunque desertrix persona simul adulterij rea est. Nequaquam igitur laquei inijciendi sunt innocenti personæ propter aliena delicta. Sed intelligatur & in hoc casu liberatio non de inani vocabulo, & personæ liberatæ concedatur coniugium.

Iustinianus expresse concedit coniugium desertæ personæ post decẽnium. Glosa in capitulo in præsentia, in Decretalibus ita inquit: Vbi post septennium verisimiliter præsumitur de morte viri, excusatur mulier, si nubat. Ac mitior est glosa, quam textus. Sed cum iudex inquisiuit negocium, & comperit, querelam de desertione non esse inanem prætextum, & videt mores personæ innocentis honestas esse, posset imitari legem Constantini de quadriennio, vel dictum de quinquennio in Digestis, in titulo de Diuortio.

Hæc moderatio non videtur absurda: Nec tamen præscribo certum tempus, sed sapiens iudex simul considerabit, quid deceat exempli causa, & ne laqueos conscientiæ innocentis personæ inijciat.

DE NATVRA SPADONVM.

VErecunde sic nominantur illi, qui prorsus non sunt idonei ad commixtionem coniugalem: Et nominantur Spadones, siue natura tales sint, siue arte castrati sint.

De his sciendum est, tales personas nequaquam fieri cõiuges, sed cum est explorata frigiditas, iudex pronunciet illas personas liberas esse. Nec fit tunc diuortium, quia non erat coniugium, iuxta dictum Matth. 19. Sed fit declaratio, vt alij sciant, illam societatem non esse coniugium: et personæ, quæ habet naturæ vires integras, concedi aliam felicíorem copulationem legitimam. Sed ad explorãdam frigiditatem iura tempus

pus constituerunt, si res dubia est, ne ante triennium fiat seiunctio.

Eodem modo pronunciant de ijs, in quibus natura ita læsa est fascino aut veneficio, vt ope medica sanari non possit, si toto triennio frustra tentata est medicatio.

Tanta est autem virtus aliquarum mulierum, vt occultent imbecillitatem virorum, sicut viri doctissimi Simonis Grynæi socer narrauit, se mortua prima coniuge duxisse viduam virginem, quæ vndecim annos nupta fuerat viro frigido, nec vnquam vlli ante mortem viri hanc rem patefecit.

De diuortijs propter sæuitiam, veneficia, & insidias structas vitæ.

CVm textus Matth. 19. tantum faciat mentionem Adulterij, valde pugnant aliqui, non posse fieri diuortia propter sæuitiam & insidias vitæ structas.

Sed in codice lex Theodosij quã existimo graui deliberatione piorum scriptam, vt tunc vsitata diuortia restringeret ad certos casus, concedit diuortium etiam in his casibus.

Etsi autem aliqui reijciunt hanc legem, & contendunt eam ab Euangelio dissentire, tamen hi non recte intelligunt discrimen Legis & Euangelij. Et cum expresse dicat Dominus, in politia Mosi diuortia permissa esse propter duriciem cordis, significat aliam esse gubernationem hominum sanabilium, qui sunt membra Ecclesiæ, & volunt obtemperare Euangelio: Aliam politicam impiorum & contumacium, qui frenos legum pati nolunt.

Si quis est igitur talis maritus, qui sæuitiam in coniugem exercet, & admonitus à Pastoribus, non desinit furere, & domesticæ Ecclesiæ inuocationem turbare, & vxorem ita crudeliter tractare, vt vita in periculo sit, hic certe

te Magistatus politici imperio coercendus est, quia non solum vitam personæ innocentis tueri debet, sed etiam debet eius conscientiæ consulere, ne fracta dolore & indignatione, tandem abijciat inuocationem, aut aliquid iniuste faciat, vt dicitur: Furor fit læsa sæpius patientia. In eo casu in persona crudeli, non pertinente ad Ecclesiam, Magistratus politicus Theodosij lege vti posse videtur.

Imperia politica vult Deus honori esse honis, & terrori malis: Vult Deus regi eos, quorum mores sunt sine scelere, vult eis concedi pacem ad inuocationem, ad educationem & ad institutionem sobolis, vult latrones reprimi, siue domi, siue foris latrocinia exerceant. Nec desunt vnquam in imperijs homines contumaces, iniusti et ἄστεργοι, exercentes in suos iniustam sæuitiam, quales nominat Dominus in hac concione duros corde.

An

An propter morbos contagiosos & incurabiles, vt propter Lepram, diuortium fieri possit?

Respondeo. Plane & perspicue affirmo, nequaquam facienda esse diuortia propter morbos, nec deserendum esse ægrotum maritum, nec deserendam esse ægrotam vxorem, quia semper oportet hanc regulam esse firmam & immotam: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Quare omnis persona viuens, quæ volens incoat distractionem, sine vlla dubitatione horribiliter peccat, vt adultera seu desertrix incoat distractionem volens, & facit contra hunc ordinem, diuina voce & lege sancitum. Ita, si persona recte valens incoaret distractionem, esset similis desertrici & adulteræ, & rea magni sceleris. Nam calamitas, quæ inter viuentes accidit sine culpa, nequaquam dissoluit coniugale fœdus.

Omnia igitur dicta, quæ prohibent distractionem, proponāt sibi homines timentes Deum.

Genesis 2. Erunt duo in carnem vnam.

1. Corinth. 7. Vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor. Nec vxor potestatem habet corporis sui, sed maritus.

Ephes. 5. Viri diligite vxores vestras. Nemo carnem suam odio habuit, sed eam alit & fouet.

Cum igitur maneat fœdus coniugale, inter tales personas, quas non distraxit culpa, manifestum est, non desserendam esse ægrotam personam ac deberi ei beneuolētiam & auxilium tanquam proprio corpori. Summus amicitiæ gradus est fœdus coniugale. Iniustissimum est autem, in calamitate amicum deserere, egentem auxilio, & con-

confugientem ad amici beneuolentiā & fidem. Quare desertio coniugis propter calamitatem, in qua nulla est culpa, iniusta & scelerata est.

Quidam vero crudeliter disputant, Leprosos similes esse mortuis, & hoc prætextu consulere personæ recte valenti studeant. Sed hoc sophisma refutat manifesta crudelitas. Mortui non indigent aliorum hominum auxilio. Aegrota persona adhuc indiget hominum auxilio. Quare, quod ad veræ amicitiæ officia attinet, nondum est mortuæ similis: Adhuc est caro tua, adhuc lex diuina tibi cōcionatur: Nemo carnem suam odio habuit. Et autoritate Magistratuum cogenda est persona recte valens, ne deserat ægrotam, & ne negligat eius vitam, sed ferat opem ægrotanti.

Etsi autem videatur aliquibus hæc sententia durior, tamen iustam esse omnes bonæ mentes intelligunt. Si quis

autem marítus pius indiget consilio, interroget Pastores eruditos & graues & recte intelligentes doctrinam Ecclesiæ. Potest enim responderi, ne perplexitate implicetur conscientia, & ne fides & inuocatio in viro interrogante impediantur.

DE DESPONSATIONE IMPVBERVM.

MVltum refert recte intelligere sermonem vetusti Iuris. Vetustas nominat sponsalia tantum eas promissiones, in quibus fiunt pacta de futuro coniugio, & quæ nequaquam sunt initium præsentis coniugij, vt inter Octauium adolescentem, & Seruiliam adhuc paruulam fiunt sponsalia. Ibi tantum hoc agitur, vt aliquando post per verba de præsenti coniugium constituatur.

De his sponsalibus inquiunt vetustæ leges, voluntate partium dissolui posse sponsalia, vt Octauius non duxit Ser-

Seruiliam. Hic obseruandum est, quomodo vetustas locuta sit. Recentior ætas finxit ambiguitatem: Nominat alia sponsalia de futuro, alia de præsenti, cum contractus, in quo per verba de præsenti seu categorice promittitur coniugium, sit iam verum initium coniugij præsentis.

Prudenter autem considerandum est, vbi sint sponsalia de futuro, ne id ex cauillatione verborum iudicetur, sed ex multis circumstantijs, an tunc voluerint partes aliquid constituere, quod postea non posset mutari propter grauem causam, cuius tunc fortassis ratio habita est.

Sunt autem sponsalia de futuro, promissiones omnes, quibus addita est conditio honesta, cuius ratio in iudicando habenda est vt, Ducam te, si parentes assenserint. Tales promissiones irritas esse, si conditioni non fuerit satisfactum, supra dictum est.

Sunt & sponsalia de futuro, quando

nomine impuberum fit promissio à parentibus, vel tutoribus, de coniugio cõtrahendo inter hos impuberes, cum ætas erit idonea, aut cum ipsi impuberes, vel altera persona, cuius ætas nondum est idonea, coniugium futurum promittit.

Hæc sponsalia dissolui posse, cum deinde voluntas puberum non accedit, certum est. Nec cogenda est persona repugnans, quæ se non obligauit ipsa postea, cum ætas iam matura esset coniugio, & suo iudicio statuere posset.

Vt autem homines aliis multis rebus bonis abutuntur: ita & coniugij vmbra sæpe stultis aut malis cupiditatibus prætexitur. Sæpe propter pecuniam aut præsidia fiunt pacta de impuberum cõiugijs, cum in hoc tanto fœdere perpetuæ coniunctionis & honestum iudicium, & mutua beneuolentia horum ipsorum, qui iunguntur, requiri et valere debeant, nec deceat corpora natorum venalia esse propter pecu-

cuniam, aut alia πλεονεκτήματα. Et punit Deus hanc ordinis deprauationem pœnis manifestis. Quare parentes honesti, considerantes ordinem diuinum saluti filiorum & filiarum recte consulant, nec cogant filios aut filias contra naturæ inclinationem ad coniugia, à quibus abhorrent, eaq; in re moueantur his maximis causis: Vbi non est mutuus amor coniugum, ibi discordia sauciat mentes, impedit inuocationem Dei, turbat totam domesticam consuetudinem, & parit multa peccata. Interdum & cum voluntates distractæ sunt, sequuntur adulteria, & pœnæ, in quibus multi ruunt in noua scelera, & in tragicas calamitates.

Hæc infinita mala præcipue parentes, qui ea aliquo modo intelligere possunt, considerent & metuant, & ne accidant filijs & filiabus, Deum ardentibus votis precentur. Deinde ipsi caueant, ne stultis aut impijs consilijs ea accersant.

In multis deliberationibus nimis magna negligentia, & futilitas est parentum de coniugijs suorum. Vnde postea tristissimæ calamitates sequuntur, & familiæ fiunt non Ecclesiæ Dei, quod esse debebant, sed Diabolorum lustra, & multi miseri homines in illis calamitatibus ruunt in indignationem aduersus Deum, in desperationem & in æternum exitium.

ORo autem Deum æternum Patrem, Domini nostri IESV CHRISTI, conditorem generis humani, & custodem honestæ societatis, vt ipse nos gubernet, faciat, vt nostra coniugia & familiæ nostræ sint veræ domesticæ Ecclesiæ, ipsum recte inuocantes, & ei obtemperantes, in tuendo ordine, quem instituit, nec sinat domesticis discordijs impediri inuocationem, & alia officia necessaria,

Amen.

DE

DE OFFICIO MAGISTRATVS IN TVENDIS LEGIBVS CONIVGII.

CErtissimum est, salutarem gubernationem DEI opus esse. Ac manifestum est, diuinitus institutum esse hunc ordinem in genere humano, vt præsint Magistratus multitudini. Et his Deus præcipua officia quatuor attribuit.

I. Primum est, vt magistratus sonet vocem legis diuinæ in tuenda disciplina, quia prima et immota norma vitæ esse debet lex diuina.

II. Secundum, vt sit vigilans custos diuinæ legis, ac seueritate pœnarum coerceat & puniat contumaces, & defendat obedientes. Hunc ordinem ita sanxit Deus, & manifestum est leges contemni, vbi nulla sunt pœnarum exempla. Sicut vere laudat dictum Aeschinis Demosthenes: οὐδὲν ὄφελος τῆς πολιτείας, μὴ ἐχόσης νεῦρα κ) ἀδικούντων.

III. Tertium officium est, Magistratus addere potest aliquas leges diuinis, nequaquam tamen dissentientes à diuinis, sed quæ sint adminicula, vt maiore cura seruentur.

IIII. Quartum, vt has leges seueritate pœnarum tueatur.

Hæc officia Magistratus & in coniugij defensione considerent. Sciant seueriſsimis mandatis Dei præcipi, vt leges coniugiorum conseruent, et puniant adulteria, vagas & incestas libidines, & tollant è medio illa dira portenta, quæ & iram Dei irritant, & polluunt genus humanum tetris libidinum confusionibus, Quia certissimum est, Deum horribiliter irasci, et ipsis libidinum confusionibus, & negligentiæ gubernatorum, qui eas non puniunt, nec sontes è medio tollunt.

Et propter hæc scelera vagantur in genere humano multæ pœnæ publicæ bella, vastationes, dissipationes hominum, & aliæ magnæ calamitates, vt ostendunt exempla Sodomorum, Cananæorum, tribus Beniamin, exilij Dauidis, euersionis Troiæ, & alia innumerabilia.

Sic igitur inquit vox diuina Leuitici 18. de incestis: Cauete, ne vos similiter euomat terra, cum similia facietis, sicut euomuit Cananæos.

Et expresse gubernatoribus præcipit, vt tollant sontes, inquiens: Omnis anima, quæ fecerit quiddam harum abominationum, deleatur ex hoc populo.

Hæc mandata sæpe repetita sunt, vt de adulterijs dicitur in Deuteronomio cap. 22. Si dormierit vir cum vxore alterius, vterq; interficiatur, adulter & adultera, Et auferes malum ex Israel.

Dolendum est autem, in multis locis Magistratus in hac tanta re segniores esse, quorum negligentia magis irritat iram Dei. Atq; ita pœnæ in genere humano cumulantur, vt apparet in

in historia tribus Beniamin, quæ penè funditus deleta est, quia stuprum vxoris Leuitæ punire voluit.

Certissimum est enim, Deum punire vagas libidines omnes, etiam cum cessant Magistratus, quia castitas & iustitia Dei immota est, et hanc regulam semper tuetur, Scortatores & adulteros punit Deus. Quanquam autem conuersis Deus propter Filium pœnas mitigat, vt, Dauidem non sinit prorsus extingui, nec accendit totam iram, vt Psalmi verbis vtar, tamen quanta sit moles pœnarum considera. Familia polluitur incesta commixtione, Filij inter se dimicant, Pater in exilium pellitur, Mota seditione filius & magna multitudo ciuium interficiuntur, Matronæ regiæ Deo dilectæ polluuntur scelere Filij. Multo tristiora erant hæc tetra mala Dauidi, quam mors sui corporis futura erat: Sed vtrunque ostendit Deus, vere se irasci sceleribus, & ea punire, & tamen ab æternis pœnis eri-

cripere eos, qui ad Filium Mediatorem confugiunt, in quem maior pœna deriuata fuit, quæ est precium pro nobis.

Hæc doctrina & de pœnis & de conuersione omnibus cogitanda est. Ac hortandi & obseruandi sunt Magistratus, vt sint memores mandati à Deo officij, cogitent Deum castum et iustum esse, & sese in munere diuino collocatos esse, vt sint imago Dei, sint casti & iusti, & tueantur in populo castitatem & iusticiam. Hæc officia sunt grata Deo, et salutaria gubernatoribus & populo.

In multis regionibus politici gubernatores ideo negligentiores sunt in defensione castitatis, quia magna ex parte hanc curam reijciunt ad forum Episcoporum. Sed cum alia quædam ibi contra normam à Deo traditam fiunt, tum vero ipsorum leges impediunt iustas pœnas, quia non sunt armati gladio.

Præ-

Præterea cum ipsi iudices ibi plerunq; contaminati sint vagis libidinibus, minus irascuntur similibus, vt dicit Aristoteles, citans Eurip. οἱ φαῦλοι φαύλοις ὑδῶς, καὶ κακὸς κακῷ συντέτηκεν. Interdum à miseris mulierculis aliquid abradunt pecuniæ. In talibus iudicijs tantum irridetur Deus.

Sint igitur recte constituta iudicia de Coniugijs. Potestas politica adiungat sibi doctos & honestos viros, electos ex toto corpore Ecclesiæ, et rebus inquisitis et recte cognitis pronunciet, & in puniendo sit ministra Dei, tollat ex vita omnes pollutos commixtionibus, quæ cum natura pugnant, incestos, adulteros, raptores, desertores, adulteras, & desertrices, ne Deus totas vrbes et gentes propter hæc ipsa scelera, & propter Magistratuum negligentiam deleat.

Ostendant enim honesti gubernatores amorem castitatis in defensione con-

coniugij. Aboleant impias & diabolicas leges Episcoporum de cœlibatu Sacerdotum, & concedant pium coniugium omnibus, qui ad id vitæ genus idonei sunt, iuxta legem diuinam, 1. Corinth. 7. Vnusquisq; habeat vxorem suam vitandæ scortationi causa.

Magistratus, cum sit imago et minister Dei, amet castitatem, cum sciat Deum esse mentem castam & seueriss sime poscere ordinem, Castitatis tuendæ causa institutum. Non sit imago & minister Diaboli, qui odio Dei miseros homines impellit, vt libidinum cõfusione polluantur, vt ira Dei augeatur, & vt hæc misera creatura in maiore turpitudine sit, & postea ruat in æternum exitium.

Hos horrendos furores diaboli adiuuant omnes, qui vagas libidines quo quo modo augent, vel defensione legis Pontificiæ de cœlibatu, vel neglectione pœnarum.

Non-

Nondum in hac vita turpitudo & magnitudo horum scelerum satis conspicitur, sed retegentur hæc ingentia mala in postremo iudicio, cum ostendet Deus omnibus Angelis & hominibus turpitudinem peccati, & malitiam Diabolorum.

Sed tamen in hac vita gubernatores honesti & pij de hac re etiam voluntatem Dei considerare debent, & dirigere gubernationem ad Legem Dei, et quantum fieri potest, curare, ne cumulentur peccata & pœnæ, vt apud Esaiam dicitur: Væ illis, qui scribunt leges iniustas.

ORo autem Filium Dei, Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, crucifixum pro nobis et resuscitatum, verissimè amantem Castitatis & casti coniugij, vt ipse flectat mentes omnium, qui eum inuocant, ad Casti-

tatem, & defendat coniugij leges, & reprimat Diabolos, qui odio Dei impellere miseros homines conantur, vt variis modis polluantur & pereant. Crescit infirmitas naturæ humanæ in hac mundi senecta, & simul rabies in Diabolis crescit, quia sciunt breui instare iudicium, in quo ipsorũ turpitudo omnibus Angelis & hominibus clare ostendetur. Ideo te Fili Dei, Domine IESV CHRISTE, crucifixe pro nobis & resuscitate, oro, vt nos, vt adolescentiam, vt familias nostras regas, & ad castitatem & veram inuocationem æterni Patris pectora nostra Spiritu tuo sancto flectas,

AMEN.

Τέλος.

T RE-

RESPONSIO PHILIPPI MELANTHONIS DE CONTROVERSIIS STANCARI.

QVOD FILIVS DEI Dominus noster Iesus Christus crucifixus pro nobis & resuscitatus orauit æternum Patrem in agone suo, vt faciat, vt vnum simus in ipso, idem haud dubie semper orat. Ad huius summi Sacerdotis precationem nostra vota etiam adiungamus, & petamus idem, vt mentes & corda omnium docẽtium in his Ecclesijs copulet, vt vnum simus in Deo. Sit in nobis quoque pium studium concordiæ, non quæramus incensi odijs, quod calumniose in speciem exagitari possit, quædam etiam prætereamus, quæ moueri non est vtile.

Postquam igitur à me petitum est, vt de scriptis Musculi & Stancari meum

um iudicium exponam, tantum præcipuas eorum controuersias attingam, non agitabo alia, quæ obiter aspersa sunt. Sæpe ex paruis initijs magna dissidia oriuntur, sicut his proximis annis multa exempla vidimus. Ideo si possem, præsens certamen tollere mallem, quam accendere maiores contentiones. Ac Filium Dei oro, vt nos doceat & gubernet.

Sunt autem duæ controuersiæ præcipuæ, quãtum ego quidem intelligo. Altera de modo loquendi in communicatione Idiomatum, Altera de Mediatore.

De priore controuersia, hæc mihi videtur esse iusta & plana via concordiæ, vt nos omnes retineamus formas loquendi approbatas graui autoritate in Ecclesia, quia mutatio aut errores aut dissidia parit.

Vidi Musculi Propositiones, editas mense Maio anni superioris, in quibus

bus recte loquitur de duabus naturis in Christo nato ex virgine. Et vtrumq; Musculum & Stancarum scire non dubito, qui modi recepti sint. Ecclesia recte & vere dicit de Christo:

Deus natus ex virgine, passus, mortuus, resuscitatus, Non dicit, Natura diuina est passa, mortua, resuscitata, quia in concreto persona intelligitur, In abstracto tantum altera natura.

Etsi autem multi, qui fontes horum discriminum ignorant, putãt esse inanem subtilitatem, hos modos loquendi discernere, tamen eruditi sciunt grauissimas esse causas.

Nestorius negabat has propositiones, Deus est natus ex virgine, crucifixus &c. Ideo dicebat, Noli gloriari Iudæe: non enim Deum, sed hominem crucifixisti. Hinc aut ipse, aut alij hoc extruebant, Christo affuisse naturam diuinam per societatem seu assistentiam, sicut affuit Eliæ, aut alijs Prophetis,

tis, nec fuisse vnionem Hypostaticam, seu non fuisse vnam personam.

Patiente Iohanne Baptista, quanquam adest ei Deus, & metaphorice dicitur Deus pati, tamen vulnus est personæ, quæ non est Deus. Relatio tantum, id est, contemtus ad Deum pertinet, vt cum Legatus violatur, relatio ad Regem pertinet. Sed Christo patiente, alio modo dicitur Deus pati, quia hæc persona patitur, quæ est Deus.

Hanc formam sermonis discimus ex ipso Filio sic loquente in Prophetis & Apostolicis scriptis, vt Iohan: 8. Amen amen dico vobis, priusquam Abraham natus est ego sum.

Iohan. 1. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

Zach: 12. Aspicent me, quem confoderunt.

In his & multis similibus dictis manifestum est, de vno & eodem Chri-

sto dici, & tamen intelligi discrimina naturarum oportet. Hic Christus fuit ante Abraham, secundum naturam diuinam, ac nunc idem est subsistens seu eadem persona, quanquam natura humana assumta est.

Vt igitur discernatur hic Filius ab alijs sanctis, & aliquo modo conspiciatur discrimen inter hypostaticam vnionem in Christo, & societatẽ seu auxiliũ Dei in alijs sanctis, recta tradita est doctrina de communicatione Idiomatum, quæ est forma sermonis, in qua proprietas vni naturæ congruens, dicitur in concreto de persona, vt vulnerari, posse mori. Dicimus igitur in concreto, Christus est homo, λόγος est homo, Christus est vulneratus, Christus est mortuus, Deus est mortuus.

Propria vero diuinæ naturæ sunt æternitas, omnipotentia, immortalitas. Ita dicitur, Christus est λόγος æterni Patris, coæternus Patri, Christus est omnipotens, immortalis.

Di-

Diserte autem dictum est, communicationem fieri in concreto, non in abstracto. Vt enim necesse est retineri vnitatem personæ seu vnionem hypostaticam: ita necesse est agnosci duas naturas in Christo nato ex virgine. Nec facienda est naturarum confusio. Nequaquam igitur dicimus: Natura diuina dormit, vulneratur, moritur.

Et Athanasius in libro de Incarnatione vere inquit: Cum non esset possibile ipsum Verbum mori, quippe immortalem Patris Filium, corpus sibi, quod mori posset, accepit, vt id corpus Verbi particeps factum, & moreretur pro omnibus, & inhabitans verbum incorruptibile maneret. Sic ille locutus est.

Ac certum est, Ecclesiam sic loqui: Natura diuina non moritur, Et tamen veræ sunt propositiones in concreto, Christus est mortuus, Deus est mortuus. Addit autem Petrus declarationem, 1. Petri. 4. Christus pas-

sus est carne. Ac Paulus vsus est particula distinctiua, Secundum, Rom. 1. & 9. cap. Et in Actis cap. 2. dicitur: Ex fructu lumborum eius secundum carnem. Sic postea Athanasius & Cyrillis vtuntur particula, Secundum, tanquam distinctiua. Sæpe sic loquitur Athanasius, vt in lib. cui titulus est, De assumtione hominis, inquit: Nonne hæc omnia secundum humanam naturam sustinuit? &c. Sic & Hieronymus loquitur in expositione fidei, passus est secundum id quod pati poterat, videlicet, non secundum naturam quæ assumsit, sed secundum illam quæ assumta est, Ac mox addit: Mortuus est Filius, iuxta scripturas, secundum id quod mori poterat.

Vigilus Martyr Episcopus Tridentinus lib. 4. inquit: Ipse igitur vnus idemq; Dei Filius, Dominus Iesus Christus mortuus est secundum formã serui, & non est mortuus secundum formam Dei. Denicq; passim obuia sunt talia dicta.

Nus-

Nusquam autem inuenitur hæc forma sermonis, Christus secundum vtramq; naturam, diuinam & humanam est mortuus.

Discrimen naturarum sic illustri forma verborum monstrat Irenæus, pag. 185. Sicut enim homo erat, vt tentaretur, sic et verbum erat, vt glorificaretur, Requiescente quidem verbo, vt posset tentari, crucifigi & mori. Vsus est Irenæus singulari consilio hac insigni descriptione, Quiescente verbo, id est, Tunc non exerente suam potentiam in repellenda passione & morte, sicut ad Philippenses dicitur: Exinaniuit seipsum, &c. Non ait, naturam diuinam mortuam esse, sed quieuisse, vt natura assumta mori posset.

Audio etiam eos, qui dixerunt Christum secundum vtramque naturam mortuum esse, nunc addere interpretationem huic suæ formæ loquendi. Sed consulo, vt phrasin Pauli, quam et postea imitata est Ecclesia, retinea-

mus, nec in re tanta nouæ & ambiguæ formæ loquendi spargantur. Vbi autem prædicatum conuenit vtriq; naturæ in abstracto, ibi recte sic loquimur, vt, Christus est viuus in cœlo secundum vtramq; naturam, &c.

Tota hæc doctrina de modis loquendi nota est his, qui legerunt Synodi Ephesinæ disputationes, quarum habemus summas in Apologia Cyrilli.

Et extat adhuc in Bibliotheca Phorcensi Synodus Ephesina integre scripta Græce, in qua singulorum, qui sententias dixerunt, integræ orationes recitantur, quam antea annos aliquot inspexi, vt melius cognoscerem controuersiam Nestorij, in qua multi sunt labyrinthi.

Nec tantum rixæ de modis loquendi fuerunt, sed certamen de rebus maximis fuit: An λόγος assit humanæ naturæ tantum per societatem seu assistentiam, sicut Eliæ aut Elisæo affuit, aut an alio modo, An sint duo filij, λόγος

γος & natus ex virgine, An sit sacerdos tantum secundum naturam humanam. Expresse enim in Apologia Cyrilli refutatur hæc obiectio Nestorianorum: Si Christus secundum naturam diuinam esset Sacerdos, sibi ipsi offerret. Item, An vna adoratione adorandus sit Filius, & quomodo inuocandus sit Filius.

Fons autem doctrinæ de communicatione Idiomatum, est doctrina de vnione Hypostatica. Ideo enim prædicata communicantur, quia est vnum ὑφιστάμενον, vt dicimus, Hic homo numerat, quanquam tantum mente numerat. Considerandum igitur est aliquo modo discrimen vnionis hypostaticæ in hac persona, & aliorum modorum præsentiæ Dei.

Primum igitur sciendum est, esse vniuersalem præsentiam Dei, qua tres personæ assunt omnib. creaturis, quod ad conseruationem substantiæ, tantisper donec conseruantur.

Et

Et hanc esse separabilem præsentiam, manifestum est, quia Deus destruit Pharaonem & alios cum vult.

Secundo, est alia præsentia, qua adest Deus beatis Angelis & hominibus, qua non solum substantias conseruat, sed etiam præbet eis lucem, ita vt coram cernant Deum, & sit Deus omnia in omnibus, accendens dilectionem, iusticiam et lætitiam. Quanquam autem à beatis non discedit, tamen beati sunt tãtum hospicia et templa Dei, à quibus discedere Deus posset, Et excepto Christo, quilibet beatus est ὑφιστάμενον, non est Deus.

Tertia est præsentia alia, qua adest renatis in hac vita, non tantum conseruans substantias, sed etiam per Filium & Spiritum sanctum incoãs in eis nouam lucem & iusticiam. Nec tamen cernit̃ Deus, vt in vita æterna, sed per verbum fide agnoscitur. Hanc præsentiam sæparabilem esse affirmat scriptura, & ostendunt tristissima exempla, Sicut dicitur Matthæi 12. Fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Quarto, longe alia est præsentia, qua tantum hæc persona λόγου assumit humanam naturam, non solum inseparabiliter, sed etiam tali vnione, vt sit vnum ὑφιστάμενον, & sustentetur assumta natura, et quasi gestetur in λόγῳ. Etsi aũt exemplum huius vnionis nullum in creaturis ostendi potest, quod prorsus congruat, tamen & veteres, Athanasius, Cyrillus & Iustinus, vt alis quo modo hanc vnionem declararẽt, hominem ostenderunt. Sicut anima hominis & corpus, sunt vnum ὑφιστάμενον completum, & corpus dissoluitur desertum ab anima: Ita λόγου & assumta natura sunt vnum ὑφιστάμενον, & redigeretur in nihilum humana natura, si non sic gestaretur in λόγῳ.

Verba Iustini hæt sunt, Aliqui vnionem, velut Animæ ad corpus cogitantes, sic declarauerunt. Id exemplum concinnum quidem est, quanquam non

non prorsus congruit, sed tamen secũdum aliquid congruit. Hæc Iustinus. Paulus hunc modum nominat σωματικῶς, in Christo habitare Deitatem, id est, Non effectiue tantum, sed vt sit vnum σῶμα, id est, vna persona, vt nos loquimur.

Multo longius abest similitudo, & vt ita dicam pictura, cum dicunt, humanam naturam insertam ẽsse diuinæ, vt surculi inseruntur alienæ arbori. Sed his qualibuscunq; picturis vetustas voluit aliquo modo beneficia huius copulationis ostendere. Massa assumta sustentatur à λόγῳ, & accipit ab eo, vt sit & subsistat. Deinde nos quasi pendentes de illo surculo gestamur. Reuerenter considerandum est consilium Dei, & Gratiæ Deo agẽdæ sunt, quod misit Filium, & hac miranda assumtione fœdus nobiscum fecit & ostendit ingentem amorem erga nos.

Ac pium est vti modis loquendi vsitatis, & non procul quærere prophanas

nas quæstiones, et modos loquendi inusitatos.

Sæpe autem cogito hanc ipsam ob causam in homine sic copulata esse animam & corpus, vt sit vnum ὑφιστάμενον vt aliquo modo typus esset huius arcanæ copulationis, qua λόγος assumsit humanam naturam, & viuificans illam suam massam, restituit vitam membris suis.

DE ALTERA CONTROVERSIA:

An Christus sit Mediator tantùm secundum humanam naturam?

DISCERNENDÆ SVNT appellationes, quæ naturarum proprietates significant, ab officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, sunt appellationes ad natu-

naturam diuinam referendæ. Homo, passus, vulneratus, mortuus, sunt appellationes ad naturam humanam referendæ. Sed nomina officij sunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Pastor, &c. Hæc nomina officij competunt personæ, non tantum naturæ humanæ. Ac dissimilitudo est inter has propositiones, Filius Dei est mortuus, Et: Filius Dei est Mediator, Rex, Sacerdos, Pastor. Hanc dissimilitudinem attente cogitet pius lector. Quanquam enim actiones quædam sunt in natura humana propriæ, vt dolores omnes & agones in passione, tamen missio Filij Dei ab initio fit ad Ecclesiam, Et Filius perpetuo adest Ecclesiæ, et vult obedientiam, ad quam mittitur, profert Euangelium ex sinu æterni Patris, intercedit pro Ecclesia, seruat & viuificat eam, & patres agnoscunt eum esse Mediatorem & Redemtorem, propter futuram obedientiam personæ post assumtionem humanæ naturæ, Nec missio & obedientia tollunt

lunt æqualitatem potentiæ, sicut expresse inquit Cyrillus.

Nec intelligantur Mediator, Rex, Sacerdos, tantum de natura patiẽte & moriente, sed de persona placante, victrice, exaudiente, exhibente promissiones Noui Testamenti, sicut de se Pastore inquit Dominus: Ego pono animam meam pro ouibus. Item: Ego vitam æternam do eis.

Agnoscamus igitur Mediatorem, Redemtorem, Saluatorem, Regem & Sacerdotem hunc Christum, Deum et hominem, & gratias agamus Deo pro hoc immenso beneficio, quod Filium voluit assumere humanam naturam, et hunc Filium Deum & hominem voluit esse Redemtorem & Saluatorem & caput Ecclesiæ, quod omnia perficit.

Huius nostræ Fidei testimonia sunt manifesta, Ioh: 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daderit, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Nõ

enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt mundus saluetur per eum. Hæc neq; de sola natura humana intelligi possunt, Neque sic accipi possunt, quasi λόγος nihil agat apud Patrem pro nobis, aut nihil agat nobiscum.

Item, veteres promissiones manifeste comprehendunt vtramq; naturam. Semen mulieris conteret caput serpentis. Item, In Semine tuo benedicentur omnes gentes. Et Ierem: 23. dicitur: Suscitabo germen Dauidi, & regnabit Rex, Et hoc est nomen quo vocabunt eum, Iehoua, Iusticia nostra.

Secundo. Sic & in Symbolo dicitur: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis. Iam si tantum natura humana est Redemtrix, quare dicitur Filius descendisse de cœlis propter nostram salutem?

Tertio. Epistola ad Ebræos promiscue vtitur his vocabulis de Messia, Mediator noui Testamenti & summus Sa-

Sacerdos. Cumq; discernit summum Sacerdotem noui Testamenti, à summo sacerdote veteris Testamenti, inquit: Lex homines constituit summos Sacerdotes, habentes infirmitatem, Sermo autem Iuramenti post legem, Filium in æternum consummatum.

Ostendunt autem officia summi sacerdotis et Mediatoris noui Testamenti, non tantum intelligi naturam humanam, sed personam, quæ est Deus & homo, habentes actiones in vtraq; natura. Est enim summus Sacerdos Noui Testamẽti persona immediate missa à Deo ad patefactionem Euangelij, ad placandam iram Dei suo sacrificio, & ad precandum pro nobis, habens testimonium quod exaudiatur, per quem & exhibentur bona promissa in nouo Testamento. Huius descriptionis mẽbra recitari & declarari in Epistola ad Ebræos, agnoscit pius lector. Et hæc congruunt ad appellationem Mediatoris.

Dicit autem Epistola ad Ebræos,

personam missam ad Sacerdotium esse hunc Filium, de quo inquit æternus Pater: Filius meus es tu, Ego hodie genui te. Ac missus est hic Filius statim initio ad Ecclesiam, ad patefaciendam promissionem: Semen mulieris conteret caput Serpentis. Ideo scriptum est: Filius qui est in sinu æterni Patris, Ipse enarrauit nobis. Et quidem dicitur λόγος, quia per eum Pater se nobis patefacit. Ac propter eum & per eum immediate semper initio collecta est Ecclesia, semper affuit singulari modo patribus, sicut Iacob inquit: Deus, coram quo ambulauerunt patres mei, Abraham & Isaac, Deus qui nutriuit me quam diu fui vsq; in hunc diem, Angelus qui redemit me ex cunctis malis, benedicat pueris istis. Hic non dubium est, angelum intelligi Filium Dei missum ad Redemtionem & Benedictionem.

Et Paulus expresse inquit, Christum affuisse patribus in deserto: Biberunt ex spirituali, comitante eos petra,

tra, Petra autem erat CHRISTVS.

Iosuæ 5. Prope Iericho videt Iosua Dominum coram, & eum adorat & alloquitur.

Iob. 19. dicitur: Scio quod Redemtor meus viuit. Nominat Filium Dei redemtorem, tunc viuentem, Et hunc ait resurrecturum esse, & fore instauratorem vitæ.

Hic Filius inde vsq; ab initio ad Ecclesiam missus, quid agit? Docet, orat pro Ecclesia, viuificat dato Spiritu sancto credentes, exaudit inuocantes, protegit & seruat eos. Sicut de precatione expresse scriptum est, Psalmo 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem. Ideo recipit nos diuinitas, quia hic Filius est deprecator inde vsq; ab initio.

Et Psalmo 16. dicitur: Ad sanctos qui sunt in terra omnis mea voluntas. Et de impijs dicitur: Non assumam nomen eorum super labia mea. Omni tempore pro sanctis precatus est, & precatur, & detestatus est blasphemos.

Nominatur ergo Sacerdos in æternũ.

Et cap.7.ad Ebræos dicitur, semper viuens, vt interpellet pro eis. Et Daniel is 12. In tempore illo stabit Princeps magnus Michael pro filijs populi tui.

Zach:1. Orat Angelus qui loquitur in Zacharia, videlicet, λόγ☉: Vsquequo non misereberis Ierusalem, &c.

Quarto, huius Mediatoris proprietas est, videre corda inuocantium, discernere veram inuocationẽ, & hypocrisin, exaudire inuocantes, & ingredi in consilium arcanum æterni Patris, id est, videre voluntatem æterni Patris, & pro nobis deprecari. Hæc proprie sunt naturæ omnipotentis.

Nec dubium est Christum loqui de se tanquam de Mediatore, cum ait: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hic vult nos accedere fiducia Mediatoris. Et vult ipse, in quantum Mediator, agnosci, qui exaudit et perfert preces nostras in arcanũ consilium Patris. Sic & nos ad sese accedere iubet, inquiens; Venite ad me omnes

nes qui laboratis & onerati estis, et ego reficiam vos. Hic certe vtranq; naturam complectitur, quia natura humana non recreat sine diuina.

Cumq; de Inuocatione cogitamus, perspicue intelligitur, hãc quæstionem non esse rixas de verbis, sed de re maxima agi, scilicet, de honore Filij Dei.

Quærit mens quid alloquaris in Inuocatione, quis exaudiat, quis opem ferat, quo obiecto debeat niti fides.

Cum dicis, Miserere mei Fili Dei, Domine Iesu Christe, non tantum alloqueris humanam naturam, sed hanc personam Deum & Hominem, & petis, vt intercedat pro te, & ipse opem ferat, id est, vt per ipsum diuinitas tibi opem ferat, Sicut inquit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, merito & efficacia. Et fides nititur hac persona, quæ est Emmanuel, credis cerni gemitus cordis tui, quia hæc persona est Deus, credis te recipi à Deo propter meritum & deprecationem huius perso-

næ, credis hanc personam efficacem esse. Ideo Synodus Ephesina recte decreuit, vna latria adorandum esse Christum Deum & hominem.

Sic & Psalmi docent, Psal:2. Osculamini Filium. Et Psal:47. Et concupiscet Rex decorem tuum, quia ipse est Deus tuus, et adorabis eum. Et Psal:72. Et adorabunt eum omnes Reges terræ. Et Esaiæ 11. In die ille stabit Radix Iessæ, vt sit signum populis, gentes ad eum confugient, & requies eius erit gloria. Ierem. 23. nominatim fit mentio Inuocationis: Suscitabo Dauidi germen iustum, &c. Et hoc est nomen quo vocabunt eum, Iehoua Iusticia nostra. Id est, Hęc persona germen Dauidis et Deus sic inuocabitur, quod sit Deus, et iustificet inuocantes, det remissionem peccatorum & viuificet.

Quod autem obijcitur: Nemo est Mediator sui ipsius. Item, Nemo est deprecator apud se ipsum: Respõsio perspicua est. Hæc vera sunt eodem respectu, & vbi vnica persona est. Sed hic di-

discerni oportet inter mittentem Diuinitatem & Filium missum. Filius in quantum missus est, est Mediator & Sacerdos.

Recitat Cyrillus prorsus similem obiectionem Nestorij. Si Christus secundum naturam diuinam esset Sacerdos, sibijpsi offerret.

Respondet, officium esse personæ. Hęc missa persona est Mediatrix apud mittentem diuinitatem. Et tamen verum est, Filium esse ὁμοούσιον æterno Patri, & æqualem potentia. Sed manet personarum distinctio. Filius assumsit humanam naturam, non Pater, Filius perfecte nouit & honorat patrem, & liberrima voluntate vult obedientiam, & congruunt voluntates diuina & humana in deprecatione, Sicut in Iohanne dicitur in precatione ante agonem: Sit in eis tua dilectio, qua diligis me.

Quarto, Mediator, Rex, Saluator, non tantum intelliguntur de natura patiente & moriente, sed de persona victrice. Sicut personam victricem

comprehendit promissio: Semen mulieris conteret caput serpentis. Conteritur hæc persona non tantum merito in passione, sed etiam quia vincit mortem in suo corpore, & in nobis, & restituit vitam & iusticiam æternam.

Et Matth. 1. Paries Filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluabit populum suum à peccatis suis, saluabit non tantum merito in passione, sed etiam efficacia.

De Rege manifestissimum est, comprehendi vtramq; naturã, vt Psalmo 2. Ego constituo Regem meum super Zion, Ego hodie genui te. Et nota sunt testimonia, ac Regis proprietas est vincere.

Quod autem obijcitur, Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa. Victoria igitur & saluatio, est Patris, Filij, & Spiritus sancti, ac tãtum passio est Christi propria. Respondeo simpliciter ad Regulam: Opera Trinitatis ad extra sunt indiuisa, seruata cuiusq; personæ proprietate, Filius assumsit humanam natu-

turam, nõ alia persona, Filius & Spiritus sanctus mittuntur. Agit Filius non à se, sed per se, vt inquit Augustinus: Saluat & viuificat Pater, sed hoc ordine per Filium, vt Paulus inquit: Deo gratia danti nobis victoriam per Dominum Iesum Christum. Et Filius inquit: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio, Quod manifestum est sic accipiendum esse, Patrem iudicare non solum, Sed per Filium iudicare, & patefacere iudicium. Per Filium patefit, Euangelium, seruatur Ministerium, datur Spiritus sanctus. Ephes. 4. Ac dicitur Ecclesia regnum Christi, quia verbo colligitur inde vsq; ab Adam per Filium. Postea inquit Paulus: Tradet regnũ Deo Patri, id est, Nunc per verbum cernimus Patrem, postea diuinitas coram conspicietur & regnabit non ministerio Euangelij, sed immediate.

Vetustas causas quæsiuit, quare Saluator non tantum sit Homo, & causæ recensentur, quia sola humana natura

nec

nec videre nec sustinere magnitudinẽ iræ Dei poterit, nec vincere mortem, nec reddere vitam & iustitiam æternam. Item congruebat, vt precium maius esset peccato. Nec natura humana sola videret voluntatem Dei in intercessione pro alijs. Hæ causæ nihil sunt apud illos, qui dicunt, tantum naturam patientem & morientem esse mediatricem, & saluationem eodem modo esse Patris, Filij et Spiritus sancti, cum promissio expresse dicat: Semen mulieris conteret caput serpentis.

Chrysostomus loquens de Mediatore, hanc causam ponit, quare Mediatorem oporteat communicare ambobus, quorum est Mediator, quia Mediatorem oporteat cũ Deo colloqui. Verba eius hæc sunt: Nec homo tantum esse Mediator potuisset, quia cum Deo Mediatorem colloqui oportebat: ἀνθρωπῳ γὰρ οὐκ ἂν ἐγίνετο μεσίτης. ἔδει γὰρ τῷ θεῷ διαλέγεσθαι.

Irenæus loquitur hoc modo, lib. 3. Oportebat Mediatorem Dei et hominum

num per suam ad vtrosq; cognationẽ in amicitiam & concordiam vtrosque reducere, & facere, vt Deus reciperet hominem, et homo restitueretur Deo. Qua enim ratione filij adoptionis esse possemus, nisi per Filium, & nisi Verbum caro factum esset, et nostræ naturæ sociatum esset? Dicit in Mediatore duas esse naturas, quia nos non possemus esse filij adoptionis, nisi is, qui natura Filius est, assumsisset nostræ naturæ massam.

Et Vigilius sic ait: Talis hostia requirebatur, quæ ita media esset inter Deum et homines, vt & morti succumberet per illud quod hominis habebat, & mortẽ vinceret, eo quod diuinitatẽ in se tenebat. Item: Nisi talis Mediator existeret, qui de cœlestib. veniens, cõuniretur terrenis. Vnde etiã medius erit, si vtrunq; non habuerit, quia, nisi talem dederis inter Deum & homines, qui ita sit medius, vt ex vtroq; vtrunq; sit, id est, vt Deus sit propter diuinitatis, & idem homo sit propter humanitatis naturam,

turam, humana diuinis quemadmodam reconcilientur, non ostendis.

Cyrilli longa est commemoratio in Thesauri libro 12. Mediator Dei & hominum Iesus Christus est, non solum quia reconciliauit homines Deo, sed etiam, quia naturaliter & substantialiter, & Deus & Homo est in vna hypostasi. Item, Est autem Christus Mediator, Dei & hominum, quia in eo vno Deus & homo coniunguntur.

Ambrosius, vt Mediator Dei & hominum esset, homo Christus Iesus, nō sine diuinitate, quia in Deo homo erat & Deus in homine, vt ex vtroq; esset Mediator.

Sic Epiphanius & Hieronymus loquuntur. Nec his antiquis testimonijs anteferatur mutilatum dictum in Longobardo, distinctione 19. libro tertio, quod ex Augustino citatur, quod ait, Christum esse Mediatorem secundum humanitatem, non secundum diuinitatem. Et tamen in eodem loco pugnantia mox citantur, vnde nata est ociosa di-

distinctio de Medio et Mediatore. Fatentur Christum secundum vtramq; naturam Medium esse, sed Mediatorem secundum humanam. Manifestum est autem, ideo dictum illud insufficiens esse, quia tantum de passione loquitur, non de victoria, non de intercessione perpetua, quæ fit coram Patre, non de perpetua conseruatione Ecclesiæ.

Nec dictum in Epistola ad Timotheum excludit diuinam naturā, quia nominat Personam: Vnus Mediator Dei & hominum, Homo Christus Iesus. Christus autem est nomen personæ, in qua sunt duæ naturæ, quasi dicat: Hic homo Christus est Mediator, non alij homines, Abraham aut Moises, de quo etiam scriptum est Deut. 5. Ego steti inter Deum & vos, &c. Sed hic vnicus Filius Dei est Mediator, quia hic assumta natura humana est propiciator. Non igitur inde sequitur, solam naturam humanam mediatricem esse.

Ideo

Ideo & enarrationes veterum mo-nent, non excludi diuinam naturam. Ac miror, quas causas esse cogitẽt, cur duæ naturæ vnitæ sint, qui solã humanam naturam contendunt esse Mediatricem et Redemtricem, certe non frustra facta est hæc copulatio. Nec frustra dictum est: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium vnigenitũ daret. Item, Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis.

In Stancari scripto, quædam etiam de Iustificatione inseruntur, vbi tamen non recitatur integra doctrina de eo articulo. Nobis autem magnum crimen, sed falso, obijcit, Ait nostram doctrinam ex Pelagiana extructam esse. Extant Confessiones consentientes multarum Ecclesiarum nostrarum de præcipuis Articulis, quas non dubito veras esse. Ipse quid sentiat, & cuius Ecclesiæ ciuis sit nondum scimus. Si publicis scriptis oppugnabit doctrinã Ecclesiarũ nostrarum, nõ deerunt, qui veri-

veritatem tueri studebunt, nec de terrebuntur eius maledicentia.

Hæc scripsi meo nomine. Nam alijs attrahere certamina cum homine maledico non volui. Causſa hæc amplissima est, & multas grauissimas disputationes continet, quarum explicatio illustrat doctrinã de Filio Dei, & vtilis est ad cõsolationem et inuocationem. Nunc autem fui breuior, & quædam præterij, quia video quosdam vndique arripere calumniãdi occasionem. Nec vero defugio iudicia Ecclesiarum, & maxime optarim, de multis rebus colloqui me posse cum pluribus viris doctis & pijs, qui sine acerbitate animorum sententias conferrent.

Subijcio igitur & me ipsum, & omnia mea scripta, et hanc ipsam responsionem iudicio omnium Ecclesiarum, quæ Augustanam confessionem amplectuntur, & oro Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christũ, Deum

& hominum, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, vt semper Ecclesiam sibi in his regionibus colligat et gubernet, & nos doceat & regat.

AMEN.

Scripsit manu propria Philippus Melanthon, in die Festo Iohannis Baptistæ, in arce Dessaensi.

M. D. LIII.

Quæstio.

QVÆSTIO.

AN sicut vera est Propositio: Christus est mortuus secundum naturam humanam, non secundum diuinam naturam: Ita sit vera Propositio, Christus est Mediator tantum secundum naturam humanam, non secundum vtramq; naturam. An vero differentia sit inter propositiones, quæ loquuntur de proprietatibus vnius naturæ, & alias propositiones, quæ loquuntur de officio, quod conuenit personæ, vt Christus est Rex, secundum vtramque naturam.

ALIA QVÆSTIO.

An Christus tantum sit Saluator, quia patitur, & non eo quod simul sit efficax, An sit Saluator merito & efficacia.

DEO GRATIA.

VERBA AMBROSII IN EPISTOLA PRIORE AD TIMOTHEVM.

VNVS enim Deus, vnus & Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Dei & Christi vnã significat esse voluntatem in saluandis hominibus, Vnde Deum Patrem, quia ab ipso est omnis autoritas, vnum esse fatetur, & vnum Mediatorem Dei & hominum Christum Iesum. Missus enim à Patre, factus arbiter, reconciliauit Deum & homines, reformando eos ad agnitionem eius, quia enim vnus est Pater & Filius, nõ persona, sed indifferenti natura, vt arbiter esset Dei & hominũ, Filius Dei assumta carne, homo natus est, vt Mediator Dei & hominum homo esset Christus Iesus, id est, non sine diuinitate, qui in Deo homo erat, & Deus in homine, vt ex vtroq; esset Mediator & vtrumq; reconciliaret.

FINIS.

DE-

DEFINITIONES MVLTARVM APpellationum, Quarum in Ecclesia vsus est, traditæ à Philippo Melanth. Torgæ & Witebergæ, Anno 1552. & 1553.

DEVS est essentia spiritualis, intelligens, æterna, vera, bona, iusta, misericors, casta, liberrima, immensæ potentiæ & sapientiæ, alia à mundi corporibus & creaturis omnibus, Pater æternus, qui filium imaginem suam ab æterno genuit, & filius imago Patris coæterna, & Spiritus sanctus procedens à Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas, certo verbo et testimonijs diuinis, q̃ pater æternus cum Filio et Spiritu sancto condiderit et conseruet cœlum & terram, & omnes creaturas, et asit omnibus creaturis, quod ad conseruationẽ attinet, & in genere humano, condito ad imaginem suam,

& certam obedientiam, colligat sibi Ecclesiam, vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis testimonijs, & per verbum traditum Prophetis & apostolis agnoscatur & colatur, iuxta verbum illud diuinitus traditum, & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios Deos, & hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur, et sit iudex bonorum & malorum.

Hæc definitio Dei tantum in Ecclesia nota est, vbi certis testimonijs personæ patefactæ et distinctę sunt, quæ intuenda est quotidie in Inuocatione, & cogitanda sunt testimonia tradita in Baptismo Christi & nostro Baptismo, & in primo capite Geneseos, & in primo capite Iohannis, et alibi. Vult enim Deus aliquo modo nota esse discrimina personarum, quia vult sciri, Filium esse Mediatorem & victimam, & non alias personas.

Ethnici tenent definitionem Dei sine agnitione personarum. Est enim naturæ hominum insita notitia Legis, quæ

quæ est euidens & immotum testimonium, ostendens quod sit Deus, & qualis sit, & quod iudicet. Voluit Deus se ex multis vestigijs agnosci, sicut ex ordine corporum mundi, motuum cœlestium, perpetua conseruatione specierum, & ipsa distinctione honestorum & turpium in mente hominis, ideo apud Platonem extat hæc definitio: Deus est mens æterna, causa boni in natura. Sed hic non fit mentio discriminis personarum. Nos igitur in Inuocationem intueamur, et teneamus definitionem in Ecclesia patefactam, & supra recitatam.

PERSONA est substãtia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alia natura. Sic loquitur Ecclesia, & vocabulo personæ hoc modo vtitur. Græci ὑπόστασιν & ὑφιστάμενον dixerunt, id est, subsistens. Declarari autem descriptio vtcunq; potest. Hominis solum corpus non est persona, vt hoc loco loquimur, non solum, quia non est res intelligens, sed etiam, quia

est quiddam sustentatum ab altero. Nã donec anima adest, viuit corpus, discedente anima corpus dissoluitur: Ita in Christo nato ex virgine, natura humana mirando fœdere copulata est τῷ λόγῳ, ac prorsus natura assumta in nihilum redigeretur, si non sustentaretur à diuina. In hac consideratione amplissima doctrina continetur. Totum genus humanum extinctum esset, nisi filius Dei coæternus æterno patri massam huius naturæ assum sisset. Seruat igitur propter assumtam massam nos quoq; tanquam suæ naturæ membra, sicut dicitur: Os ex ossibus ipsius, &c.

3. *AETERNVS PATER* est prima persona diuinitatis, non nata, nec procedens ab alia natura, quæ ab æterno Filium genuit imaginem suam, & vnà cum Filio & Spiritu sancto suo condidit omnes creaturas, & conseruat earum substantias.

4 *FILIVS* æternus est secunda perso

na diuinitatis, à Patre ab æterno genita de ipsius substantia, ὁμοούσιος Patri, & est substantialis & integra imago æterni Patris, quam Pater seſe intuens & considerans gignit, quæ nobis sic manifestata est, quod sit λόγος, ac persona, per quam pater dicit decretum, & totum ordinem creationis & reparationis hominum, & mittitur, vt immediate parefaciat Euangelium, & assumat humanam naturam, & sit Mediator, Redemtor, & Saluator, colligens Ecclesiam in genere humano voce Euãgelij, & reſuscitans eam ad vitam æternam.

5 *SPIRITVS SANCTVS* est tertia persona diuinitatis, procedens ab æterno Patre & Filio, & ὁμοούσιος eis, & est amor & lætitia substantialis, & mittitur voce Euangelij in corda credentium, vt sanctificet ea, id est, vt lucẽ in eis accendat ad intelligendam doctrinam, & assensionem confirmet & efficiat motus congruentes Deo, & ex-

citet Inuocationem et lætitiam in Deo acquiescentem.

6 LEX DEI, quæ nominatur Lex moralis, est sapientia æterna & immota in Deo, & norma iusticiæ in voluntate Dei, discernens bona et mala, quæ est patefacta rationali creaturæ in creatione, et postea sæpe repetita & sancita voce diuina in Ecclesia, ostendens quod sit Deus, & qualis sit, & quod sit iudex, obligans omnes rationales creaturas, vt sint conformes illi normæ Dei, & damnans omnes ac denuncians horribilem destructionem omnibus, qui non congruunt ad illam normam Dei, nisi sit facta reconciliatio propter Mediatorem, iuxta dictum: Maledictus qui nō manet in omnibus, quæ scripta sunt in lege. Item in Psalmo: Non Deus volens peccatum tu es. Odisti omnes qui operantur iniquitatem, &c.

7 PECCATVM est, quicquid pugnat cum lege Dei. Hæc breuis definitio in Epistola Iohannis tradita est, quæ dextre

dextre intelligatur. Potest autem his verbis explicari: Peccatum est defectus, vel inclinatio, vel actio pugnans cum lege Dei, & ream faciens creaturam æternæ iræ, nisi fiat remissio propter Mediatorem.

8 LIBERVM ARBITRIVM seu Libertas voluntatis in Deo, est facultas, qua Deus in rectitudine sua potest sponte, sine vlla necessitate vel coactione, creare res et non creare, et varia opera condere, & res creatas conseruare & abolere, et variè moderari pro sua sapientia, ita vt tamen à sua rectitudine non discedat.

9 LIBERTAS voluntatis humanæ ante lapsum est facultas, qua poterat Adam in rectitudine, qua conditus erat, manere, & obedire Deo, & sine vlla coactione se à Deo auertere.

10 LIBERTAS voluntatis humanæ post lapsum, etiam in non renatis, est facultas, qua homo potest regere locomotiuam, id est, imperare externis membris actiones conuenientes Legi

gi Dei,& non conuenientes,& varias vtriusq; generis. Sed non potest tollere ex Mente dubitationes,& ex corde vitiosas inclinationes, sine luce Euangelij et sine Spiritu sancto. Cum autem trahitur à Spiritu S. potest obsequi & repugnare. Fit igitur maior libertas, cũ corda renata reguntur Spiritu sancto, sicut Paulus inquit: Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei. Ac tũc libertas est facultas, qua homo renatus gubernanti Spiritui sancto potest obtemperare,& non solum regere locomotiuam, sed etiam in corde motus Deo placentes verbo Dei & Spiritu sancto accendente, retinere, et resistere viciosis motibus,& potest sua sponte sine coactione discedere à verbo Dei, et velle contraria verbo Dei, vt Saul & Dauid, sponte, sua voluntate, & sine coactione ruunt.

EVANGELIVM est prædicatio pœnitentiæ,& promissio, quam non nouit ratio naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua Deus affirmat se gratis, non propter vlla nostra merita, aut dignitatem nostram, sed propter obedientiam Filij credentib. in Filium certo remittere peccata, & donare eis imputationem iusticiæ & reconciliationem, in qua Filius Dei voce Euangelij consolatur & viuificat corda credentium,& liberat eos à morte æterna, & facit eos templa Dei, dato Spiritu sancto, sanctificante eos,& accendente tales motus, qualis est ipse Spiritus sanctus, & donat hæreditatem vitæ æternæ, credentibus, quod propter ipsum gratis habeant remissionem peccatorum imputationem iusticiæ, reconciliationem & hæreditatem vitæ æternæ.

VIRTVS in natura integra est vera conformitas motuum cordis, et omnium virium cum Deo, sicut se in Lege patefecit, & refertur ad hunc finem principalem, vt Deo præstetur obediẽtia debita, & ipse celebretur, iuxta dictum: Luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificetur pater vester cœle-

cœlestis. Et quidem est conformitas, quam efficit ipse Deus, cum est omnia in omnibus, suam lucem in nos spargens, & hæc vere dicitur Virtus. Nam disciplina in natura deprauata, etiamsi adiuuatur Heroicis motibus, vt in Scipione, tamen tantum est qualiscunq; vmbra virtutis, tegens externam deformitatem, sicut folium fici tegebat deformitatem in Adam & Heua. Est igitur virtus seu disciplina rationalis gubernatio locomotiuæ, iuxta legem Dei, quæ in alijs magis, in alijs minus firma est. Vt firmior est hæc virtus in Scipione, quam in Alexandro, etsi in vtroq; sunt Heroici impetus.

IVSTICIA VNIVERSALIS est obedientia secundum omnes leges, sicut Aristides nominatur iustus. Et sæpe hoc modo scriptura loquitur de iustitia legis, cum vult intelligi vniuersalem obedientiam.

IVSTICIA PARTICVLARIS est virtus, reddens suum vnicuiq;.

Fi-

FIDES est assentiri omni verbo Dei nobis tradito, et in hoc promissioni gratiæ propter filiũ Dei promissæ, quo assensu apprehenditur promissio remissionis peccatorum & reconciliationis, et est fiducia acquiescẽs in Deo propter Mediatorem, qua in veris pauoribus erigimur, & sentimus vitam & lætitiam in Deo, & accedimus ad Deum, & inuocamus eum agnita eius misericordia & præsentia, clamantes Abba pater, sicut dicitur: Iustificati fide pacem habemus. Item: Omnis qui credit in eum non confundetur. Hæc est uera definitio Fidei, de qua Paulus loquitur, cum ait: Fide iustificamur. Et comprehendit Paulus simul in potentia cogitante noticiam et assensum, & in voluntate fiduciam. Sciendum est autem, noticias esse apprehensiuas. Fiduciam vero in corde & voluntate esse motum, quo acquiescimus in obiecto apprehenso. Ita veteres dixerunt: Fidem esse virtutem apprehensiuam, quia format imagines, intuens

intuens obiectum. Sed alia est fidei definitio, cum de sola notícia historiæ dícitur, qualis est in impijs, quæ est nosse historiam, & ei assentiri. Hæc non est integra fides, sed mutila, qui non assentitur promissioni diuinæ, ad te pertinenti. Credunt Diaboli & Iudas, promissionem recõciliationis alijs offerri, sed non sibi. Non igitur credunt omnes articulos fidei, sed abijciunt articulum: Credo remissionem peccatorum, scilicet Mihi quoque promissam esse.

DILECTIO est obedientia secundum omnia præcepta Dei, cum fide & fiducia misericordiæ propter Mediatorem promissæ, & lætícia in Deo. Nã 1. Iohan. 5. dícitur: Hæc est dilectio Dei, mandata eius seruare. Nec mihi displicet, huc accommodari dictum: Deus est dilectio, id est, Deus est summe diligens nos propter filium, tali ordine, qualem ipsius sapientia sanxit, & in nobis efficit talem dilectionem & ordi-

ordinem, qualis in ipso est. Sed tamen oportet discerni creatorem Deum & creaturas, vt, Deum in Angelo efficientem sapientiam & dilectionem, quæ sunt lux à Deo creata & accensa.

SPES est certa expectatio vitæ æternæ propter Mediatorem gratis dãdæ, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Ac obseruanda est differentia inter Fidem & Spem. Fides agnoscit, vult & accipit remissionem & reconciliationem in præsentia, cum corda viuificantur per Filium Dei in pauoribus, quem fide intuentur. Spes est velle futuram liberationem, quæ nondum adest, et acquiescere oblato futuro bono. Non enim acquiescit voluntas, nisi bono aliquo monstrato, seu præsenti vel futuro. Vsitatum est has tres nominare virtutes Theologicas, Fidem, Spem & dilectionem. Sed sunt aliæ multæ in singulis necessariæ, quæ tamen

men ad has referri possunt.

79 PATIENTIA est velle obedire Deo in tolerandis aduersis, quæ iubet ferre, & nihil propter dolorem facere contra eius mandata, non deficere ab ipso, nō ruere in desperationem & odium ipsius, non iniustè lædere homines propter dolorem, simul etiam in calamitate retinere fidem & spem auxilij diuini, et in hac Fide & Spe sentire mitigationem doloris, sicut Paulus inquit: Pax Dei gubernet corda vestra. Et Iesaias: In silentio & spe fortitudo vestra.

80 GLORIA est approbatio conscientiæ rectè iudicantis, & aliorum rectè iudicantium. De hac gloria dicitur 2. Corinth. 1. Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ. Et Galat. 6. Opus suum probet vnusquisque, & tunc gloriam habebit apud sese & non apud alios, id est, Vnusquisque recte faciat officia vocationis suæ, quod cum facit, habebit apud se gloriam, id est, approbationem non falsam conscientiæ

entiæ non sauciæ, nec volet iniustis modis colligere existimationem errore aliorum, videlicet stulto applausu errantium, aut obtrectatione, Vt, Fabius recte faciens, gloriam, id est, non falsam approbationem suæ conscientiæ habet, etiamsi displicet multitudini. Hæc vera approbatio conscientiæ est res bona & expetenda, quia est veritas, non mendacium. Et Deus vult nos in iudicādo veraces esse, vt Ioseph debet affirmare, se non attigisse coniugem Domini. Scipio debet tenere discrimen honestorum & turpium, & cum turpiter fecit, debet improbare factum, & improbationem ordine diuinitus etiam naturæ insito, sequitur dolor in corde. Rursus cum rectè fecit, debet agnoscere rectè factum esse, & honestè factum discernere à contrario. Sequitur autem approbationem rectè iudicantem lætitia in corde. Hæc sapientissimis consilijs Dei sic ordinata sunt, vt homo intelligat discrimen honestorum

& turpium, & inde discernat Deum ab alijs naturis, & agnoscat peccata, & regat mores. Ideo Salomon dixit: Melius est nomen bonum quam diuitiæ magnæ. Est igitur gloria, iuxta hanc veram definitionnm, res bona et appetenda. Et dictum Augustini sit notum: Bona conscientia mihi opus est propter Deum, bona fama propter proximum.

Diligenter autem considerandum est, quod in definitione mentio fit recti iudicij. Hic multa comprehenduntur. Alexander non recte iudicat, cogitans se tantas victorias habere suis virtutibus, & non recte Deum inuocans, nec gratitudinem Deo ostendens, sed propter successus sumens sibi licentiam omnium scelerum, & iniuste alios opprimens &c. Errat iudicio, & plus sibi tribuit, quam debebat. Thrasonis vanitas melius conspici potest, qui non recte iudicat, quia palam mentitur, prædicans de se falsa. Sed Ioseph recte iudicat,

dicat. Seruat enim ordinem, scit personam iustam esse per misericordiã propter promissum Dominum. Deinde scit, in hoc periculo & in his illecebris cor suum à Deo confirmatum esse, & agnoscit, Deum esse fontem huius boni, & ei gratias agit. Postea affirmat quod res est, se non esse adulterum. Sic Iob recte iudicat, cum ait, se iustum gubernatorem fuisse.

Expresse autem vtranq; propositionem recitat, se non esse iustum coram Deo, & rursus inquit, se iustum esse, & iuste fecisse. Non est iusta persona propter proprias virtutes, sed propter Redemtorem, quem nominat. Deinde in reconciliato placet obedientia.

Hinc sumatur & dicti explicatio: Qui gloriatur, in Domino glorietur, scilicet de iustificatione, sicut ibi Paulus loquitur. Quanquam & generaliter vere ita dicitur, quoties de princi-

palibus causis bonarum rerum cogitatur. Vt Ioseph scit se à Deo adiutum esse in tuēda castitate, Dauid scit se adiutum esse cum interfecit Goliath, & tamen de effectu verè affirmat Ioseph, se non esse adulterum. Hæc integritas conscientiæ est aliqua gloria, & res bona. Quare & tranquillitas cordis eam sequitur ordine diuino.

20 TIMOR est affectus qui sensu percipitur in corde, & est fuga venientis mali cum dolore cordis, quod ita conditū est, vt vel lætitia sit incolume, vel dolore compressum destruatur, quia voluit Deus his diuersis affectibus in creatura rationali ostendere suum iudicium, quod seruet obedientes, et destruat contumaces, & vult ipsos affectus executores esse huius sui iudicij, quia lex sine executione esset inanis sonitus Hæc primum in genere de timore cōsiderentur, vt vocabulo timoris sciant iuniores significari non ociosam cogitationem, sed acres motus, qui in corde percipiuntur.

TI-

TIMOR SERVILIS est expauescere sensu iræ Dei & pœnarum sine fide, & in hoc horrendo dolore fugere Deum sicut fugiunt Saul, Iudas & similes. 21

TIMOR FILIALIS in hominibus in hac vita, est timor coniunctus cum fide, id est, est in vero dolore erigi agnitione misericordiæ Dei propter filium promissæ, & vera inuocatione ad Deum accedere, quod cùm fit, subijcit se cor Deo vera reuerentia, & non vult eum offendere. De hoc timore dicitur: Timor Domini initium sapientiæ. Item Ecclesiast. vult. Deum time, & mandata eius obserua. Hæc sit regula omnibus hominibus. In talibus dictis plurimis Timor significat prorsus idem, quod verus & non simulatus cultus Dei, & intelligatur hic cultus seu timor de vniuersali obedientia. 22

Hæc simplex declaratio nominis necessaria est ad multorum dictorum

explicationem. In Epistola Iohannis dicitur: Perfecta dilectio foras pellit timorem. Hic de timore seruili dicitur, quo cor horribili dolore fugit Deum, vt experientia ostendit in omnibus hominibus esse trepidationes. Sed cum accedunt fides & dilectio, id est, lætitia in Deo, accedimus ad Deum, non fugimus. Ita pellitur seruilis timor, & oritur vera reuerentia subijciens cor Deo.

27 CONSCIENTIA est Syllogismus practicus in intellectu, in quo maior propositio est Lex Dei, seu quodcunq; verbum Dei, nobis aliquid præcipiẽs. Minor vero & conclusio sunt applicatio approbans recte facta, vel condemnans delictum, quam approbationem in corde sequitur lætitia, & condemnationem dolor naturali ordine, sancito à Deo, qui vult in creatura rationali hãc noticiam sui iudicij esse, & executionem accedere, vt sit testimonium de ipso, ostendens esse Deum, & præcipere iusta,

iusta, & prohibere iniusta, & punire. Vtitur autem Deus hoc ipso iudicio in nobis in puniendo, et suo tempore hos pauores auget, sicut dicitur: Deus ignis consumens est. Item: Lex occidit. Erant in Dauide statim condemnatio sceleris, & aliquis dolor, sed adhuc languidior. Sed in obiurgatione Nathan Deus ipse auxit hunc dolorem, feriens cor eius sensu iræ. Debebat cor humanum congruere cum Lege, etiam ante delictum, sed tunc sæpe est contumax. Reliquit autem Deus hoc iudicium post delictum, quia Deus in hoc dolore vult se conspici, ac sciri, esse Deum, iusta præcipientem, & punientem iniusta. Hoc consiliũ Dei & testimonium de Deo sæpe cogitandum est. Hoc iudicium nominat Paulus ad Colloss. 2. Chyrographum contra nos scriptum lege, id est, Syllogismum, in quo Lex & quodcunque verbum Dei nobis aliquid præcipiens, est maior, & applicatio ad nos sunt minor & conclusio, qua horribiliter condemnamur nostro

stro testimonio. Huc multa dicta scriptorum pertinent:

Conscia mens ut cuiq; sua est, ita concipit intra Pectora, pro meritis spemq; metumq; suis. 24

LIBERTAS in Deo est posse res creare & non creare, & cum sit immutabiliter bonus, posse dare bona et posse non dare, conseruare naturam, aut non conseruare, agere per creaturas secundum naturæ ordinem quem instituit, aut naturæ ordinem moderari aut mutare, ac immediate agere sine creaturis. Ita præest naturæ vt agens liberrimum, iuxta dictum Psalmi: Omnia, quæcunq; voluit, fecit.

25 *VERA VIRTVS* in angelis & hominibus est motus diuinus, congruens cum Lege Dei, qui motus accenditur à Deo, vt castitas in Ioseph, fortitudo in Dauide, iuxta dicta: Deus est, qui efficit in vobis vt velitis, et perficiatis, vt fiant aliqua ipsi grata. Et 1. Corinth. 2. Diuisiones donorum sunt, idem autem Spiritus.

Ope-

OPERA Legis sunt cogitationes humanæ & imperia voluntatis cientis locomotiuam, vt externæ actiones congruant cum lege Dei. Hunc qualemcunq; conatum in homine vocant Philosophi Virtutem. 26

IVSTICIA VNIVERSALIS, significat idem quod virtus, et est congruentia cũ tota Lege, seu est congruentia cum Deo. Idem est enim dicere, congruere cum Deo, & congruere cum lege Dei, quia Deus talis est, sicut se in lege describit. 27

IVSTICIA PARTICVLARIS, est virtus, suum cuiq; tribuens. Hanc definitionem Plato accepit à Simonide. Apud Clementem extat definitio composita ex vniuersali & particulari: Δικαιοσύνη ἐστὶ κοινωνία θεοῦ μετ' ἰσότητος. Apparet autem autores voluisse in priore membro complecti motus accensos à Spiritu sancto erga Deum, deinde officia erga proximos. Intelligatur autem æqualitas ordinata. 28

NO-

29 NOTICIAE sunt actiones mẽits & cerebri, quibus formantur imagines, quæ sunt lumen, quo res monstrantur, vt Iulius cogitans Pompeium absentem, ea ipsa cogitatione format imaginem eius. Hoc ita fieri manifestum est, quomodo fiat, nondum scimus, sed in illa æterna Academia discemus. Interea cõsideremus hoc mirandum opus Dei in hominibus, & discamus, hanc formationem imaginum nobis indictam esse, vt aliquo modo cogitemus, Filium Dei esse imaginem æterni patris cogitatione genitam, vt inquit Epistol. ad Ebræos: Filius est χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

Fiunt autem illustriores Noticiæ, quando Deus ipse hoc lumen accendit, videlicet, quando filius Dei ipse dicit consolationem in mentibus nostris, & ostendit Patrem voce Euangelij, vt fit in vera consolatione. Ita scriptum est ad Ebræ. capit. 4. Sermo Dei viuus est efficax, & penetrantior omni gla-

gladio, penetrans artus & medullas, iudicans cogitationes cordium &c. Et cum Filius dicit consolationem in mẽtibus, simul effundit Spiritum sanctum in corda, qui nouos motus accendit, qualis ipse est, & miscetur Spiritibus vitalibus, fitq; illustrior noticia, congruentibus motibus cordis. Est igitur sapientia generaliter, noticia vera, illustris aut mediocris, agnoscens res, quas Deus vult aspici & considerari, sicut Deut. 4. dicitur: Hæc est sapientia vestra, audire præcepta Dei.

30 FIDES est assentiri omni verbo Dei nobis tradito, atq; ita promissioni gratiæ: & est fiducia in voluntate & corde, acquiescens in Deo, propter Mediatorem, accensa per verbum Dei et Spiritũ sanctum, qua cor in sensu iræ Dei agnita misericordia Dei reuiuiscit, & lætatur in Deo, & accedit ad eum, & inuocat eum, clamans Abba pater, iuxta dictum Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus, Item: Rom. 8. Clamamus Abba pater.

Spes

31 *SPES* est certa expectatio vitæ æternæ propter mediatorem gratis dandæ, & est expectatio mitigationis seu liberationis præsentium calamitatum, iuxta consilium Dei, iuxta dictum 1. Pet. 1. Perfectè sperate vitam æternam. Intelligentes autem perfectè pro hac phrasi, sine simulatione.

32 *DILECTIO* Dei est obedientia vniuersalis iuxta omnia mandata propter Deum, & coniuncta cum vera lætitia in Deo, iuxta dictum 1. Iohan. 5. Hæc est dilectio Dei, seruare mandata Dei.

33 *PATIENTIA* Philosophica est obedire rationi in perferendis aduersis, quæ ratio iubet ferre, & non frangi dolore, vt contra aliquam virtutem faciamus, vt Cato facit contra iusticiam sese interficiens.

34 *PATIENTIA* Christiana est obedire Deo in perferendis aduersis, quæ Deus iubet ferre nec frangi dolore, vt contra aliquod mandatum Dei faciamus, & est lenire dolorem agnitione,

vo-

voluntatis Dei & Spiritu sancto, qui est lætitia in Deo, & spem retinere liberationis & mitigationis, & petere à Deo liberationem & mitigationem, iuxta dictum Psal. 36. Subditus esto Deo & ora eum. Item, expecta Dominum, & custodi viam eius.

CVLTVS Dei est opus à Deo man- 35
datum, factum fide, agnoscēte Filium Dei, & fiducia ipsius, cuius operis finis principalis mediatus vel immediatus est, vt Deo honos præstetur, id est, vt hac obedientia testimonium ostendatur, hunc verè esse Deum quem sic colimus.

TIMOR Dei est verè expauescere 36
agnitione iræ Dei, aduersus peccatum: Fit autem Timor filialis, cum accedit Fides, qua cor erigitur consolatione, et fit talis timor, qui est sine odio Dei, & vult ei reuerenter obedire, & eum nō offendere. Hoc modo Timor Dei significat totum cultum, vt Beati omnes qui timent Dominum,

TI-

37 *TIMOR* seruilis est timor & dolor sine fide, & est fremitus aduersus Deum, & horribilis fuga, qualis est in Saule & Iuda. De hoc timore dicitur: Perfecta, id est, non simulata dilectio foras pellit timorem.

38 *IVRAMENTVM* est inuocatio Dei, qua petimus, vt Deus sit testis de nostro animo, quod non velimus fallere homines ea de re, de qua asseueramus, & simul petimus, vt Deus sit vindex, si fefellerimus, quam inuocationem Deus sanxit, vt sit vinculū veritatis inter homines, et se obligat ad tuendum hoc vinculum, videlicet, vt seruantibus benefaciat, & non seruantes sine vlla dubitatione puniat. Quia vult intelligi veritatem, vt sciamus & esse ipsum, et esse veracem.

39 *VERITAS* interdum noticiam seu doctrinam veram, seu sermonem verum significat. Ibi est congruentia sermonis cum rebus. Vt cum cogito aut dico

dico, niuem candidam esse. Interdum significat virtutem, quæ posset nominari Veracitas. Est autem virtus, quæ amplectitur, amat et constanter retinet veras noticias, veram doctrinam, & veros sermones, & abhorret à mendacijs & Sophistica, & efficit, vt congruant dicta seu promissa et facta, et vt sermo ac gestus congruant cum animo. Vult autem Deus intelligi veritatem, vt sciamus & esse ipsum, & veracem esse, et vult nos acquiescere in veris noticijs propter ipsum, & propter vtilitatem vitæ, ideo inquit: Nō dicas falsum testimonium. Item, Sit sermo vester, est est, non non, &c. Sic enim concederetur infinita petulantia, & vanitas disputationum, qualis fuit Pyrrhoniorum, vocaretur etiam in dubium, an sit Deus.

Demosthenes dixit: Duabus rebus homines fieri similes Deo: Veritate et Beneficentia. Et sit in conspectu dictum Zachariæ: Diligite veritatem & pacem.

40 SVPERSTITIO est obseruatio certi gestus, aut tribuere effectum gratiæ, aut mutationis naturalis rei, aut gestui sine mandato diuino, aut sine causis physicis. Hic non dicitur de politicis gestibus, qui sunt significationes sine superstitione, vt cum Regi imponitur corona, non fit naturalis mutatio, sed fit significatio ad commonefaciendos alios de distinctione ordinum, et de officijs, &c.

41 ECCLESIA visibilis est cœtus visibilis hominum amplectentium incorruptam Euangelij doctrinam, & recte vtentium Sacramentis, in quo cœtu filius Dei est efficax per ministerium Euangelij, & multos regenerat ad vitam æternam, quanq; sunt in eo cœtu & alij multi non sancti, sed tamen de doctrina et externa professione cõsentientes. Hæc est simplissima definitio visibilis Ecclesiæ.

42 REGNVM Christi est filium Dei instituere & conseruare ministerium Euangelij, colligere Ecclesiam, & vere efficacem esse in cedentibus, eos viuificare voce Euangelij, & sanctificare Spiritu sancto ad vitam æternam, defendere eos contra tyrannidem Diabolorum, & organa Diabolorum, & postea resuscitare Sanctos ad vitam æternam, & tradere regnum patri, id est, adducere æternam Ecclesiam ad æternum patrẽ coram, vt postea regnet in eis diuinitas palam, non per ministerium Euangelij. Donec enim adhuc per ministerium Euangelij colligitur Ecclesia, dicitur hoc regnum Christi in hac vita, quia filius, qui est λόγος, profert Euangelium ex sinu æterni Patris, et Pater agnoscitur, cum in ipsa consolatione agnoscimus, nos ab æterno patre recipi, monstrata voce Euangelij, et tamen filij regnum est æternum, quia in tota æternitate simul cum patre & Spiritu sancto regnat & manet caput Ecclesiæ.

MINISTER Euangelij est persona 43

ordinata à Deo mediatè vel immediate ad docendum Euangelium, et ad Sacramentorum administrationem, et ad puniendum verbo, non vi corporali.

94 MAGISTRATVS Politicus est persona à Deo ordinata, mediate vel immediate, vt sit vox & executor legis diuinæ in externa disciplina, et aliarum honestarum legum, & sit custos pacis, ac reprimat, & puniat contumaces vi corporali, bellis & supplicijs, aut nece corporum. Ad hanc executionē opus est præsidijs & sumtibus, ideo imperia oportet instructa esse satellitijs, qualia non habet minister Euangelij.

95 DEFENSIO legitima est certo modo reprimere violentiam notoriam, sicut leges ordinarunt. Vt cum viator in præsenti periculo reprimit latronem. Sic licet reprimere Magistratum in præsenti periculo, rapientem filiam aut cōiugem alterius. Aliud autem est defensio in præsenti periculo, aliud

pœna post atrox scelus, vbi etiam aliquando magnitudo iusti doloris excusat parentes, qui atrocia scelera puniunt, vt Harpagus, & ciuis Vincentius, cui Tyrannus eripuerat filiam, & stupratam postea remisit dissectam in quatuor partes.

96 BELLVM est aut legitima defensio aut legitima pœna, suscepta ab ordinaria potestate, propter iustam causam.

97 SEDITIO est motus subditorum, qui inuadunt armis Magistratum, à quo non sunt affecti notorijs iniurijs, & quando non seruatur modus defensionis, sed rapitur dominatio.

98 ΣΤΟΡΓΗ est motus cordi humano insitus diuinitus, congruens cum Lege Dei, vt amor erga parentes, natos, coniugem, fratres & bene meritos.

99 NEMESIS seu Zelus, id est, indignatio contra atrocem iniusticiam aut turpitudinem. Sunt autem σορῳσὶ diuinitus insitæ hominibus, vt sint com-

monefactiones de Deo, qualis sit, &c.

50 GRATITVDO est virtus complectens veritatem & iusticiam. Veritatem, quia Deus vult nos agnoscere & fateri, vnde beneficia accepta sint. Iusticiam vero, quia obligat nos ad mutuam beneuolentiam, & ad alia certa officia.

51 AFFECTVS sunt motus cordis, laxationes vel compressiones, sequentes noticiam, prosequentes aut fugientes obiecta, qui cum aut lædant naturam, aut delectent, semper comitantur extremi affectus, dolor læsa natura, seu suauitas, id est, lætitia acquiescens in obiecto. Hi duo sunt vltimi affectus, quia Deus vult discerni honesta et turpia, ideo cor sic condidit, vt sit tãquam vindex, & dolor destruat hominem propter turpia, & lætitia sit vita, quæ debet habere honesta obiecta, vt congruant cum Deo.

52 Est autem DOLOR seu tristitia in corde fuga obiecti contrarij, quo læditur

ditur, & est sensus destructionis, cum cor velut fugiens constringitur, seu comprimitur. Et in hac compressione torrefit, & sanguis & spiritus velut incendio absumuntur, & languefiunt omnes actiones cordis, donec vita prorsus extinguitur. Alibi dolor in alijs membris est tantum sensus læsionis neruorum, qui sic conditi sunt, vt percipiant suaues & insuaues motiones. Nec alia causa quærenda est, nisi quia Deus voluit nobis discrimina conseruationis & destructionis nota esse, & voluit, vt naturæ iustæ bene sit, & iniusta destruatur.

LAETITIA est suauis motus in cor 53
de, & velut laxatio, in qua sanguis fouetur, & copiosæ ac lucidæ flammæ spirituum gignuntur, quibus totum corpus fouetur. Ex his initijs cæteri affectus vtcunque describi possunt, quia plerique sunt compositi, seu mixti, Vt:

IRA est dolor cordis fugientis ob- 54
iectum contrarium, & simul cupiditas

depulsionis. Fit autem compressione dolor. Quare sanguis affluit, vt cordi opem ferat. Sed cupiditas depulsionis fit laxatione, in qua cor effundit sanguinem & spiritus in extrema membra, & tanq; armat ea, & vtroq; motu crescente, fit incendium cordis & spirituum. Hinc sunt descriptiones:

Ora tument ira, nigrescunt sanguine uenæ,
Diraq; Gorgoneo lumina felle micant.

55 ODIVM est continuata ira, tanq; perpetuum incendium seu flamma in corde.

56 AMOR est compositus ex lætitia & attractione rei placentis: Fitq; dilatatione cordis velut amplexu attrahentis rẽ placentem, vt res placens fiat vnum quiddam in corde, vt dicitur: σῶματα μὲν δύο, ψυχὴ δὲ μία.

57 MANSVETVDO est virtus moderatrix iræ, nisi vbi Lex Dei iubet irasci & punire.

58 Vicina virtus est Nemesis seu Zelus,

lus, quæ est irasci & punire iuxta mandata Dei. Vt Phinees iratus propter gloriam Dei, interfecit accedentem ad peregrinam mulierem. Nec recte dicunt Stoici, Pœnam exequendam esse sine ira. Quia vult Deus etiam corda vere commoueri, ideo tales motus indidit hominibus, & Spiritus sanctus ipse ciet eos in sanctis, iuxta dictum: Zelus domus tuæ comedit me.

59 MISERICORDIA est virtus, qua dolemus in calamitate iustorum, aut propter probabilem rationem in calamitate iusta, eorum, qui tamen errore aut imbecillitate lapsi sunt, & lenire miseriam studemus.

60 AMICITIA est iusticia, in qua pro beneuolentia orta ex causis honestis, reddimus beneuolentiam, & obligati sumus ad mutua officia, honesta & possibilia.

61 ἘΠΙΕΊΚΕΙΑ est virtus leniens seueritatem stricti iuris propter probabi-

sem rationem, quia videlicet in circumstantia est mitigationis causa, vt cum Thrasybulus Atticus sancit, ne reducti ciues ereptas possessiones repetãt, quia repetitio nouum bellũ accensura erat. Sic Paulus inquit Phil. 4. Ἐπιείκεια vestra nota sit omnibus hominibus. Vult enim in Christianis eminere bonitatem, condonantem multas priuatas offensiones tranquillitati publicæ, sicut et dominus inquit: Remitte et remittetur vobis. Et noti sint dulcissimi versus Nazianzeni:

Εἰσὶ οἶδας ὄφλων, καὶ πεζὸν τὸ πρᾶον,
οἴκτῳ γὰρ οἴκτῳ τὸν θεὸν καθιλάσκεται.

Est autem maxime illustris ἐπιείκεια, quam Deus in Euangelio patefecit, recipiẽs incoatam obedientiam propter Filium, et quasi dispensans de lege sua.

Vicinæ virtutes sunt, seuera iusticia et ἐπιείκεια, sicut Liberalitas et Parsimonia. Item, Sicut Mansuetudo & Nemesis. Item, sicut Veritas & Candor. Est enim

enim Candor virtus in quacunque interpretatione, non solum non deprauans recte dicta calumnijs, sed etiam flectens ambigua ad meliorem sententiam, Et præceptum est de Candore: Nolite iudicare, ne iudicemini, &c. 62

FORTITVDO est virtus ac firmitas cordis, perferens dolores ac pericula, tum in sustinendo, tum in depellendo, iuxta legem Dei, quæ ostẽdit, quæ sint sustinenda, & vbi sit vtendum depulsione. Hæc firmitas cordis, vt in Dauide sustinente iniurias, aut pugnante cũ Goliath, est motus diuinus: Et vniuersaliter heroica fortitudo, vt in Achille, motus diuinus est, nec assumitur humana cogitatione, quia est in corde, non tantum est qualiscunq; gubernatio locomotiuæ in externo gestu, sicut vulgaris fortitudo. 63

GLORIA vsitate dicta de gloria hominis, est approbatio conscientiæ nostræ recte iudicantis, & aliorum recte iudi- 64

iudicantium. De hac gloria Paulus inquit: Exploret vnusquisq; suum opus, & sic gloriam habebit in seipso, & non ab alio. Id est, Si recte feceris ea, quæ sunt tui officij, habebis approbationẽ conscientiæ, quæ affert tranquillitatem, & non quæres gloriam obtrectatione aliorum, vel populari applausu.

65 SVPERBIA conflata est ex multis vitijs. Est enim errore iudicij non agnoscentis propriam infirmitatem, esse securum, & sine timore DEI, & sibi tribuere maiora viribus, & fiducia sui extra metas vocationis maiora appetere, et alios despicere ac premere, irasci Deo & hominibus, cum hic cursus impeditur. Vt Antonius velut ebrius sese aspiciens, admiratur suam virtutem & potentiam, & se dignum esse iudicat, qui solus teneat imperiũ, ideo omissa vocatione, appetit monarchiam. De hoc malo dicit Salomon cap 16. Prouerb. Abominatio coram Deo omne cor superbum. Item: Deus superbis resistit, videlicet, quia multa peccata in eis concurrunt, cor est sine timore Dei, et effertur fiducia suarum virium, turbat vocationes, fremit aduersus Deum, cum impeditur cupiditas. Dignum memoria est & Herodoti dictum: Solet Deus omnia sublimia humiliare vel mutilare.

HVMILITAS seu ταπεινοφροσυνη 66 est virtus ex multis composita. Est .n. in agnitione propriæ infirmitatis vere timere Deum, & fiducia auxilij diuini seruire vocationi, nec erumpere, nec maiora appetere, & agnoscere gubernationem Dei opus esse, qui etiam imbecilliores potest facere salutaria organa. Ideo & iusticia est, tribuens suum cuiq; locum, non despiciens alios, nec impediens, & non fremens aduersus Deum in pœnis, sed tribuens Deo laudem iusticiæ, sicut Daniel inquit: Tibi Domine iusticia, &c. Talis fuit Ionathas, intelligens regni molem nõ sustineri posse humanis viribus, & præ-

præsertim in populo Dei non esse felicem Regem, nisi diuinitus datum. Ideo non appetiuit regnum, sed Dauidi cessit, & postea in calamitate Deo patienter obediuit. De talibus dicitur: Humilibus dat gratiam.

MODESTIA est virtus seruans conuenientiam secundum rectum iudicium in opinione de nobis, in sermone & in gestu.

PERSONARVM acceptio est æqualibus inæqualia, aut inæqualibus æqualia dare, & sic Ebraica phrasi dicitur respectus non principalis negocij, sed circūstantiæ in persona, vt cum iudex pauperem mœchum punit, & mœcho diuiti parcit, iuxta dictum: Dat veniam coruis, vexat censura columbas. Et cum debitū inæqualiter hoc modo distribuitur, pugnat acceptio personarum cum iustitia distributiua, qua vult Deus discerni honesta & inhonesta, sicut scriptum est Roma. 13. Magistratus sit terrori malo operi, & honori bono.

Hunc ordinem sanxit Deus, vt agnoscamus qualis sit ipse, videlicet iustus, & puniens iniusta.

CASTITAS est virtus, quæ vitat omnes commixtiones & effusiones seminis prohibitas lege Dei. 69

CONIVGIVM est legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius fœminæ, ordinata à Deo ad procreationem, & ad vitandas vagas libidines, iuxta dictum: Erunt duo in carnem vnam, id est, inseparabiliter iuncti. Et cum dicitur, Legitima coniunctio, comprehenduntur leges de gradibus cognationum diuinitus traditæ, & aliæ honestæ leges. Nam commixtio cum cognatis prohibita lege diuina dicitur incesta, id est, ad quam non potest accedere coniugalis solennitas, in qua sponsa erat ornata cingulo, quod nominabatur κέστος· inde incesta consuetudo dicitur, quasi sine cesto, id est, sine legibus coniugij. 70

SEDVLITAS est virtus, qua iuxta man- 71

mandata Dei diligenter facimus labores proprios & necessarios vocationis nostræ, & intra metas vocationis nos coercemus. De hac virtute, videlicet de tuenda vocatione et diligentia in laboribus, expresse præcipit Paulus 1. Thes. 4. Adhortamur vt excellatis magis, & in hoc ambitiosi sitis, vt sitis quieti, & propria faciatis. Et Rom. 12. dicitur de diligentia: Qui præest, sit diligens. Et in cap. 9. Ecclesiast. Quicquid inuenit manus tua ad faciendum, valide facito. Et cap. 11. Mane & vespere seminato semen tuum. Item, Mitte panem tuum in aquas transeuntes, quia post tempora multa inuenies, id est, doceas, iuues communem statum tuis laboribus, etiãsi apud multos videtur inutilis labor, vt si panem spargeres in aquas, erunt tamen aliqui, quibus tui labores profuturi sunt: Sicut & Paulus nos consolatur, inquiens: Non est irritus labor vester. Extrema viciosa sunt, Ignauia & πολυπραγμοσύνη, quæ aut in vocatione facit multa πάρεργα, & omittit

mittit necessaria, aut erumpit extra vocationem, vt ardeliones, ac alij ambitione, alij stulta imitatione seu κακοζηλία peccant, vt quia Maccabæus feliciter liberauerat populum, multi voluerunt esse imitatores, qui tamen erant infelices, quia nec vocati erant nec diuinitus excitati. Sic fuerunt infelices imitatores Themistoclis, Pericles & Demosthenes, ac de talibus dictum Polybij dignum est memoria, πολλοὶ τὰ μὲν ἔργα τῶν εὐτυχούντων ἀ πρῶτον μιμεῖσθαι, multi opera florentissimorum hominum non student imitari, τὰ δὲ πάρεργα ζηλοῦντες ἐκφαυλίζουσι τὰ σφετέρων ἀπειρίαν. Sed imitantes parerga, producunt in theatrum suam summam inscitiam.

FVRTVM est occupare vel auferre rem alienam inuito Domino. 72

PROPRIETAS est dominium rei, iustis modis acquisitum, quo dominus & non alius, ius habet de ea re disponendi suo arbitrio, nisi quantum lege aut pacto prohibetur. 73

74 DOMINIVM est ius, id est, facultas ordinata lege diuina vel humana, qua rem tenet Dominus, & non alius, & de ea re disponit suo arbitrio, nisi quantū lege aut pacto prohibetur.

Sanxit autem distinctionem dominiorum ipsa vox præcepti, Non furtum facies. Ac tenenda est explicatio:

Naturalia sunt immutabilia.
Communis vsus rerum est naturalis iuris, sicut vsitate dicitur.
Ergo est immutabilis.

Respondeo ad maiorem. Naturalia sunt immutabilia, videlicet, noticiæ naturales artium & præceptorum. Sed non vtilitates, quæ fuissent in natura integra, vt perpetua sanitas corporis, & aliæ commoditates. Talis potuit esse in natura integra communio, nec tamen fuisset Præcepti.

75 CONTRACTVS est mutua & honesta consensio duorum vel plurium, de re aliqua legitimo modo transferenda

da, vel quo ad dominum, vel quo ad vsum, vel quo ad obligationem, diuinitus ordinata. Quia cum singuli in digeant rebus quas ipsi non habent, vult Deus seruata æqualitate legitimis contractibus, communicatione legitima, vitam hominum copulatam esse, vt intelligamus iusticiam esse æqualitatem, & sciamus ipsum æqualem esse. Et sunt contractus confirmati Leuitici 19. Non facite inæqualitatem in iudicio, in regula, &c.

76 EMTIO est contractus, quo res transfertur, quo ad dominium pro iusto precio, nec retinet emtor ius retrahendi precij. Et nominantur substantialia emtionis, merx, precium, et consensus emtoris & venditoris.

77 MVTVATIO est contractus, quo transfertur pecunia seu frumentum, seu alia res vtilis, cuius vsus est consumtio, cum hac obligatione, vt tantundem post certum tempus reddatur, & dans

mutuo retinet ius tantundem petendi, quantum mutuo dedit.

80 *VSVRA* est lucrum, quod propter mutationem petitur. Expresse autem prohibita est vsuræ petitio Leuit. 35. & Deut. 23. Et in Euangelio dicitur, Mutuum date nihil inde sperantes. Et pugnant vsuræ cum æqualitate. Nemo debet lucrari de alieno. Accipiens vsuras lucratur ex alieno: Quia mutuatio transtulit dominium, & quidem rei nõ sua natura fructificantis. Non est igitur iustum lucrum. Ac res ostendit, propter hanc inæqualitatem exhauriri magnam partem hominum, eamq; ob causam sæpè seditiones in imperijs ortas esse.

Ethnici tamen, vt modus aliquis esset, legem condiderunt de Centesima. Dicitur autem Centesima, vsura centesimo mense æquans sortem. Vt si quis singulis mensibus de centum aureis soluat vnum aureum, Fit mentio Centesimæ

tesimæ vsuræ in libro Esdræ cap. 5. Cumq; fœneratores duas aut tres centesimas postularint, Lex de centesima sæpe renouata est, vt à Lucullo in Asia, à Cicerone in Cicilia, à Iulio & Augusto in toto imperio.

INTERESSE est accidens aliorum 81
contractuum, & est honestæ rei appellatio ex naturali æqualitate sumta, de qua dicitur: Nemo locupletetur cum alterius iniuria. Est igitur interesse debitum, quod debet iure naturæ is, qui efficacem causam damni alteri dedit, aut qui vere impediuit alterius iusta lucra: vt si quis in locato corrumpit aliquid, debet id quanti interest, id est, debet sarcire damnum, etiamsi nulla pactio de hac re præcesserit. Quod autem vocabulum honestæ rei Interesse prætexitur crudelibus vsuris, pernicioſa sophistica est.

LOCATIO est contractus, in quo 8
res transfertur ad certum tempus, quo

ad vsum, pro certo precio, non quo ad dominium: & res illatæ sunt iure oppignoratæ locanti.

83 MENDACIVM est petulanter aut cupiditate nocendi aliud loqui, seu gestu significare, & aliud sentire. Non enim nomino mendacia figuras, quib. ex probabili causa aliquid tegitur, quod non necesse est dici, vt: Raab negat speculatores domi suæ esse. Tales figuræ nominantur officiosa mendacia. Huc & Apologi ac poemata pertinent, quæ omnia possunt dici figuræ seu similitudines.

84 MALEDICENTIA est seu falsa seu dubia scelera punienda legibus alicui obijcere, seu vera commemorare vanitate & cupiditate nocendi, extra ordinem iudiciorum. Hoc vicium prohibetur Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populo. Pertinent autem ad hoc genus conuicia, seu falsa, seu vera, quæ tamen vanitate aut cupiditate nocendi dicuntur. Item, calumniæ,

lumniæ, quæ sunt, aut benefacta, aut recte dicta deprauare, aut ambigua in deteriorem partem flectere, aut quoquo modo crimen fingere, vt Palamedes ficto crimine opprimitur, item Naboth. De his omnibus dicitur in Ecclesiast. cap. 7. Calumnia conturbat sapientem, & perdit robur cordis eius. Et cap. 10. Qualis est serpens, qui clam mordet, talis est calumniator. Vicia linguæ multa sunt, alia magis, alia minus atrocia.

GARRVLITAS, futilitas, vanitas, iactantia, maledicentia, subsannatio, mentiri, calumniari, insulsitas, scurrilitas, quæ est obscœna dicere, aut in materia graui intempestiuis iocis, aut Mimica subsannatione ludere, aut contumeliosa dicere in superiores, aut in calamitosos honestos, vt Semei scurratur maledicens Dauid. 85

LIBERTAS CIVILIS est facultas corporis ordinata legibus, honeste trãsferendi corpus, & eligendi honestas 86

operas corporis pro arbitrio, & habendi res proprias, & disponendi de eis iure Dominij pro arbitrio, habens & legitimam defensionem corporis & rerum, vt Ioseph emtus, non potest transferre corpus, ac discedere à Domino suo, &c. Diserte autem dicitur, facultas ordinata legibus, quia libertas non est infinita licentia, nec vagatur beluarum more, sed est facultas honeste vtendi corpore & rebus, liberior quam qualis est captiuorum aut seruorum, sed tamen Deo subiecta, & certis inclusa metis diuinitus, videlicet lege Dei, & alijs legibus, quæ muniunt concessam facultatem, vt si cui liceat vti spacioſi horti fructibus, & sint circumdati muri, ne irrumpant apri aut aliæ feræ. Sic dixit Lucius Crassus: Legum serui sumus, vt liberi esse possimus.

87 *SERVITVS CIVILIS*, quã Deus approbat, vt seruus fuit Ioseph, seu Onesimus, est priuatio Legitima facultis possidendi res proprias, & eligendi ope-

operas proprio arbitrio, & transferendi corpus aut res proprio arbitrio. Habet autem & hæc seruitus ex lege diuina seu naturali suam mitigationem aut moderationem, nec domini cogant seruos facere contra leges diuinas, Vt cum Turci auferunt subditis filios & filias, & abstrahunt eos ad suam Idolomaniam, quia Deus est superior Dominus, & nulla creatura petere & iubere aliquid debet contra mandata diuina, iuxta dictum: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Ac dictum Platonis obseruetur: Vtraque optima, moderata libertas, & moderata seruitus: Vtraq; pessima, immoderata libertas & immoderata seruitus.

BONVM INCREATVM est Deus 89
ipse, qui est essentia sapiens, æterna, omnipotens, volens talia, qualia in Lege sua præcipit, creatrix, & conseruatrix mundi, & causa boni, id est, sapientiæ, iusticiæ, læticiæ, & ordinis in creaturis. De hoc perfecto bono dicitur: Nullus est bonus, nisi vnicus, qui est Deus.

89 BONVM CREATVM, est creata conuenientia in creaturis cum mente diuina, omnia intelligente & ordinante. Est igitur sapientia, iusticia, & lætitia in natura intelligente, & ordo in vniuersa natura institutus à Deo. Hæc definitio est boni in genere, quod nominatur bonum naturale, & de hoc bono dicitur: Vidit Deus omnia quæ fecerat, & ernat valde bona, id est, conuenientia cum mente diuina, sic ordinante, videlicet in natura intelligente erant sapientia, iusticia & lætitia, & in natura vniuersa ordo. Deinde species recitantur.

90 BONVM HONESTVM, morale creatum est ipsæ actiones volũtatis in Angelis & hominibus, congruentes cum lege Dei, seu cum Deo. Idem enim significatur his loquendi formis, & quidẽ regi has actiones oportet cogitatione legis Dei. Osiander nominat iusticiam ipsum Deum, sed tamen necesse est increatam iusticiam discerni à creata, seu ab actionibus congruentibus, quæ fiunt

unt in voluntate Angeli aut hominis, vt crassissime loquar, quarum aliqua causa est voluntas Angeli aut hominis, quæ nõ habet se prorsus passiue, id est, in qua non agit Deus, vt Sol spargit radios in dolium.

Et Iohannes inquit, nos fore similes filij Dei. Item, Paulus ait, nos transformari, vt simus imago Dei. Non est autem imago archetypus. Est igitur aliquid bonum honestum creatum, quod in hac vita in renatis incoatur, postea erit integrum.

Philosophia loquitur de Actionibus honestis, quæ etiamsi sunt perfectæ: tamen sciamus eas nominari bonum honestum, seu morale creatũ, vt actio voluntatis in Scipione, mandans omnibus membris, vt abstineant ab alterius sponsa.

Hæc actio perfectior esset, si mens & voluntas intuerentur Deum, vt actio Ioseph fugientis adulteram. Hæc alibi copiosius enarrantur. Sed tamen recte

recte dicitur, aliquod esse bonum honestum seu morale creatum, etsi discerni necesse est actiones in beatis, item renatis in hac vita, & honestis Ethnicis, actiones Angelorum, Ioseph, & Scipionis.

91 *BONA VTILIA* sunt omnes noticiæ sensuum & mentis, & omnes res & effectiones ordinatæ ad conseruationem vitæ, vt ordo in Elementis, & rebus nascentibus frumẽto, metallis & alijs. Nec mihi displicet veras noticias in mente, cum voluntas congruit, dici bonum honestum. Sed cum non congruit voluntas, sunt bonum naturale & vtile, sicut aurum, quo tamen homines abutuntur.

92 *BONVM SVAVE* in sensu est conuenientia obiecti cum neruis, vt cum aqua calida recreat neruos læsos frigore seu cum potus conueniens recreat arefactam linguam & cætera membra. Aut bonum suaue est in mente & voluntate lætitia, quæ oritur ab intellectu pulcritudinis, id est, ordinis & conuenientiæ cum Deo vel natura.

MA-

MALVM NATVRALE est priuatio 93
sapientiæ, iusticiæ, lætitiæ in natura intelligente, & in alijs rebus est destructio ordinis in qualibet natura, vt morbus, mors & quæcunque destructio rerum.

MALVM MORALE est priuatio iu- 94
sticiæ seu virtutis in natura intelligente, seu est discrepantia à Lege Dei seu à Deo. Vsitate vero nominatur malum culpæ, & in Ecclesia nominatur peccatum: Tenenda est autem regula firmissime, quod Deus nequaquam sit causa mali culpæ, id est, Deus nec vult, nec approbat, ne efficit, nec adiuuat peccatum.

Aliud est *MALVM POENAE*, quod 95
est destructio, sequens malum culpæ, vt morbi, mors. Hoc malum est iusta executio pœnæ, vt oppressio Pharaonis. Nec est absurdum de tali iusta executione dicere, quod Deus velit & adiuuet eam, vt expresse de Sodomis dicitur: Dominus pluit super Sodomam ignem & sulphur, &c. Item: Deus ignis

nis consumens est. De hoc malo pœnæ intelligantur dicta: Non est malum in ciuitate, quod non fecit Dominus, id est, omnibus generibus pœnarum afflixit nos, morbis, lue, fame, bellis, &c.

Diligenter autem consideranda est oppositio. Bonum enim morale & malum culpæ inter sese opponuntur, vt habitus & priuatio, seu vt contrarij motus, vt fortitudo & timiditas, vt dilectio fratris in Cain, & odium. Differunt ab his naturale bonum, & naturale malum. Vt noticiæ, aurum, vinum, sunt naturalia bona, non sunt bona moralia. Mors est naturale malum, non morale. Non igitur pugnat cum bono morali, vt dicitur: Preciosa mors sanctorum eius.

96 ANGELVS BONVS est persona Spiritualis, creata non ex Elementis, sed ex nihilo, vt in ea diuinitas se inter Spirituales naturas patefaciat, et in creatione ornata noticijs, & iusticia, deinde vero con-

firmata in bono, videlicet in dilectione Dei, angelorum & piorum hominum in veritate & castitata, vt nunquam à Deo deficiat, ordinata, vt quanquam natura præstantior est tamen Ecclesiæ seruiat, vt voluntas Dei conspiciatur, qui vult fortiores seruire inferioribus, & studium humilitatis approbat. Psal. 90. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

ANGELVS MALVS est persona 97
Spiritualis, creata non ex elementis, sed ex nihilo, in creatione ornata noticijs legis & alijs, libertate voluntatis & iusticia, deinde vero propria voluntate libere auersa à Deo contemto filio Dei, & abiecta in pœnas sine fine, furens odio Dei, mendax, blasphema, & odio Dei sæuitiam exercens in genus humanum, impellens alios ad alia scelera, ad blasphemias, ad mendacia, ad cædes, ad libidinum confusiones, non vt ipsi melius sit, sed propter ἀπαχαρεναίαν,

&

& vt Deum, & Dominum nostrum Iesum Christum contumelijs afficiat. Quare hi duo tituli ei tribuuntur, quod sit mendax & homicida. Et nominatur ἀλήθολος, quia verbum Dei calumnijs in hominum mentibus corrumpit. Et Sathan, quia aduersatur Deo, & domino nostro Iesu Christo, & Ecclesiæ. BaalZebub, quia volitat in aere, vt crabrones turbant genus humanum, & præcipue Ecclesiam. Sicut Paulus nominat Diabolum, principem potestatis aeris, efficacem in his, qui contemnunt Deum. Ideo autem hæc definitio diligentius consideranda est, vt ardentior sit precatio in petendo auxilio aduersus Diabolos. Cum quidem ideo & libenter velit filius Dei nobis opitulari, quia Diabolus nos propter ipsum præcipue odit. Inuocamus igitur te filij Dei Iesu Christe, crucifixe pro nobis & resuscitate, custos Ecclesiæ tuæ, vt nos gubernes & serues.

99 *PROPHETAE* in veteri Testamento nominati sunt doctores, immediate voca-

vocati à Deo ad repurgandam doctrinam, et præcipuè ad illustrandum promissionem de Messia, & ad aliqua politica consilia, & sunt ornati testimonio miraculorum, vt certum esset, doctrinam eorum diuinam esse, & eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificabatur. Tales fuerunt Adã, Seth, Nohe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moises, Dauid, Elias, Elisæus, Iesaias, Ieremias, Daniel, & alij. Ideo Iohannes inquit: Non sum Propheta. Quia nõ erat ad politica negocia missus, sicut Iudæi expectabant Prophetam similem Samueli aut Eliæ tubam belli contra Romanos.

APOSTOLI sunt doctores in nouo 99
Testamento immediate vocati à Christo ad docendum Euangelium, & ad publicã administrationem Sacramentorum, non ad politica negocia, et sunt ornati testimonio Spiritus sancti et miraculis, vt certum esset doctrinam eorum diuinam esse, & eos non errare in doctrina, quia Deus de ea testificaba-

tur,& habent potestatem vbiq; docendi.

BARNABÆ DICTVM CITAtum à Clemente à secundo libro collectaneorum, pagina 161.

Antequam crederemus Deo,domicilium corruptibile & fragile cordis nostri vere erat templum manu factum,quando erat plenum idolatria,et erat domus dæmonum: Sed attendite,vt templum Domini glorioſe ædificetur. Quomodo? Accipiendo remiſ. peccat.& ſperando in nomen Chriſti, fiamus noui & denuo creati, eo quod in domicilio noſtro vere Deus habitat. Quomodo? Quando habitat in nobis ſermo fidei ipſius,vocatio promiſſionis ipſius,ſapientia iuſtificationum,et mandata doctrinæ.

100 EPISCOPVS ſeu Paſtor eſt doctor vocatus à Deo,ſed mediate,ſcilicet per Eccleſiam,ad docẽdum Euangelium, & ad publicam adminiſtrationem Sacramentorum in loco certo, & recitat doctri-

doctrinam traditam Apoſtolis,ab hac cum diſcedit,errat,vt ſæpe accidit,nec habet poteſtatem vbiq; docendi.

Conſideranda ſunt autem teſtimonia,quæ confirmant vocationem,quæ fit per homines, & oſtendunt, Deum velle ſuffragatione humana vocari Miniſtros Euangelij, et per tales efficacẽ eſſe. Paulus præcipit Tito,vt conſtituat Presbyteros paſsim in oppidis. Et 2. Tim.2. dicitur: Hæc commenda hominibus fidelibus,qui idonei ſint ad docendos alios.

DOCTOR eſt perſona vocata ad docendum Euangelium,non ad ſummã gubernationem Eccleſiæ. Talis olim erant Catechetæ,& nunc tales debent eſſe Doctores in Scholis. 101

EVANGELISTAE olim dicebantur, qui ſubinde ad diuerſas Eccleſias mittebantur,aut vocabãtur, vt ibi Euangelium docerent. Tales ſcribit Euſebius nominatos eſſe Euangeliſtas, & celebrat Pantænum, lectorem Scholæ 102

læ Alexandrinæ, qui peruagatus fuit multas Ecclesias in oriente, & eas erudijt.

DE HABITIBVS.

SVpra dictum est de Notitijs et Virtutibus: Et quid sint noticiæ actuales vtcunq; dici potest. De habitibus magna caligo est.

103 Noticia actualis in parte cognoscente, quæ cerebro vtitur, est formatio imaginũ, quæ fit spiritibus velut φαντάσματα imprimentibus cerebro, & cerebri motu ceu lingua formante sermonem. Vt cũm cogitas amicum, formas in cerbro eius imaginem.

Mirandum opus Dei est in hominum natura, sic conditum singulari consilio. Et commonefactio est de Deo, quod Deus sit essentia intelligens. Deinde sunt aliæ multæ commonefactiones in toto ordine Noticiarum, Numerorum, Ratiocinationes Legum, quæ distinguunt honesta & turpia. De his tantis

tantis beneficijs Dei sæpe cogitandum est, & erigenda mens, vt aliquo modo conditorem intueatur.

Sed quid sunt Noticiæ Habituales?

Has credo esse memorias, id est, im- 104
pressas imagines certæ parti cerebri, retentas, vt in cera retinentur imagines factæ sigillis. Et quo impressio est firmior, & sæpius facta, eo citius fit recordatio.

Esse autem habitum deinde in membris amplius quiddam, iudicari potest ex ijs artibus, quæ non tantum sunt noticiæ, sed etiam regunt externa membra, vt ars pingendi regens digitos in ducendis lineis. Hic nõ desunt memoria & intentio nouo discipulo, et tamẽ digiti tardiores sunt, quam excellentis magistri. Idẽ fit in Citharœdo & multis alijs artificibus. Etsi igitur memoria dominatur, tamen sit sane aliquid habitus, id est, agilitas crebra recordatione & vsu parta. Et cogitemus talem

esse hominum naturam, vt crebram recordationem & assuefactionem sequatur in mente, & corde et Locomotiua agilitas seu celeritas, quæ nominatur ἕξις, etsi quæ res sit obscurum est.

Vicia conspectiora sunt. Ac primũ de actionibus externis dicamus, quæ plurimæ à prauis affectibus oriuntur. Nec obscurum est, quid sint praui affectus. Homines proni sunt ad incendia amorum, iræ, odiorum, ad timorẽ, & ad alios affectus. Et vagantur hi motus varie.

Paris & Helena quia familiariter sæpe colloquuntur, & simul conuiuantur, incalescunt mutuo, vt natura sexũ mouet erga sexum. Accenso corde postea volũtas Paridis hoc decretum addit: Abducam Helenam in Asiam. Hic est fons actionis externæ, & quid sit hæc actio, intelligi potest. Nec quæruntur habitus.

Non obscure & de bonis actionib. externis dici prodest, oriri eas à cogitatione Legis recta docente, & voluntate imperante Locomotiuæ, vt reprimant aut cieant membra, vt externi motus congruãt Legi, Vt cogitatio in Scipione: Non attingas alterius sponsam, & hæc ipsa cogitatio seu voluntas præcipiens neruis, sint causæ reprimentes externa membra, ne indecoros motus cieant.

Hanc disciplinam regendi externa opera vtcunq; efficere humana ratio, etiam in non renatis, potest. Et Paulus sic nominat opera Legis, non nominat virtutes. Quia quid sit Virtus in non renatis, & quid sint habitus illi, quos sic nomina t Aristoteles, difficile est ostendere. Et si qui sunt illi habitus in hac languida natura, sunt infirmi, & facile excutiuntur, seu flaccescunt.

In renatis vero, vt in Ioseph, Dauide facile potest mõstrari, quod sit in ipsis Virtus, videlicet, ipse Spiritus sanctus, accendens tales motus, qualis ipse est, & confirmans corda. Ibi virtus nomi-

nari potest, vel ipse Spiritus sanctus, vel motio ab ipso orta. Discernendus est enim Creator à creatura. Sicut & paulus discernit, inquiens: Deus est qui efficit, vt velitis et vt perficiatis, vt fiant ipsi grata. Sed cum causa nominatur, fons ostenditur, vt in Psalmis dicitur: Tu Deus fortitudo mea.

In aliquibus autem actionib. honestis, etiam non renatorum, iuuatur cogitatio naturali στοργῇ, vt parentes tolerant ingentes labores in educatione sobolis, quia naturali στοργῇ mouentur & confirmantur. Aliorum causa ne possent quidem ferre. Ibi conspici potest causa talium actionum, quæ quidem est virtus, & sic recte nominari potest, quia est inclinatio in natura hominum à Deo condita, vt sit semen bonarum actionum, id est, congruentium cum Lege Dei.

Adiuuatur etiam cogitatio in multis mediocribus hominibus bonitate tem-

temperamenti corporũ & cordis quia intentio mentis firmior est, & cor minus cito incenditur errantibus affectibus. Vt Cyrus non peccat iracundia, sicut Alexander Ebrius, qui minus videt, quam deformis sit ira, & in corde spiritus magis feruidi sunt & magis tumultuantur. Ideo motus fiunt minus ordinati.

Non possunt autem assumi temperamenta assuefactione, sed externi motus regi possunt. Et ad hanc diligentiam cõducit assuefactio, quæ est crebra commonefactio, qua repetitur & confirmatur cogitatio Legum et pœnarũ, & fit intentio maior, quæ magis considerat virtutis pulchritudinem, & cor vtcunq; trahit, vt minus sit contumax. Vt cum sæpe, & attente cogitamus præcepta Temperantiæ, & pœnas intemperantiæ, magis fugimus intemperantiam. Et cum experimur temperantiæ commoda, magis eam amamus, & confirmamur, vt nocituras delicias fu-

giamus. Inde qualiscunque firmitas in cogitatione & corde, nominatur habitus, quæ sit sane nouum quoddam robur, vt in cursore exercitia tollunt superfluos humores, & faciunt carnem puriorem & spissiorem, πόντας agiliores, & articulos volubiliores. Etsi igitur obscurum est, quid sit in mente & corde habitus, tamen repetitio doctrinæ, intentio cogitationis, & repressio cupiditatū, aliquam certe firmitatem, quantulacunq; est, afferunt.

Hæc omnia considerari vtile est eo, vt agnoscamus imbecillitatem nostrā, nec stulte somniemus, in non renatis intus esse magnum robur, quod nominatur virtus: sed sciamus vtcunq; cogitatione legis gubernari externas actiones, vnde et forma loquendi est, opera legis.

Agnoscentes autem imbecillitatem nostram, agnoscamus filium Dei, dominum nostrum Iesum Christum, qui

missus est, vt nos sanet, & petamus, vt cum sit λόγος æterni Patris, sit efficax ipse in cordibus nostris voce Euangelij, & sit in nobis sol iustitiæ, ac luce sua patris voluntatem nobis ostendat, & corda nostra ad Deum conuertat, et in mentibus nostris assensionem confirmet, vt constanter voci diuinæ credāt, & dato Spiritu sancto accendat in nobis motus congruentes legi Dei, salutares nobis & alijs, sicut rexit Ioseph, Samuelem & Danielem, & alios pios, & sicut inquit: Quanto magis pater vester cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Et quidem seueriss imis mandatis præcipit, vt ad se confugiamus, & auxilium petamus. Sicut ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Item: Petite & accipietis. His mandatis & promissionibus filij Dei excitemur ad inuocationem, quod cū faciemus, cernemus præsentiam Dei, & discemus, quid sit vera virtus, de qua dicit Paulus: Intuentes lucem Dei transfor-

ma-

mamur in eandem imaginem à Domini Spiritu.

Hic etiam monendi sunt iuniores, ingens discrimen esse inter virtutes inrenatis,& heroica dona non renatorũ. Est in Achille,Alexandro, Iulio fortitudo heroica, quæ reipsa est donum Dei, videlicet robur tale, creatum in cordibus,vt minus metuant pericula, quam alij, & fortius ac felicius præliari possunt.Sicut est robur corporis creatum maius in Cyclope,quam Vlysse. Sed illa Achillis fortitudo non regitur luce diuina,vera agnitione & inuocatione Dei, nec directa est ad hunc finem,vt ipsius victoria sit testimonium de Deo,& prosit ad defensionem veræ Ecclesiæ, nec iudicat Achilles, suam dextram regi à vero Deo,nec eum inuocat.

At in Dauide lucet noticia vocis Diuinæ.Ita in eo adest filius Dei,ostendens æternum Patrem, & adest Spiritus sanctus, accedens in corde lætitiam in hac obedientia, & veram inuocatio-

cationem, & addens robur. Et directus est labor ad hunc finem, vt sit de vero Deo testimonium, & vt defendatur Ecclesia.

Discrimẽ igitur est inter Dauidem & Achillem. In Dauide habitat Deus & lux verbi regit pugnantem, & Spiritus sanctus flectens cor ad verum Deum addit robur, & gubernat dextram præliantis. At in Achille non habitat Deus,etsi fortitudo in eo est donum creatum à Deo, sicut robur corporis. Sed Spiritus sanctus in illis tantum esse dicitur,in quib. lucet noticia veri Dei,accensa verbo diuino, & fit inuocatio veri Dei. Nam Spiritus sanctus nõ dicitur in aliquo esse, sine luce verbi diuini,sicut dicitur:Spiritus sanctus de meo accipiet: Et accendit inuocationem veri Dei. Etsi magnum robur est corporũ in Gygantibus et Cyclopibus,quod vere est creatũ à Deo: tamen horum pugnæ non sunt motus Spiritus sancti, quia in mentibus eorum non lucent noticiæ & inuocatio veri Dei.

Hæ

DEFINIT. APPELLAT.

Hæ Antitheses ostendunt discrimina et hominum & actionum, quæ considerari necesse est, ne fiat confusio Ecclesiæ et Ethnicorum. Oro autem Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, crucifixum pro nobis et resuscitatum, vt semper æternam Ecclesiam inter nos colligat, & eam luce suæ doctrinæ & Spiritu sancto gubernet.

AMEN.

FINIS.

DOMINICA SEXTA POST TRINITATIS

EVANGELIVM Matthæi quinto.

Nisi abundauerit iustitia uestra plus quam pharisæorum.

I. ista hæc ē ymo lege dei. quia ibi non manifestis legum, et pœnis bellis, iub. ex gloriosa fuit ē hæc. pœna ni mis pharisæos. Tam fuerunt pauperes timores, ē hæc hæc omnibus simpliciby obseruantiæ. I. Cum sunt legis explent legem dei hæc de externa tantu disciplina. II q̄ ipsi imitant quam nobis mobis mobis pœnis et legi subiectum. III Quod inde ingeniosis hominum mentibus disciplinis &c. a esse nihil coram deo. Sempiternæ mentis ipsi legem, de spiritualis sensu, sicut ipsa humanam veritatem, sunt plus h. ne quit: dilige. Do mi tuu deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota an ima tua, et ex omnibus viribus tuis. Hic hæc pœna, ad nihil ex omnibus hic nō ipsa nisi ē pœnitentiæ. Deinde ipsi hæc pœna nihil nō plenum.

Quales gradus mentiuntur hoc mandatum hic. primum. II. secundum. III. gradus. gradus, extremus in quibus sicut. Quantum mentiuntur hæc ad plenitudinem dei in nobis. IIII gradus. gradus gradus primus, in quibus, sicut in quibus mobis pœnis ad secundus pœnam legem.

Cui dixit. Ego dixi dis dixi. ē non habet malitiam. Qui autem fratri suo dixerit fatue reus erit gehennæ ignis. Hic ostendit, quam non sit sufficiens, non occidere, sed ad plenitudinem legis requiritur, ne irascaris fratri tuo. Nam ira ipsa homicidium est. Sicut enim homicida punitur gladio, ita et iracundus iudicio. Sicut enim homicida perdit vitam corporis, ita et iracundus animæ. Sicut enim homicida meretur gehennam, ita et iracundus. Sicut enim homicida separatur a societate hominum, ita et iracundus a societate angelorum. Sicut enim homicida non habet partem in regno dei, ita nec iracundus. Sicut enim homicida damnatur in æternum, ita et iracundus. Sicut enim homicida est filius diaboli, ita et iracundus. Sicut enim homicida est mendax et pater eius, ita et iracundus. Sicut enim homicida est homicida ab initio, ita et iracundus. Sicut enim homicida non habet vitam æternam manentem in se, ita nec iracundus. Sicut enim homicida est in tenebris, ita et iracundus. Sicut enim homicida ambulat in tenebris, ita et iracundus. Sicut enim homicida nescit quo vadat, quia tenebræ excæcauerunt oculos eius, ita et iracundus. Sicut enim homicida non videt lucem, ita nec iracundus. Sicut enim homicida est in morte, ita et iracundus. Sicut enim homicida non habet vitam æternam, ita nec iracundus. Sicut enim homicida est in tenebris exterioribus, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in igne æterno, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in gehenna, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in stagno ignis et sulphuris, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in cruciatibus, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in tormentis, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in supplicio, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in damnatione, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in perditione, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in morte secunda, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in lacu ignis, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in abysso, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in inferno, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in tartaro, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Hades, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Sheol, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Abaddon, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Apollyon, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Gehenna, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Tartarus, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Hades, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Sheol, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Abaddon, ita et iracundus. Sicut enim homicida est in Apollyon, ita et iracundus.

DE INCARNATIONE. FILII DEI.

Quid est Incarnatio filij Dei?

Incarnatio Filij Dei est ūnio personalis duarum naturarum, Diuine de substantia æterni patris ab æterno genite, & humanæ & substantia Marie Virginis assumptæ, facta mirando consilio diuinitatis in Christo mediatore, ut genus humanum ab ira Dei, & æterna damnatione sufficiente ligitro redimeretur. amen

Quid est Crux in Ecclesia?

Crux propie dicitur afflictio de statum naturam non accepta voluntate nostra sed aut sequens communem naturæ infirmitatem ob noxie morti, morbis, inopie et alys miserys ac doloribus ni fuerit, aut esta ab hominum malitia aut et tyrannis et diabolo persequentibus

Quid ē Calamitas?

Calamitas in genere significat omne malum pene defluens naturam, siue sponte ueniat, aut propria malitia ē ad tractum

NIIIIII

DIIII

Mano petit calumnieusement par tout
vostre vehemence

Atte neva salmis non absunte meus

